

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД КУЛЬТУРИ
«ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ»

ДОНЕЧЧИНА: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

краєзнавчий календар знаменних і пам'ятних дат на 2021 рік

Інформаційно-бібліографічні матеріали

Маріуполь
2020

- Д67 Донеччина: історія та сьогодення : краєзнавчий календар знаменних і пам'ятних дат на 2021 рік [Текст] : інформ.-бібліогр. матеріали / уклад. О. П. Гуляєва ; оформ. Ю. В. Шалаєва ; ред. В. Ф. Ганжеєва ; відповід. за випуск Ю. С. Василенко ; Комун. закл. культури «Донецька обласна бібліотека для дітей». - Маріуполь, 2020. - 108 с.

«Донеччина: історія та сьогодення» - щорічне бібліографічне видання, яке містить перелік ювілейних дат видатних діячів – уродженців Донеччини та видатних людей, життя і творчість яких тісно пов'язані з Донецьким краєм, а також річниці визначних подій суспільно-політичного, наукового та культурно-мистецького життя області. Видання слугуватиме бібліотечним та музейним працівникам, краєзнавцям, освітянам, викладачам вищих та середніх навчальних закладів, студентам.

Свої зауваження та пропозиції щодо побудови та наповнення видання просимо надсилати на e-mail metod.dobd@gmail.com, або за адресою: 87555, Маріуполь-55, проспект Металургів, 29 КЗК «Донецька обласна бібліотека для дітей».

УДК 94(477.62)(059.3)

Краєзнавчий календар знаменних і пам'ятних дат «Донеччина: історія та сьогодення» виходить, починаючи з 2019 року. Мета видання – допомогти бібліотекарям, працівникам музеїв, освітянам, викладачам вищих та середніх навчальних закладів, краєзнавцям, усім, кому небайдужа рідна земля, у набутті та поширенні знань про історичне минуле та сьогодення Донецького краю. Календар звертає увагу читачів на найбільш значимі та цікаві події в історії суспільно-політичного, соціально-економічного, наукового та культурно-мистецького життя Донецької області, на факти життєдіяльності видатних людей, чий імена нерозривно пов'язані з історією краю. Перелік знаменних і пам'ятних дат не є повним зведенням подій, явищ, які мали місце у багатовіковій історії нашої області, а пропонує лише дані про «круглі» дати, які представляють безперечний інтерес у користувачів інформації.

У переважній більшості дати приведені за новим стилем, однак є можливі випадки, коли стиль невизначений. У круглих дужках зазначаються дати народження та смерті, псевдоніми, а також назви перейменованих населених пунктів. Населені пункти народження діячів подаються у називному відмінку. Довідкове видання представлено розділами: **«Хроніка знаменних і пам'ятних дат»**, **«Цього року виповнюється»** (включено імена видатних людей, число та місяць народження яких не встановлено). Перелік дат розміщено за місяцями і числами; в стислих анотаціях викладено зміст події, біографічні відомості про ювілярів.

Деякі дати супроводжуються текстовими довідками, бібліографічними списками до них (книги, статті з періодичних видань та збірок, електронні видання), фотографіями та ілюстраціями. Радимо використовувати даний матеріал в організації книжкових виставок та переглядів, проведенні масових заходів тощо. В кінці календаря подано алфавітний показник персоналій, список скорочень та зміст довідкового видання.

Хроніка знаменних і пам'ятних дат

25 століть від часу появи (I ст.) Перших наукових історичних відомостей грецького географа і історика Стратона (63 р. до н. е. - 24 р. н. е.) про сарматів. Відомості про це представлені в унікальному виданні: 17-ти книгах «Географія» та в «Історичних записках».

Кінець XV–початок XVI ст. Почалося переселення селян з Росії та України в Прикальміуські степи. Цей період можна вважати початком масового заселення Донецьких степів.

XVI ст. Перші офіційні царські поселення у Дикому Полі, які уряд почав використовувати для укріплення своєї влади над цими землями та поселеннями.

XVI–початок XVII ст. На півдні нинішньої Донецької області, біля Маріуполя, проходив один з головних шляхів, яким кримські та нагайські татари здійснювали грабіжницькі набіги на південні райони Росії та теперішнього Донбасу.

1520 років від часу захоплення (501) болгарами та уграми берегів Азовського, Чорного морів і Тавриди (Кримський півострів)

450 років від часу заснування (1571) Святогірської і Бахмутської сторожок для захисту соляних джерел та охорони південних кордонів Росії від набігів кримських татар, нагайців та інших кочових племен

345 років від часу заснування (1676) м. Слов'янськ (до 1784 – Тор, Тавр). Слов'янськ - місто на річці Казенний Торець, вперше згадується під назвою Тор в документах, датованих 1646 роком. Тоді це була фортеця, збудована козаками для захисту від набігів татар і інших кочових племен.

320 років від часу заснування (1701) м. Бахмут (колишня назва Артемівськ (1924–2016) (по назві річки Бахмутка, яка протікає через місто). У 2016 році м. Артемівськ перейменовано у м. Бахмут.

300 років від часу відкриття (1721) родовища кам'яного вугілля знавцем гірничої справи, кріпаком Григорієм Капустіним на річці Кундрючій, притоці Сіверського Дінця. (Східна частина Донбасу)

275 років від часу перших відомостей (1746) про бібліотечну справу в м. Бахмут, коли було відкрито Свято-Троїцький собор. При ньому була створена перша в місті бібліотека, яка так і звалась - соборна бібліотека. Вона нараховувала близько 200 книг релігійного змісту.

245 років від дня створення (1776) на місці козацького поста Домахи Кальміуської слободи

240 років від часу заснування (1781) м. Дружківка (статус міста з 1938). Перша згадка про Дружківку датується 1781 роком («Відомості про землі Катеринославського намісництва»).

235 років від часу визначення і затвердження на карті (1786) землі Війська Донського. У 1873–1920 роках – козацька область Війська Донського

215 років від часу заснування (1806) м. Торецька. У 1936 році населений пункт Щербинівка отримав статус міста обласного значення і був перейменований на честь Фелікса Дзержинського – м. Дзержинськ. У 2016 році місто отримало назву – м. Торецьк.

215 років тому (1806) селяни с. Зайцеве і Щербинівського хуторів почали розробку вугілля в Бахмутському повіті

215 років тому (1806) у балці біля м Бахмут була знайдена залізна руда

190 років від часу заснування (1831) смт Нікольське (до 1855 року - хутір Гладкий, у 1924-2016 роках - Володарське). З 18 лютого 2016 року повернуто історичну назву – смт Нікольське.

175 років від часу переселення (1846) євреїв у Приазов'я

155 років від часу утворення (1866) Бахмутського уїзного земства

150 років від часу заснування (1871) «Спілки Азовського пароплавства»

145 років від часу відкриття (1876) у м. Бахмут міського початкового приходського училища, яке у 1913 році було перетворене в Бахмутське міське вище чоловіче початкове училище

145 років від часу заснування (1876) Маріупольської Олександрівської чоловічої гімназії

145 років від часу (1876), як внаслідок розвідувальних робіт, проведених під керівництвом академіка О. П. Карпінського, в Бахмутському котловані знайдені значні поклади кам'яної солі (найбільші у світі)

145 років тому (1876) лісничий Людвіг Генріхович Барк заклав перші посадки лісового заказника «Азовська дача» смт Володарське (смт Нікольське). На території заказника знаходяться дубові насадження рукотворного походження, які розташовані на високому плато. Дубові насадження - пам'ятник історії лісорозведення, вони були закладені в 1876 році.

140 років від часу виходу (1881) першої книжкової продукції маріупольських друкарів – книги «Краткая историческая справка о мариупольской гимназии»

125 років від часу відвідання (1896) Юзівського металургійного заводу письменником О. І. Купріним. Під впливом побаченого він написав низку нарисів та повість «Молох».

125 років від часу відкриття (1896) в повітовому місті Маріуполь відділення газети «Приазовский рабочий», що видавалася в Ростові-на-Дону. У його штаті був всього один співробітник - Олександр Попов, в майбутньому відомий письменник Олександр Серафимович.

125 років від часу заснування (1896-1897) смт Тельманове (з 2016 року - Бойківське). Селище було засноване німцями-колоністами та мало назву Остгейм до 1935 року.

125 років від часу заснування (1896) Костянтинівського металургійного заводу (ВАТ «Костянтинівський металургійний завод»)

125 років від часу заснування (1896) Старокраматорського машинобудівного заводу, заснованого німецькою фірмою В. Фіцнер і К. Гампер (ПАТ «Старокраматорський машинобудівний завод»)

125 років тому (1896) майстер Юзівського металургійного заводу Олексій Мерцалов викував польмове дерево із цільного куска сталльної рейки. З тих пір цей витвір мистецтва має назву «Пальма Мерцалова».

120 років від часу виходу з друку (1901) у Маріуполі другим виданням книжки П. В. Каменського «История одного дня»

115 років від часу відкриття (1906) у м. Бахмут другої жіночої гімназії

115 років від часу відкриття (1906) у Маріуполі приватного реального училища першого розряду колезьким асесором і гласним (тобто депутатом) міської думи Василем Івановичем Гіацинтовым

115 років від часу утворення (1906) профспілок на Донеччині

115 років тому (1906) Н. А. Рубакін, письменник-бібліограф, під враженням від перебування на Щербинівському руднику, опублікував оповідання «Серед шахтарів»

110 років від дня завершення (1911) групою геологів під керівництвом Л. Г. Лугутіна складання геологічної карти Донбасу

105 років від часу (1916), як Горлівка одержала офіційний статус міста

100 років від часу заснування (1921) Слов'янського технічного училища

95 років від часу відкриття (1926) у м. Артємівськ (з 2016 р. - м. Бахмут) музичного училища

95 років від часу відкриття (1926) у Маріуполі дитячого санаторію ім. Н. К. Крупської (КНП «Обласний дитячий кістково-туберкульозний санаторій м. Маріуполь»)

95 років тому (1926) філія Українського степового заповідника «Хомутовський степ» отримала статус заповідника. У 1936 р. Хомутовський степ став заповідником обласного значення, в 1947 - отримав статус державного заповідника республіканського значення. У 1961 р. заповідник увійшов до складу Українського державного степового заповідника АН УРСР і став науково-дослідною базою Інституту ботаніки АН УРСР.

90 років від часу заснування (1931) Слов'янського машинобудівного заводу (ВАТ «Словтяжмаш»)

85 років від часу заснування (1936) Донецької дослідницької станції садівництва (м. Артємівськ, з 2016 року - м. Бахмут). Сучасна назва – Бахмутська дослідна станція розсадництва Інституту садівництва НААН України (Національна академія аграрних наук України)

80 років від часу відкриття (1941) Донецького академічного театру опери і балету. У 1999 році театру присвоєно ім'я А. Солов'яненка

75 років від часу відкриття (1946) першої в Маріуполі дитячої спортивної школи (директор Н. П. Микула) і стрілецько-спортивного клубу

65 років від часу (1956), як Авдіївка здобула статус міста, внаслідок злиття двох селищ міського типу - Авдіївки Першої та Авдіївки Другої

65 років від часу відкриття (1956) в м. Красноармійськ (з 2016 р. м. Покровськ) центральної міської бібліотеки ім. Т. Г. Шевченка

65 років від часу будівництва (1956) у Маріуполі стадіону «Новатор». У 2001 році стадіон було оновлено та перейменовано в «Іллічівець». З 2018 року стадіон носить ім'я Героя України Володимира Семеновича Бойка. Наразі, це домашня арена футбольного клубу «Маріуполь».

60 років від часу утворення (1961) Українського степового природного заповідника (УСПЗ), який складається з п'яти філій: «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили», «Михайлівська цілина», «Крейдова флора», «Кальміуський»

55 років від часу заснування (1966) Маріупольського коледжу мистецтв. Це єдиний в Донецькій області ВНЗ, який надає послуги мистецької освіти за двома спеціальностями: 025 «Музичне мистецтво», 026 «Сценічне мистецтво».

55 років від часу надання (1966) кімнаті-музею Паші Ангеліної (1966 р., Старобешівський район) статусу музею. Наразі - Меморіальний музей П. М. Ангеліної.

50 років від часу відкриття (1971) у смт Гродівка Покровського району Пам'ятного знаку на честь перших козацьких поселень у Донбасі

50 років від часу заснування (1971) Міського Будинку культури сел. Сартана. Рішенням сесії Маріупольської міської ради від 26.08.1999 року Міському Будинку культури сел. Сартана було присвоєно ім'я Тамари Каци (наразі - КУ «Міський Будинок культури ім Т. Каци сел. Сартана»).

50 років від часу отримання (1971) Покровським історичним музеєм статусу державного. Музей засновано у 1967 році як народний музей.

40 років від часу заснування (1981) Музею історії Мар'їнського району. У його фондах зберігається 4 648 експонатів.

35 років від часу надання (1986) Дружківському художньому музею статусу державного. У 2007 р. музейний заклад дістав назву «Дружківський історико-художній музей».

30 років від часу надання (1991) Музею історії та етнографії греків Приазов'я (Маріуполь) статусу народного. Створений у 1987 р. за ініціативи заслуженого працівника культури, почесного громадянина міста Маріуполя й селища Сартана Папуша Івана Агафоновича. Засновник закладу та знавець історії греків Іван Папуш узагальнив свої пізнання, видавши в 1996 році два томи «Історії стародавньої Греції», які стали методичною літературою для студентів вишів, технікумів, учнів шкіл.

30 років від часу створення (1991) Музею лісу у Великоанадольському лісництві Волноваського району – неперевершеної пам'ятки степового лісорозведення

25 років від часу заснування (1996) Азовського морського інституту Національного університету Одеська морська академія (АМІ НУ ОМА) імені В. А. Павлія, який є провідним центром вищої морської освіти на південному сході України

25 років від часу заснування (1996) в Маріуполі єдиного професійного театру ляльок (Маріупольський Міський театр ляльок). З 2005 р. – Маріупольський театр ляльок «Бібо».

25 років від часу заснування (1996) літературної премії ім. Івана Багряного (1906-1963). Першим лауреатом став Іван Михайлович Дзюба (народився у 1931 році), уродженець Донецької обл.

20 років від часу відкриття (2001) у м. Добропілля пам'ятника Т. Г. Шевченку. Скульптор П. І. Антип, художник К. Д. Чудновський.

20 років від часу відкриття (2001) у м. Новогродівка пам'ятника Т. Г. Шевченку, який було зведено спільно з територіальною громадою міста Калуш Івано-Франківської області

20 років від часу відкриття (2001) у смт Нікольське бюсту Т. Г. Шевченка

20 років від часу заснування (2001) Маріупольського міського відділення Національної спілки письменників України (НСПУ)

15 років від часу відкриття (2006) бібліотеки елліністичних студій «Константінос Левендіс» при Маріупольському державному гуманітарному університеті (з 2010 р. МДУ). Бібліотека широко відома в Україні та за її межами, як найсучасніша і найкраще укомплектована бібліотека з елліністики.

15 років від часу відкриття (2006) на базі Маріупольського державного гуманітарного університету (з 2010 р. МДУ) першого в Україні представництва Європейської організації публічного права та юридичного інформаційно-бібліотечного Центру з питань публічного права

10 років від часу відкриття (2011) у м. Маріуполь Центру мистецтв «Арт Люкс». Ініціаторами створення центру стали троє маріупольських колекціонерів, три Олександрі: Чернов, Федосов і Білоусов.

5 років від часу перейменування (2016) Донецького ордена Пошани обласного російського драматичного театру м. Маріуполя у Донецький академічний обласний драматичний театр (Маріуполь)

5 років від часу присвоєння (2016) Донецькому національному університету імені його відомого випускника, українського поета та дисидента Василя Стуса. Наразі університет ім. В. Стуса знаходиться у м. Вінниця.

Цього року виовнюється:

165 років від дня народження **Олексія Івановича Мерцалова** (1856-1935), автора ковальського шедевра – пальми (1896) з однієї рейки. Пізніше знамениту пальму стали називати «Пальною Мерцалова», увічнивши ім'я майстра. У 1999 році «Пальма Мерцалова» стала символом Донецької області і зображена на гербі області.

150 років від дня народження **Віктора Олександровича Нільсена** (1871-1949), головного архітектора м. Маріуполь з 1901 по 1920 роки

115 років від дня народження **Валентина Харчевникова** (1906-1927), одного з перших організаторів літературного гуртка у м. Горлівка, до складу якого входили Ю. Чорний-Діденко, Г. Шимов. Народився у м. Горлівка

110 років від дня народження **Анастаса Мацуки** (1911-1944), румейського поета, журналіста, репресованого. Народився у с. Стила Старобешівського району.

110 років від дня народження **Павла Пантелеймоновича Сливки** (1911-1996), інструктора фізкультури комбінату ім. Ілліча, тренера по спортивній гімнастиці

105 років від дня народження **Кирила Савовича Пастура** (1916-?), румейського поета, перекладача, уродженця смт Сартана Донецької області

75 років від дня народження **Миколи Юрійовича Пантазі** (1946-2018), заслуженого тренера України з греко-римської боротьби, заслуженого працівника фізичної культури та спорту України, почесного громадянина міста Маріуполь, почесного викладача Приазовського державного технічного університету, тренера-викладача комунального закладу «Комплексна дитячо-юнацько спортивна школа «Атлетик»

70 років від дня народження **Андрія Миценка** (1951-?), поета, члена літературного об'єднання «Азов'є», лауреата міського фестивалю авторської пісні в номінації «Кращий поет», «Кращий композитор»

60 років від дня народження **Ігоря Ізяславовича Герланця** (1961), маріупольського поета, голови міського відділення Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України», автора збірок «Открою душу без ключа...», «Наваждение», поетичного фотоальбому-посвяти «50 страниц любви»

Січень

1 - 115 років від часу виходу (1906) у Бахмуті (колишня назва - Артемівськ (1924-2016) газети «Народная газета Бахмутского земства»

2 - 80 років від дня народження **Віктора Петровича Скрипника** (1941), члена Національного союзу журналістів України, почесного краєзнавця Донеччини, автора книжки «Слов'янськ у війні 2014-го», уродженця Харківської області

3 - 115 років від дня народження **Олексія Григоровича Стаханова** (1906-1977), новатора вугільної промисловості, засновника Стаханівського руху, Героя Соціалістичної Праці

5 - 80 років від дня народження **Володимира Павловича Шевченка** (1941), доктора фізико-математичних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, Героя України. З 1986 по 2010 рр. – ректор Донецького державного університету (з вересня 2000 р. – Донецький національний університет ім. В. Стуса)

8 - 75 років від дня народження **Валерія Володимировича Митрофанова** (1946-2006), актора Донецького академічного обласного драматичного театру (м. Маріуполь), заслуженого артиста України

9 - 30 років від часу утворення (1991) ботанічного заказника місцевого значення - **Балка Орлинська**. Розташований у селі Орлинське Великоновосілківського району. На території заказника ростуть рідкісні для південного сходу України види рослин, два з яких занесені до Червоної книги України: ковила Лессінга, ковила волосиста.

9 - 30 років від часу утворення (1991) ботанічного заказника місцевого значення - **Балка Північна**. Розташований у Великоновосілківському районі біля села Времівка. На території заказника росте 200 видів рослин, із них три види занесені до Червоної книги України: волошка Талієва, ковила Лессінга, ковила волосиста.

9 - 30 років від часу утворення (1991) ботанічного заказника місцевого значення - **Знаменівська балка**. Розташований у Волноваському районі біля села Калинове. На території заказника росте 150 видів рослин, декілька видів із яких занесено до Червоної книги України: майкараган скіфський, карагана скіфська, тюльпан гранітний, ковила Лессінга.

10 - 115 років від дня народження **Натана Григоровича Рахліна** (1906-1979), народного артиста СРСР, лауреата державних премій, організатора симфонічного оркестру Донецького обласного радіокомітету. Народився на станції Сновськ (зараз місто Сновськ Чернігівської області).

11 - 275 років з часу спорудження (1746) **Соборної Свято-Троїцької церкви** в м. Бахмут. У 1781 році храм відвідав український поет і філософ Григорій Сковорода. Цю церкву оспівував у своїх творах український поет Володимир Сосюра. У 1931 році церква була закрита, а в 70-х роках – зруйнована.

Див.: Кравець, Д. П. Свято-Троїцький собор м. Бахмут [Текст] : до 260-річчя від часу спорудження / Д. П. Кравець // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2006 рік. – Донецьк, 2005. – С. 60-62.

12 - 100 років від дня народження **Леоніда Михайловича Литвиненка** (1921-1983), вченого-хіміка, академіка АН УРСР, професора, доктора хімічних наук, першого ректора Донецького національного університету, першого директора Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії АН УРСР (1990 року інституту присвоєно ім'я Л. М. Литвиненка)

13 - 85 років від дня народження **Василя Івановича Захарченка** (1936-2018), українського письменника, публіциста, лауреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка, одного з укладачів «Реабілітовані історією», автора збірок повістей та оповідань «Стежка», «Дзвінок на світанні», «Клекіт старого лелеки» та ін. У 60-ті роки працював у редакції газети «Комсомолец Донбасса» (згодом газета «Акцент»). Народився у с. Гутирівка Полтавської області.

14 - 115 років від дня народження **Василя Андрійовича Гайворонського (Гайдарівський)** (1906-1972), українського письменника, редактора журналу «Літературний Донбас» (пізніше журнал «Донбас»), члена літературної групи «Забой», автора оповідань і новел «Пугачівська рудня», «Ще одне кохання», «А світ такий гарний». Репресований у 1933 році. Уродженець м. Костянтинівка

Див.: Романько, В. І. Повернення на батьківщину Василя Гайворонського [Текст] / В. І. Романько // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2006 рік. – Донецьк, 2005. – С. 81-84.

14 - 95 років від дня народження **Віктора Семеновича Ахрамєєва** (1926-1989), актора Донецького академічного обласного драматичного театру (м. Маріуполь). Головні ролі: Архип Куїнджі («Той, що йде за сонцем» Г. Бодикіна), король Лір (п'єса Вільяма Шекспіра «Король Лір»), Тимофій («Характери» В. Шукшина).

15 - 110 років від дня народження **Володимира Володимировича Лепорського** (1911-1981), кандидата технічних наук, заслуженого металурга УРСР, директора металургійного комбінату «Азовсталь» (1956-1981), почесного громадянина м. Маріуполя. Іменем Володимира Лепорського названа вулиця у м. Маріуполі та сухогруз Азовського морського пароплавства.

16 - 90 років від дня народження **Василя Родіоновича Рыбинця** (1931), письменника, лауреата літературних премій ім. В. Шутова, ім. В. Даля, автора роману-трилогії «Поле хлебное, поле бранное», роману «Близнецы»; збірок повістей і оповідань «Кто твой друг?», «Отчий дом» та ін.

Див.: Гросов, О. Я. Духовный мир писателя-земляка [Текст] : к 80-летию со дня рождения Василия Родионовича Рыбинца (1931) / О. Я. Гросов // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 76-78.

19 - 85 років від дня народження **Анатолія Леонідовича Заруби** (1936-1994), поета, прозаїка, члена Національної спілки письменників України, дипломанта Літературного конкурсу ім. М. Островського за цикл оповідань «Вічність у трьох вимірах» (1980), автора повістей і оповідань «Терпкий запах шалфея», «Август в отчем доме», «Живите светло». Уродженець м. Маріуполь.

21 - 110 років від дня народження **Іллі Ісааковича Стебуна** (справжнє прізвище **І. І. Кацнельсон**) (1911-2005), вченого-славіста, літературного критика, професора Донецького національного університету, уродженця Чернігівської області.

21 - 85 років від дня народження **Валентина Гавриловича Іванова** (1936-2008), українського композитора, домриста, педагога, президента Харківського караїмського національно-культурного товариства «Карай», заслуженого працівника культури України (2004), члена Національної спілки композиторів України. У 1960-1965 рр. - керівник естрадного ансамблю Донецької обласної філармонії. Народився у м. Часів Яр Донецької області.

22 - 55 років від дня народження **Юрія Миколайовича Кота** (1966), українського піаніста, лауреата міжнародних конкурсів, Народного артиста України, Лауреата премії ім. Л. Ревуцького, уродженця м. Красноармійськ (з 2016 р. – м. Покровськ) Донецької області

23 - 115 років від дня народження **Віктора Миколайовича Добровольського** (1906-1984), актора, народного артиста СРСР. У 30-х роках працював у Сталінському музично-драматичному театрі (Донецький національний академічний український музично-драматичний театр), уродженця м. Одеса.

29 - 110 років від дня народження **Антоня Амвросійовича Шапурми** (1911-1987), грецького письменника Приазов'я, перекладача, члена Національної спілки письменників України, автора віршів, поем, балад, казок. Народився у смт Сартана поблизу м. Маріуполя.

29 - 95 років від дня народження **Григорія Федоровича Журавки** (1926-2005), заслуженого журналіста України, колишнього завідувача відділу газети «Жизнь», «Радянська Донеччина» (м. Донецьк), ветерана Другої світової війни, уродженця Донецької обл.

30 - 110 років від часу публікації (1911) в місцевій газеті «Народна газета Бахмутського повіту» замітки «Пам'яті Шевченка». Це перша публікація в місцевій газеті про вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Бахмутщині і Донбасі.

30 - 80 років від дня народження **Володимира Яковича Зусіна** (1941), інженера-металурга, доктора технічних наук, професора кафедри металургії та технології зварювального виробництва Приазовського державного технічного університету (ПДТУ). Нагороджений знаком «Відмінник освіти України», Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

31 - 145 років від дня народження **Олександра Миколайовича Динника** (1876-1950), вченого у галузі механіки й теорії пружності, академіка АН УРСР, АН СРСР, заслуженого діяча науки і техніки України. Його наукова і практична діяльність була пов'язана з ДонНТУ.

Цього місяця виповнюється:

180 років від дня народження **Архипа Івановича Куїнджі** (1841-1910), живописця-пейзажиста, автора картин «Чумацький тракт у Маріуполі», «Місячна ніч на Дніпрі», «Українська ніч», «Вечір на Україні» та ін., уродженця м. Маріуполь

Див.: Чарівник місячного світла [Текст] : цього місяця виповнюється 155 років від дня народження А. І. Куїнджі // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 32–36.

10 років від часу створення (2011) Народного театру «Театроманія» молодим режисером і актором Антоном Тельбізовим (м. Маріуполь). За роки існування колектив зумів здобути статус «народного», поставити більше 20 вистав для дітей та дорослих.

Лютий

3 - 105 років від дня народження **Максима Кузьмича Шестакова** (1916-1976), гвардії підполковника танкових військ, Героя Радянського Союзу. Після війни жив і працював у м. Маріуполі інженером в управлінні матеріального забезпечення Азовського морського пароплавства.

3 - 70 років від дня народження **Миколи Панасовича Сєрова** (1951), краєзнавця, члена міської організації Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, уродженця м. Костянтинівка Донецької області

5 - 75 років від дня народження **Віктора Ілліча Михальчука** (1946), заслуженого майстра спорту з волейболу, Олімпійського чемпіона (1968 р.), головного тренера національної збірної України. У період 2000-2008 рр. очолював маріупольську волейбольну команду «Азовсталь» (до 2006 – «Маркохім»).

6 - 90 років від дня народження **Аркадія Дмитровича Проценка** (1931-2017), відомого маріупольського краєзнавця, дослідника історії Приазов'я, члена Національної спілки журналістів України, почесного громадянина міста Маріуполь, почесного краєзнавця Донецчини, автора книг «Архип Куинджи», «Из жизни Кобзаря», «Пушкин в Приазовье», «Записки мариупольского краеведа» та ін., уродженця смт Ялта Мангушського району Донецької області

7 - 110 років від дня народження **Олексія Васильовича Іонова** (1911-1976), донецького письменника, фольклориста, літературного критика, автора повістей «Донецькі оповідання», «Горная порода», «Полюшка», «Жизнь без прикрас»; фольклорних збірок «Песни и сказки шахтеров», «Песни и сказы Донбасса»; нарису «О писателях и книгах»

Див.: Шахтарський фольклорист [Текст] : 85 років від дня народження О. В. Іонова // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 37–40.

8 - 75 років від дня народження **Сергія Петровича Аленіна** (1946), майстра спорту з велосипедного спорту, заслуженого тренера України з важкої атлетики. З 1948 року жив і працював у м. Маріуполь.

12 - 75 років від дня народження **Данила Соломоновича Чконія** (1946), поета, автора поетичних збірок «Маріуполь. Слободка», «Медленные холмы», «Я стою посреди Европы». Народився в м. Маріуполь, наразі мешкає в Кельні (Німеччина).

16 - День пам'яті митрополита Маріупольського і Готфейсько-Кафайського **Ігнатія (Ігнатій Гозадіно)** (1715-1786). Вважається засновником Маріуполя. 11 червня 1997 р. Ігнатій Маріупольський канонізований ухвалою Священного Синоду Української Православної Церкви.

16 - 100 років від дня народження **Євгена Володимировича Титова** (1921-2005), вченого-хіміка, доктора хімічних наук, професора заслуженого діяча науки і техніки України, одного із організаторів донецького Інституту фізико-органічної хімії, згодом завідувач відділу Інституту фізико-органічної хімії та вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України. Народився у м. Харків.

16 - 140 років від часу відкриття (1881) у м. Бахмут (колишня назва Артемівськ (1924-2016) початкового жіночого народного училища

20 - 70 років від дня народження **Івана Васильовича Збандута** (1951), заслуженого тренера України по пауерліфтингу, почесного працівника фізичної культури і спорту, заслуженого працівника фізичної культури і спорту України, уродженця с. Юр'івка Першотравневого р-ну (з 2016 - Мангушський). З 1987 р. живе та працює у м. Маріуполь.

21 - 145 років від дня народження **Петра Петровича Кончаловського** (1876-1956), живописця, народного художника РРФСР, автора картин «Новгородська серія», «Бузок», костюмів та декорацій до опер, ряду портретів, уродженця м. Слов'янськ

21 - 110 років від дня народження **Володимира Торіна (Леонід Єфремович Ільсвич)** (1911-1965), письменника, автора романів «Донецкий кряж», «Вчера были подростками», повістей, оповідань «По зову сердца», «Подвиг Авдея», уродженця м. Горлівка

23 - 115 років від дня народження **Олександра Васильовича Прошина** (1906-1999), художника, члена Національної спілки художників України. З 1933 року жив і працював у Донецьку керівником ізостудії при Палаці культури.

24 - 100 років від дня народження **Флоріана Абрамовича Коцюбинського** (1921-1991), українського скульптора, заслуженого діяча мистецтв України, автора скульптурних композицій, портретів, пам'ятника воїнам на Савур-Могилі (1969-1975), меморіального комплексу на честь військових Червоної Армії, що обороняли Донбас під час Другої світової війни

24 - 80 років від часу заснування (1941) Краматорського заводу важкого верстатобудування ім. В. Я. Чубаря (тепер - ВАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування»)

25 - 105 років від дня народження **Григорія Савелійовича Московченка** (1916-1995), гвардії лейтенанта артилерійсько-мінометних військ, Героя Радянського Союзу, художника, члена Спілки художників СРСР, заслуженого діяча мистецтв РРФСР. Народився у с. Стародубівка Першотравневого (з 2016 р. - Мангушського) району.

27 - 120 років від дня народження **Михайла Степановича Гришка** (1901-1973), українського співака (баритон), соліста Одеського, Харківського, Київського театрів опери та балету, народного артиста СРСР. Народився у м. Маріуполь.

28 - 110 років від дня народження **Сергія Миколайовича Шапошнікова** (1911-1973), співака, народного артиста СРСР, соліста Ленінградського (Санкт-Петербурзького) Малого оперного театру, викладача Ленінградської (Санкт-Петербурзької) консерваторії, уродженця м. Маріуполь

Березень

1 - 175 років від дня народження **Василя Васильовича Докучаєва** (1846-1903), природознавця, засновника сучасного наукового ґрунтознавства. У 1954 році смт Оленівські кар'єри перейменовано на м. Докучаєвськ.

Див.: Людина Землі [Текст] : 150 років від дня народження В. В. Докучаєва // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 41–44.

1 - 120 років від дня народження **Павла Андрійовича Байдебури** (1901-1985), донецького письменника, автора роману «Вогонь землі», повісті «Зустріч»; оповідань і нарисів «На оновленій землі», «Протест»; оповідань для дітей «Діти шахтарів», «Таємниця степового шурфу». Після Другої світової війни очолював Донецьку організацію Спілки письменників України (1944-1958, 1965-1968). Уродженець Кіровоградської (тепер - Кропивницька) обл.

Див.: Невтомний трудівник [Текст] : 95 років від дня народження П. А. Байдебури // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 45–50; Співець землі Донецької [Текст] : до 100-річчя від дня народження П. А. Байдебури (1901–1985) // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2001 рік. – Донецьк, 2000. – С. 35–38; Байдебура, Ю. П. Спогади про «співця землі Донецької» [Текст] / Ю. П. Байдебура // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2006 рік. – Донецьк, 2005. – С. 63–66.

1 - 90 років від часу виходу (1931) на будівництві заводу «Азовсталь» (м. Маріуполь) першого номеру багатотиражної газети «За 17 миллионів тонн чугуна» (пізніше – газета «За метал»)

2 - 75 років від дня народження **Світлани Василівни Павлюк** (1946-?), маріупольської поетеси, педагога, члена Конгресу літераторів України, автора збірок «Мир на ладони», «Планета серця», «Радуга завета» та ін., уродженки м. Маріуполь

3 - 115 років від дня народження **Костянтина Васильовиса Сичова** (1906-1982), воєначальника, генерал-майора, командуючого 130-ою Таганрозькою стрілецькою дивізією, почесного громадянина м. Маріуполь

4 - 95 років від дня народження **Ніни Варфоломіївни Крахмальнової** (1926-2003), донецької письменниці, авторки повістей, збірок оповідань, романів: «Двое», «Формула життя», «Утренний снег», «Поздняя весна» та ін. Народилася у м. Дебальцеве.

4 - 85 років від дня народження **Івана Федоровича Приходька** (1936), поета, перекладача, краєзнавця, лауреата обласних літературних премій ім. В. Сосюри, ім. Г. Кривди, ім. М. Петренка, Міжнародного фестивалю «Золотий Скіф», медаліста Українського комітету ветеранів Другої світової війни та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури «Ніхто не забутий, ніщо не забуто», уродженця м. Артемівськ (з 2016 року - Бахмут)

Див.: Гросов, О. Я. Скарб від майстра слова [Текст] : до 75-річчя від дня народження Івана Федоровича Приходька / О. Я. Гросов // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. – 89-91.

5 - 90 років від дня народження **Артура Львовича Лукіна** (1931-2008), архітектора, головного архітектора проєктів Державного проєктного інституту «Донецькпроєкт», заслуженого архітектора України, лауреата Державної премії у галузі архітектури

5 - 90 років від дня народження **Костянтина Васильовича Силантьєва** (1931-2005), українського співака, народного артиста України, соліста ансамблю пісні і танцю Київського військового округу, уродженця м. Дружківка

6 - 80 років від дня народження **Віктора Івановича Кофанова** (1941), художника, графіка, члена Національного союзу художників України, уродженця м. Маріуполь

6 - 75 років від дня народження **Володимира Дмитровича Талашка** (1946), українського актора, режисера, народного артиста України, лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, члена Національної спілки кінематографістів України (НСКУ). Працював у Донецькому драматичному театрі ім. Артема (Донецький Національний академічний український музично-драматичний театр). Народився у м. Ковель Волинської області.

8 - 135 років від часу заснування (1886) Маріупольського судноремонтного заводу (Азовський судноремонтний завод (ТОВ «СРЗ»))

11 - 40 років від часу присвоєння (1981) урочищу «Маріупольська лісова дача» статусу заповідного (рішення облвиконкому № 155 від 11 березня 1981 р.). Урочище знаходиться у Волноваському районі Донецької області біля селища Лісове. Засноване у 1857 році.

16 - 145 років від дня народження **Миколи Григоровича Бурачека** (1871-1942), українського живописця-пейзажиста, театрального художника, заслуженого діяча мистецтв України. У 1938 році оформлював у Донецьку театральну виставу за п'єсою І. Карпенка-Карого «Наймичка». Народився у м. Летичів Хмельницької області.

19 - 90 років від дня народження **Емми Іванівни Андіївської** (1931), української поетеси, письменниці та художниці, члена Національної спілки письменників України, автора понад двадцяти п'яти поетичних збірок, п'яти книжок короткої прози, трьох романів та понад дев'яти тисяч картин. З 1943 року проживає в Мюнхені та Нью-Йорку. Народилася у м. Сталіно (м. Донецьк).

21 - 115 років від дня народження **Леоніда Федоровича Прядкіна** (1906-1986), українського кінооператора, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата Державної премії СРСР, члена Спілки кінематографістів України. Зняв кінострічки «Нехай усі знають», «Чи думають тварини?», «Сім кроків за горизонт», «Пригоди капітана Врунгеля» та ін. Уродженець м. Краматорськ.

21 - 85 років від дня народження **Євгена Володимировича Саренка** (1936-1980), українського графіка-плакатиста, автора творів «Новий етап в освоєнні космосу», «Хай колоситься на землі життя», «Земля - селянам» та ін. Народився у м. Донецьк.

22 - 105 років від дня народження **Леоніда Андрійовича Григоровича** (1916-1979), Героя Радянського Союзу. Жив у Маріуполі, працював електриком мартенівського цеху заводу ім. Ілліча.

23 - 85 років від дня народження **Евгенії Олександрівни Журби** (1936), заслуженого майстра народної творчості України, лауреата 9-го республіканського літературно-художнього фестивалю «Кролевець. Рушники», уродженки м. Маріуполь

24 - 85 років від часу прибуття (1936) в Маріуполь з Ростова першого пасажирського пароплава «Червоний моряк» з 53 пасажирами на борту. Регулярне сполучення почалося з 1 квітня.

25 - 100 років від часу заснування (1921) Великоновосілківської районної бібліотеки

28 - 70 років від дня народження **Лідії Семенівни Білозерової** (1951), поетеси, педагога, члена літературного об'єднання «Азов'є», автора книг «Еллада! Ты не исчезнешь никогда...», «Зимняя радуга» та ін., уродженки м. Маріуполь

29 - 105 років від дня народження **Бориса Ізраїльовича Медовара** (1916-2000), українського вченого у галузі металургії та технології металів, академіка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України. Співпрацював зі спеціалістами заводу «Тяжмаш» (концерн «Азовмаш», Маріуполь).

Цього місяця вивчається:

185 років від дня народження **Феоктиста Аврамовича Хартахая** (1836-1880, народ. між 7 і 25 березня) визначного освітнього діяча, просвітителя, педагога, історика, етнографа, першого дослідника історії та культури греків Приазов'я. Ф. Хартахай стояв біля витоків середньої освіти в Маріуполі. Завдяки його діяльності 15 жовтня 1876 року в Маріуполі були відкриті чоловіча і жіноча гімназії. Їх засновником і першим директором був Феоктист Хартахай. Народився у с. Чердакли Маріупольського повіту Азовської губернії (тепер с. Кременівка Нікольського району).

5 років від часу відкриття (2016) у м. Маріуполь Вільного простору «Халабуда» (волонтерський проєкт м. Маріуполь)

3 - 85 років від часу прийняття (1936) рішення про створення у м. Донецьк футбольної команди «Стахановець» (наразі футбольний клуб «Шахтар»)

Див.: 65 років футбольній команді «Шахтар» (Донецьк) [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2001 рік. – Донецьк, 2000. – С. 44–47; Футбольний клуб «Шахтар» (Донецьк) [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 92–96.

5 - 80 років від дня народження **Надії Олексіївни Синиченко (справж. прізвище Лукашова)** (1941-2014), прозаїка, поетеси, кореспондента газети «Приазовский рабочий» (куриувала культуру, літературу, театр), уродженки м. Маріуполь

6 - 85 років від дня народження **Миколи Олександровича Іванова** (1936-1995), художника, уродженця м. Краматорськ. Працював у галузі станкового живопису: тематична картина, пейзаж, натюрморт.

7 - 50 років від дня народження **Олександра Олексійовича Гурова** (1971), заслуженого майстра спорту України з боксу, чемпіона Європи, лауреата премії благодійного фонду «Золотий Скіф», уродженця м. Маріуполь

9 - 85 років від часу виходу (1936) першого номера газети «Колгоспник Донеччини». Під такою назвою газета проіснувала до 1941 року; «Радянська Донеччина» (1945-1991), «Сільська Донеччина» (1991-1992). З 1999 року – часопис «Донеччина».

Див.: 60 років від дня виходу першого номера газети «Донеччина» [Текст] // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 51-57; Газети «Донеччина» – 65! [Текст] // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2001 рік. – Донецьк, 2000. – С. 39–40; Зоц, І. О. З людьми і для людей [Текст] / І. О. Зоц // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2006 рік. – Донецьк, 2005. – С. 67–69; Зоц, І. О. З рідним краєм назавжди [Текст] : до 75-річчя від дня виходу першого номера газети «Донеччина» / І. О. Зоц // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 97–99.

11 - 75 років від дня народження **Віктора Івановича Заїки** (1946), письменника, полковника запасу, учасника бойових дій в Афганістані, ліквідатора аварії на ЧАЕС, автора книги «Шагнувший в бессмертие». Жив та навчався у м. Дзержинськ (з 2016 р. – м. Торецьк).

12 - 25 років від часу відкриття (1996) Літературного музею при Центральній міській публічній бібліотеці ім. В. Г. Короленка (з 2019 року - КУ «МЦБС», м. Маріуполь)

15 - 100 років від дня народження **Георгія Тимофійовича Берегового** (1921-1995), льотчика-космонавта, двічі Героя Радянського Союзу. У довоєнні роки жив і працював у м. Єнакієве. Народився у с. Федорівка Полтавської області.

15 - 95 років від часу виходу (1926) у Маріуполі першого номера газети «Приазовський пролетар». 16 квітня 1937 року головна міська газета вийшла під своєю сьогодишньою назвою – «Приазовский рабочий».

17 - 115 років від дня народження **Георгія Олександровича Марягіна** (1906-1972), журналіста, прозаїка, автора роману «Стратег и зодчий», повісті «Когда придет твой час», науково-популярної книжки «Открыватели недр Донбасса» та ін. Народився у м. Краматорськ.

20 - 110 років тому (1911) в Маріуполі відбувся День білої ромашки – благодійне свято на користь хворих туберкульозом

21 - 145 років тому (1876) був підписаний указ про відкриття в Маріуполі жіночої гімназії. Її начальницею стала Олександра Олександрівна Генглез, випускниця Петербурзького університету, вчителька однієї зі столичних гімназій, яка приїхала до Маріуполя на запрошення Ф. А. Хартахая.

23 - 130 років від дня народження **Сергія Сергійовича Прокоф'єва** (1891-1953), композитора, піаніста, диригента, народного артиста РРФСР. Народився в маєтку Сонцівка Бахмутського повіту Катеринославської губернії (нині село Сонцівка Покровського району)

Див. : Пузик, О. В. Солнечный гений [Текст] : к 120-летию со дня рождения Сергея Сергеевича Прокофьева / О. В. Пузик // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 100-103.

23 - 110 років від дня народження **Валентина Полікарповича Замкового** (1911-2003), відомого краєзнавця Донеччини, письменника, критика, автора роману «Український хліб», автобіографічної повісті «У плині часу». Його перу належать понад 300 нарисів, статей, кореспонденцій у пресі. Народився на Полтавщині.

Див.: Найстаріший краєзнавець Донеччини [Текст] : до 90-річчя від дня народження Валентина Полікарповича Замкового (1911) // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2001 рік. – Донецьк, 2000. – С. 41-43.

24 - 120 років від дня народження **Сави Захаровича Божка** (1901-1947), письменника, автора історичних творів «Над колискою Запоріжжя», «Хмельниччина», «До моря» та ін. Учасник Другої світової війни (кореспондент фронтової газети). Після війни повернувся на Донеччину. В одній із шкіл м. Красноармійська (тепер – м. Покровськ) було створено музей його імені.

24 - 105 років від дня народження **Степана Матвійовича Пироженка** (1916-1962), Героя Радянського Союзу, уродженця м. Маріуполь

24 - 85 років від дня народження **Віктора Володимировича Булгакова** (1936-1999), вченого-гігієніста, науковця в галузі медичної екології, гігієни, соціальної медицини, доктора медичних наук, уродженця м. Слов'янськ

24 - 80 років від дня народження **Миколи Васильовича Хижняка** (1941-2009), поета, прозаїка, журналіста, члена Національної спілки письменників України, уродженця Донецької області

25 - 60 років від дня народження **Олександра Геннадійовича Ягубкіна** (1961-2013), авіатехніка, заслуженого майстра спорту СРСР, багаторазового переможця та призера чемпіонатів світу, Європи та СРСР, дворазового володаря Кубка світу з боксу, нагородженого Почесною Грамотою Президії Верховної Ради СРСР, уродженця м. Донецьк

26 - 65 років від дня народження **Олександра Васильовича Коленкова** (1956), майстра спорту, заслуженого тренера України з греко-римської боротьби, судді міжнародної категорії екстра-класу, уродженця м. Маріуполь

27 - 55 років від дня народження В'ячеслава Миколайовича Олійника (1966), борця греко-римського стилю, заслуженого майстра спорту України, майстра спорту міжнародного класу, чемпіона літніх Олімпійських ігор 1996 р. у ваговій категорії до 90 кілограмів, почесного громадянина міста Маріуполя, кавалера ордена «Хрест За мужність», уродженця м. Маріуполь

28 - 100 років від дня народження Миколи Титовича Берилова (1921-1996), інженера, маріупольського поета, члена Спілки письменників СРСР, Національної спілки письменників України, автора збірок «Два прибою», «Мой берег», «Гроздья ветров» та ін.

30 - 80 років від дня народження Віталія Гавриловича Іванченка (1941-2007), музикознавця, доктора мистецтвознавства, завідувача кафедри теорії музики Донецької державної музичної академії імені С. С. Прокоф'єва. З 1995 р. – засновник і зав. кафедри музикознавства Приазовського державного технічного університету (м. Маріуполь).

Цього місяця виновнюється:

95 років від часу реорганізації (1926) маріупольської газети «Наша правда» в селянську, розраховану на масового селянина

30 років від часу відкриття (1991) у с. Красне Красноармійського району (тепер с. Сонцівка, Покровський район) меморіального музею С. Прокоф'єва, пам'ятника композитору роботи скульптора В. П. Полоніка. Відкритий також у селі і концертний зал, в якому щорічно проводиться музичний фестиваль «Прокоф'євська весна».

Див.: Пузик, О. В. Музей С. С. Прокоф'єва в селі Красное [Текст] / О. В. Пузик // Календар знаменних і пам'ятних дат. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 119–122.

Травень

3 - 90 років від дня народження Єгора Івановича Гончарова (1931), донецького письменника, члена Національної спілки письменників України, лауреата обласної літературної премії ім. В. Шутова, дипломанта Всесоюзного літературного конкурсу ім. М. Островського, автора збірок повістей та оповідань «Цвет восходящего солнца», «Дом для всех»; збірки віршів «Душа» та ін.

4 - 115 років від часу виходу (1906) з друку першого номеру щоденної газети «Маріупольская жизнь», яка проіснувала до 1917 року

4 - 90 років від дня народження Бориса Панасовича Єкасьова (1931), члена Національної спілки краєзнавців України, почесного краєзнавця Донеччини, уродженця хутора Красний Яр Покровського району. Створив музей села Красний Яр, який розміщений у його сільській хаті.

4 - 90 років від дня народження Вадима Івановича Зайцева (1931-2008), фізика, професора кафедри фізичного матеріалознавства Донецького національного технічного університету, викладача вищої школи, доктора фізико-математичних наук

5 - 110 років від дня народження Миколи Прокоф'євича Жердєва (1911–1942), Героя Радянського Союзу. До війни жив у Маріуполі, працював на заводі «Азовсталь».

9 - 75 років від часу відкриття (1946) в міському парку (парк культури «Міський сад», Маріуполь) пам'ятника на могилі героїв Радянського Союзу, льотчиків Володимира Григоровича Семенишина і Миколи Юхимовича Лавицького

11 - 210 років від часу затвердження (1811) Олександром І генерального плану міста Маріуполь

12 - 75 років від дня народження **Анатолія Гнатовича Ніколіна** (1946), маріупольського поета, прозаїка, публіциста, члена міського літературного об'єднання «Азов'є», автора збірок «Ноябрь в саду», «Последнее лето», «Ветер над холмами» та ін. За книгу віршів «Дельфийские видения» отримав звання «Маріуполець року-2001».

13 - 135 років від дня народження **Олександра Семеновича Сахарова (справж. прізвище - Цукерман)** (1886-1963), танцівника, хореографа, педагога, художника, уродженця м. Маріуполь

13 - 85 років від часу відкриття (1936) в Маріуполі на заводі імені Ілліча першої в місті 45-метрової парашутної вишки

15 - 105 років від дня народження **Давида Івановича Герасимчука** (1916-1978), Героя Радянського Союзу. Народився на Вінниччині. Після війни деякий час працював в Маріуполі міським воєнкомом.

15 - 30 років від часу створення (1991) Донецької державної музичної академії ім. С. С. Прокоф'єва (згідно Наказу Міністерства культури Української РСР № 109 на базі Донецького музично-педагогічного інституту, заснованого 16 травня 1968 року)

19 - 65 років від дня народження **Володимира Сірого** (1956), маріупольського поета, члена Міжнародного літературного клубу «Моряна», кандидата технічних наук, члена Національної академії наук України, уродженця м. Маріуполь

21 - 125 років від дня народження **Амфіктіона Матвійовича Димітріу (літ. Псевдонім Мармарінос)** (1896-1938), грецького поета, перекладача. Викладав грецьку мову у Маріупольському грецькому педагогічному технікумі (1930), працював редактором обласного грецького видавництва. Народився неподалік Стамбулу (Туреччина).

21 - 90 років від дня народження **Юрія Петровича Азарова** (1931-2012), письменника, художника, доктора педагогічних наук, автора романів «Пророки і пророчиці», «Групові люди», «Печора», «Новий світ»; книг з педагогіки «Сімейна педагогіка», «Педагогіка Любові та Свободи», «100 таємниць дитячого розвитку», «Мистецтво виховувати» та ін. Його картини експонувалися в Третяковській галереї, Королівському замку Варшави, на виставках в Парижі і Нью-Йорку. Народився в м. Донецьк.

22 - 35 років від дня народження **Олексія Вікторовича Курінного** (1986-2017), політолога, юриста, експерта з розвитку української мови, громадського діяча, поета, автора оригінальних методів визначення постколоніальної динаміки мовних змін в Україні. Ґрунтовно досліджував тему Голодомору 1932-1933 років на Північному Кавказі. Народився у м. Бахмут.

24 - 75 років від дня народження **Бориса Павловича Саливона** (1946-2007), викладача фізичної культури і спорту, старшого тренера з плавання Донецького вищого училища олімпійського резерву ім. С. Бубки, заслуженого тренера України

27 - 75 років від дня народження **Олександра Євгеновича Шамаріна** (1946), графіка, скульптора, члена Національної спілки художників України, уродженця м. Торез

29 - 130 років від дня народження **Костянтина Костянтиновича Арцеулова** (1891-1980), льотчика, планериста, художника-ілюстратора. На початку 30-х років працював у м. Маріуполь. Народився у м. Ялта (Крим).

29 - 65 років від дня народження **Володимира Миколайовича Дєдова** (1956), краєзнавця, провідного наукового співробітника Святогірського історико-архітектурного заповідника, заслуженого працівника культури України, уродженця м. Донецьк

31 - 70 років від дня народження **Василя Федоровича Чапні** (1951-1990), живописця, графіка, члена творчої групи «Маріуполь-87», уродженця с. Мала Янісоль Нікольського району Донецької області

31 - 70 років від дня народження **Наталії Генрихівни Климової (Назембло)** (1951), української баскетболістки, заслуженого майстра спорту СРСР, олімпійської чемпіонки, дворазової чемпіонки світу, триразової чемпіонки Європи, уродженки м. Маріуполь

Червень

1 - 105 років від дня народження **Івана Івановича Пархоменка** (1916-1997), донецького художника, учасника республіканських виставок. Будучи Головним художником м. Краматорська, керував ізостудією, створив народну картинну галерею (1957-1967 рр.), що стала згодом Художнім музеєм.

1 - 85 років від дня народження **Петра Федотовича Бондарчука** (1936), донецького письменника, лауреата обласних літературних премій ім. В. Сосюри та ім. П. Байдебури, автора віршів, оповідань, казок для дітей. Народився в с. Талалаївка (нині – с. Василівка) Іллінецького району Вінницької області.

2 - 90 років від часу утворення (1931) Донецької області з центром у м. Артемівськ (нині – м. Бахмут)

6 - 125 років тому (1896) в Санкт-Петербурзі відбулося перше засідання правління Нікополь-Маріупольського гірничого і металургійного товариства, яке згодом придбало в США і перевезло до Маріуполя повністю готове обладнання для металургійного заводу (нині – ММК імені Ілліча)

6 - 70 років від дня народження **Віктора Георгійовича Каранта** (1951-2007), актора музичної комедії, старшого викладача кафедри музичного мистецтва естради Донецької державної музичної академії ім. С. С. Прокоф'єва, заслуженого артиста України. Виступав у складі Заслуженого академічного ансамблю пісні та танцю України «Донбас».

6 - 25 років з часу початку (1996) одиночної навколосвітньої подорожі маріупольця Івана Григоровича Кириченка на яхті «Леді Л»

7 - 135 років від дня народження **Павла Івановича Новгородцева** (1866-1924), правознавця, філософа, громадського діяча. Народився у м. Артемівськ (м. Бахмут).

11 - 80 років від дня народження **Олексія Цезаровича Демінського** (1941), доктора педагогічних наук, професора, президента Міжнародної академії проблем людини у авіації та космонавтиці, члена-кореспондента Української академії наук національного прогресу,

Міжнародної академії наук екології безпеки життєдіяльності, уродженця с. Гранітне Волноваського району

15 - 105 років від дня народження **Івана Васильовича Кириченка** (1916-2000), живописця, графіка, члена Національної спілки художників України, автора діорам, тематичних картин, пейзажів, натюрмортів, портретів у реалістичному стилі. Працював у Донецькому архітектурному технікумі. Уродженець смт Очеретено Донецької області.

15 - 80 років від дня народження **Анатолія Тихоновича Кравчука** (1941-2014), поета, члена Міжрегіональної спілки письменників України, члена літературного об'єднання «Азов'є», автора романів, збірок пісень, лауреата сьомого відкритого фестивалю «Книга і преса Маріуполя» за книгу «Журналіст» в номінації «Художественная литература. Проза». Народився на Волині.

16 - 80 років від дня народження **В'ячеслава Васильовича Горбачова** (1941), письменника, драматурга, автора роману «За далью непогоды», повістей і оповідань «Земной поклон», «Испытание на молодость», літературознавчих збірок «Постижение», «Судьбы народные», «Сражается слово» та ін. Народився у с. Петрівка Донецької області.

21 - 65 років від дня народження **Ігоря Олександровича Александрова** (1956-2001), журналіста, телевізійного менеджера, уродженця смт Мирне Слов'янського району. Працював головним редактором, керівником і телеведучим місцевої телерадіокомпанії «ТОР» в місті Слов'янськ. Ім'я Ігоря Александрова викарбувано на Меморіалі журналістів в Музеї новин у Вашингтоні, США.

22 - 85 років від дня народження **Володимира Степановича Шенделя** (1936-2019), художника, графіка, члена Національної спілки художників України, народного художника України, автора понад півтори тисячі творів, серед яких серії картин «Лицарі Сечі Запорізької», «История Донбасса», «Да, скифы мы»; серії офортів «Сказ кам'яних могил», «Салют Перемоги»; ілюстрації до роману М. Булгакова «Мастер и Маргарита» та ін. Народився у м. Донецьк.

25 - 75 років від дня народження **Бориса Яковича Ластовенка** (1946), поета, члена Національної спілки письменників України, лауреата літературних премій ім. М. Островського, ім. Б. Горбатова, автора поетичних збірок «На белом лугу», «Русла памяти», «Осокори» та збірки оповідань «Снежница»; уродженця с. Старомайорське Великоновосілківського району.

28 - 75 років від дня народження **Олега Борисовича Фіалка** (1946), українського кінорежисера, сценариста, члена-кореспондента Національної академії мистецтв України, народного артиста України, нагородженого почесним знаком «За честь та гідність» Міжнародного дитячого кінофестивалю у дитячому оздоровчому центрі «Артек», уродженця м. Дружківка Донецької області

29 - 65 років від дня народження **Тетяни Іванівни Катрич (Сугалова)** (1956), поетеси, члена Національної спілки письменників України, учасниці конкурсу поетів-аматорів «Ліричні мелодії», автора чотирьох збірок поезій, збірок новел і нарисів: «Моє перо пише болем», «Історії села Червоне Поле в усних оповіданнях та переказах», лауреата фестивалю «Зірка Різдва-2016», уродженки м. Маріуполь

29 - 70 років від дня народження **Олександра Івановича Цехмістро** (1951), художника-живописця, заслуженого художника України, члена Національної спілки художників України, учасника всеукраїнських, обласних виставок. На громадських засадах

виконав художнє оформлення Букваря для глухонімих. Уродженець смт Оленівка Волноваського району.

Цього місяця виювнюється:

85 років від часу введення в дію (1936) Слов'янського заводу кислотривкої кераміки

Липень

1 - 145 років від часу відкриття (1876) у Маріуполі чоловічої гімназії. Засновник і перший директор - Феоктист Хартахай.

3 - 115 років від дня народження **Василя Івановича Атрощенко** (1906-1991), українського хіміка-технолога, професора, академіка АН УРСР, автора робіт по кінетиці хімічних процесів, уродженця м. Донецьк

3 - 70 років від дня народження **Вадима Григоровича Бойка** (1951-2005), українського поета, драматурга, прозаїка, перекладача, лауреата премії ім. І. Котляревського, автора понад тридцяти різножанрових п'єс, драми у віршах «Ніна Сагайдак», збірки «Рано чи пізно», комедії «Незвичайний урок»; уродженця м. Донецьк

4 - 145 років від дня народження **Олександра Марковича Гінзбурга** (1876-1949), архітектора, наукового діяча, автора проєктів більш ніж ста двадцяти будівель, з яких двадцять увійшли до Списку пам'яток архітектури Харкова. У 20-х роках ХХ ст. приймав участь у відбудові Донбасу. Народився у м. Слов'янськ.

4 - 85 років від дня народження **Віктора Васильовича Пономарьова** (1936), художника, одного із перших художників Маріуполя, хто отримав високе звання «Народний художник України» (2016 р.)

7 - 110 років від дня народження **Леоніда Михайловича Жарикова** (1911-1985), донецького письменника, автора повістей і оповідань «Песня о шахтерах», «Битва на реке Кальмиус», «Озаренная» та ін.

7 - 95 років від дня народження **Івана Васильовича Загньютова** (1926), скульптора по дереву, почесного громадянина міста Дружківка. Окремі вироби зберігаються у Дружківському художньому музеї.

8 - 95 років від дня народження **Юрія Сергійовича Коменданта** (1926-2009), живописця, графіка, заслуженого художника України. Створював портрети, пейзажі, натюрморти, тематичні картини у традиційній техніці олійного живопису, працював у відділенні Художнього фонду України. Уродженець м. Авдіївка Донецької області.

9 - 90 років від дня народження **Михайла Яковича Андраша (Мойсей Якович Андронников)** (1931-1992), донецького письменника, автора гумористичних повістей та оповідань «Час башни», «В науке что-то есть...», «Воспоминания бывшего ребенка» та ін.

10 - 110 років від часу виходу (1911) з друку першої збірки віршів на Донеччині. Нею стала книга Л. Лухманова «На суше и на море», видана Маріупольською міською друкарнею.

11 - 85 років від дня народження **Бориса Михайловича Синчалова** (1936), українського композитора, члена Національної спілки композиторів України, уродженця м. Горлівка Донецької області.

15 - 110 років від дня народження **Володимира Степановича Болдирєва** (1911-1993), українського живописця і графіка, заслуженого діяча мистецтв України, професора, автора творів «Похорон Т. Шевченка в Каневі», «Крейдяні гори», «Нова вулиця», уродженця Донецької області (станція Ханжонкове)

18 - 90 років від дня народження **Савелія Пилиповича Лифенка** (1931), фахівця у галузі генетики, селекції, насінництва, доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка Української академії аграрних наук, лауреата Державної премії України, нагородженого орденом князя Ярослава Мудрого V ступеня. Народився у с. Богоявленка Мар'їнського району Донецької області.

21 - 90 років від дня народження **Вадима Борисовича Гнедаша** (1931), диригента, народного артиста України, кавалера ордена князя Ярослава Мудрого V ступеня (2012). Протягом 1956-1961 рр. працював диригентом, головним диригентом симфонічного оркестру Донецької обласної філармонії.

24 - 75 років від дня народження **Марка Матвійовича Бровуна** (1946-2012), заслуженого працівника культури України, лауреата премії Національної спілки театральних діячів України ім. М. Садовського, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка, повного кавалера знака «Шахтарська слава», уродженця м. Донецьк

Див.: Байбак, О. Ю. Людина театру [Текст] : до 65-річчя від дня народження Бровуна Марка Матвійовича / О. Ю. Байбак // Календар знаменних і пам'ятних дат. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 105-108.

26 - 90 років від дня народження **Івана Михайловича Дзюби** (1931), літературознавця, критика, громадсько-політичного діяча, академіка АН України, співголови редколегії «Енциклопедія сучасної України», Героя України, лауреата Національної премії України ім. Т. Шевченка, премій ім. О. Білецького, ім. В. Вернадського, ім. Т. і О. Антоновичів, автора близько 400 наукових праць. Народився у с. Миколаївка Волноваського району Донецької області.

26 - 65 років від дня народження **Олександра Федоровича Божка** (1956), громадсько-політичного діяча, дипломата, голови Українського молодіжного Чорнобильського фонду (з 1990), Надзвичайного і Повноваженого Посла України в Республіці Куба (з 2013 р.). Нагороджений Міжнародним Орденом Святого Станіслава (2002). Народився у м. Донецьк.

27 - 100 років від дня народження **Віктора Васильовича Шутова** (1921-1988), донецького поета, прозаїка, автора поетичних збірок «Любовь и память», «Крутые уступы», роману-хроніки «На острие войны», роману «Свет Куинджи», повістей «Смерти смотрели в лицо», «Юность Куинджи», нарисів «Открою город заново» та ін.; почесного громадянина м. Донецьк. У 1989 році заснована обласна літературна премія ім. В. Шутова.

Див.: Важкий пласт життя [Текст]: 75 років від дня народження В. В. Шутова // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 58-62.

28 - 110 років від дня народження **Галини Казимирівни Соболевської** (1911-1986), музиканта (фортепіано), педагога музики. З 1953 року викладала у музичній школі м. Маріуполя. Народилась на ст. Попасна Луганської області.

28 - 105 років від дня народження **Володимира Євграфовича Мухіна** (1916-1996), письменника, автора романів «Ни жизни самой», «Внезапный выброс», повістей та оповідань «Лишь сильному впору», «Горноспасатели», збірок поезії «Не ведая покоя», «Под землей и

под солнцем» та ін. Був членом редколегії журналу «Донбас», членом Правління Донецької письменницької організації.

28 - 85 років від дня народження **Олега Михайловича Федорова** (1936-2014), почесного краєзнавця Донеччини, члена Національної спілки краєзнавців України. Велику роботу проводив по вшануванню пам'яті В. Стуса на Донеччині. Народився у м. Горлівка Донецької області.

30 - 450 років від часу заснування (1571) м. Святогірськ (статус міста – з 1964 року, до цього сел. Баннівське, сучасна назва з 2003 року)

30 - 70 років від часу відкриття (1951) дитячої бібліотеки ім. І. Я. Франка (Маріуполь). Знаходилась в Іллічівському (Кальміуському) районі і деякий час була безіменною. В 1956 році, на честь 100-річчя з дня народження видатного українського письменника Івана Яковича Франка, бібліотеці було присвоєно його ім'я.

31 - 85 років від дня народження **Валерія Федоровича Гужви** (1936), письменника, члена Національної спілки письменників України, автора збірок поезії «Вічна спрага», «Місто», повістей «Нічого, крім зими», «Забути, згадати» та ін. Народився у м. Красноармійськ (сучасна назва – м. Покровськ).

Серпень

1 - 85 років від дня народження **Віктора Степановича Бороти** (1936), урумського поета, письменника, члена Національної спілки письменників України, заслуженого тренера України і СРСР з вільної боротьби, майстра спорту СРСР. Уродженець с. Старогнатівка Тельманівського (нині - Бойківського) району Донецької області. З 2014 р. село відноситься до Волноваського району.

1 - 80 років від дня народження **Віктора Степановича Логачова** (1941), письменника, члена Національної спілки письменників України, лауреата Міжнародної премії ім. Володимира Винниченка, автора романів Деякий час жив та працював у містах Маріуполь та Донецьк.

1 - 60 років від дня народження **Олександра Павловича Грома** (1961), письменника, члена літературного об'єднання «Азов'є», автора збірки повістей «Мальчик с Желтым Котом», «Белые паруса надежды», роману «Харальд Смелый», трилогії «Алекс и Арнуивэль», уродженця м. Маріуполь

2 - 210 років від часу затвердження (1811) першого офіційного герба міста Маріуполь

2 - 35 років від дня народження **Віктора Сергійовича Смирнова** (1986), срібного та бронзового призера XII Паралімпійських ігор в Афінах із плавання, повного кавалера ордена «За мужність», Героя України, почесного громадянина міста Слов'янськ (2005 рік), уродженця м. Донецьк

5 - 80 років від дня народження **Леоніда Денисовича Кизима** (1941-2010), льотчика-космонавта, двічі Героя Радянського Союзу, уродженця м. Красний Лиман (з 2016 р. – м. Лиман) Донецької області

10 - 95 років від дня народження **Євгена Олександровича Казачкова** (1926-2014), інженера-металурга, професора, заслуженого діяча науки України, почесного доктора

Приазовського державного технічного університету, нагородженого знаком «Петро Могила». Уродженець м. Артемівськ (з 2016 р. – м. Бахмут).

11 - 70 років від дня народження **Володимира Георгійовича Діброва** (1951), українського письменника, перекладача, доктора філологічних наук, члена Національної спілки письменників України, лауреата премій ім. М. Лукаша, ім. О. Щербань-Лапіки, конкурсу «Книжка року ВВС – 2007», автора збірок оповідань і п'єс: «Тексти з назвами і без назв», «Андріївський узвіз», «Короткий курс» та ін., уродженця м. Донецьк. З 1994 року живе і працює у США.

13 - 75 років від дня народження **Анатолія Олександровича Кальченка** (1946), маріупольського художника, члена творчої групи «Маріуполь-87», члена Національної спілки художників України. Картини зберігаються в музеях м. Маріуполя.

14 - 65 років від дня народження **Таїсії Олексіївни Єрмакової (публікується під прізвищем Шевченко)** (1956), маріупольської поетеси, лауреата регіонального конкурсу ім Григорія Кривди, керівника авторського клубу «Ильичевские зори». Народилася на Поділлі.

14 - 85 років від дня народження **Степана Васильовича Мишанича** (1936-2013), вченого-філолога, фольклориста, колишнього завідувача кафедри української літератури та фольклористики Донецького національного університету, викладача вищої школи, доктора філологічних наук, професора

15 - 80 років від дня народження **В'ячеслава Олександровича Роянова** (1941), інженера-механіка, доктора технічних наук, викладача Приазовського Державного технічного університету, професора, нагородженого бронзовою медаллю ВДНГ СРСР, знаком «Петро Могила», уродженця м. Маріуполь

16 - 80 років від дня народження **Євгена Йосиповича Орликова** (1941), художника-монументаліста, доцента кафедри архітектурного проектування і дизайну архітектурного середовища Донбаської національної академії будівництва і архітектури, заслуженого художника України, члена правління Донецької обласної організації НСХУ

18 - 80 років від дня народження **Валерія Микитовича Івка** (1941), музиканта, професора, заслуженого артиста України, члена Національного союзу композиторів України, лауреата Всеукраїнського конкурсу музикантів-виконавців премії ім. С. С. Прокоф'єва. Народився у м. Запоріжжя.

20 - 95 років від дня народження **Георгія Афанасійовича Оптова** (1926), маріупольського поета, прозаїка, уродженця с. Стара Карань Тельманівського району (зараз - с. Гранітне Волноваського району) Донецької області

23 - 95 років від дня народження **Олександра Івановича Шевченка** (1926-2010), художника, педагога, краєзнавця, почесного громадянина Слов'янського району. У 1973 році, на базі зібраної ним колекції, було відкрито музей Народної творчості у с. Прелесне. Першим директором музею був О. Шевченко. Народився в с. Козаче (сmt Райгородок) Слов'янського району Донецької області.

24 - 20 років від часу відкриття (2001) пам'ятника Т. Г. Шевченку у Маріуполі. Автор - заслужений художник України Олександр Павлович Вітрик.

25 - 85 років від часу заснування (1936) сел. Кураховгрес (тепер – м. Курахове) Донецької області

26 - 105 років від дня народження **Олександра Гордєєвича Зубарєва** (1916-1942), Героя Радянського Союзу. Народився у м. Дружківка Донецької області.

29 - 215 років від часу заснування (1806) м. Дзержинськ (до 1936 - Щербинівка, з 2016 року - місто Торецьк)

29 - 110 років від часу заснування (1911) м. Мирноград. Історичними попередниками міста Мирнограда були два шахтарських селища, утворених біля вугільних рудників: Новоекономічне та Гродівське. У 1972 р. шахтарські селища об'єднали під загальною назвою - місто Димитров. 12 травня 2016 р. місто Димитров було перейменовано у місто Мирноград Донецької області.

30 - 35 років від дня народження **Олексія Андрійовича Чупи** (1986), українського поета і прозаїка, засновника Донецького слему. фіналіста літературної премії імені Джозефа Конрада 2015-го року. Книги «Бомжі Донбасу» та «10 слів про Вітчизну» увійшли до довгого списку премії «Книга року ВВС - 2014 року». Уродженець м. Макіївка, наразі живе у м. Львів.

31 - 75 років від дня народження **Олександра Володимировича Конжункова** (1946), майстра спорту з морського багатоборства, заслуженого тренера України, уродженця м. Маріуполь

Цього місяця виповнюється:

135 років від початку (1886) будівництва заводу Нікополь-Маріупольського горного і металургійного товариства

125 років від часу заснування (1896) Маріупольського металургійного комбінату ім. Ілліча (тепер ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»)

Див.: Гордість індустріального Донбасу [Текст] : 100 років від дня заснування (1896) Маріупольського металургійного комбінату ім. Ілліча // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. – С. 63–65.

80 років тому (1941) на базі ансамблю пісні і танцю Сталінської (Донецької) філармонії створено Державний ансамбль пісні і танцю УРСР під художнім керівництвом А. Чернишової. З перших днів війни ансамбль обслуговував виступав в частинах і з'єднаннях Південно-Західного фронту. Закінчив свій бойовий шлях у Берліні.

5 років від часу присвоєння (2016) Маріупольському металургійному комбінату ім. Ілліча (ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча») імені радянського вченого-металурга, директора Інституту чорної металургії УРСР в 1952-1976 роках Зота Ілліча Некрасова

Вересень

1 - 145 років від часу відкриття (1876) у м. Бахмут (з 1924 р. - м. Артемівськ, з 2016 р. - м. Бахмут) жіночого народного училища Єлизавети Бобришевої

1 - 105 років від часу відкриття (1916) Маріупольського музичного училища Н. І. Макарської

1 - 85 років від часу виходу (1936) першого номеру газети «Дзержинський шахтер». (У 2016 році м. Дзержинськ перейменовано у м. Торецьк).

2 - 110 років від дня народження **Бориса Наумовича Донцова** (1911-1995), одного із засновників Костянтинівського міського краєзнавчого музею, автора багатьох нарисів, буклетів та збірок про історію міста, почесного громадянина міста Костянтинівка Донецької області.

2 - 65 років від дня народження **Наталії Вікторівни Хаткіної** (1956-2009), донецької поетеси, прозаїка, публіциста, критика, дитячої письменниці, автора збірок «Від серця до серця», «Ліки від кохання», «Поєми», «Пташка Божа», книг: «Енциклопедія для дошкільнят», «Подаруй собі свято», «Академія важливих наук професора Бонуса», «Коли я стану джентльменом» та ін. У 1993 році отримала Обласну премію ім. В. Шутова.

3 - 85 років від дня народження **Юрія Михайловича Ютілова** (1936-2005), хіміка, колишнього завідувача відділом Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України, науковця, доктора хімічних наук, професора, почесного члена Міжнародного біографічного центру (ІТТ) (Кембридж, Великобританія), номінанта довідників: «WHO is who in the World», «Хто є хто в медицині і охороні здоров'я», «200 видатних вчених ХХ століття», нагородженого іменною медаллю ІТТ «За досягнення в ХХ столітті»

7 - 70 років від дня народження **Євгена Андрійовича Нефедова** (1946-2010), журналіста, поета, публіциста, кінокритика, перекладача, автора книг «З ким поведешся», «Світло попереду», «Мить абсолютного щастя». Народився у м. Красний Лиман (з 2016 р. - місто Лиман).

9 - 100 років від дня народження **Івана Івановича Кулаги** (1921-2018), підполковника у відставці, директора Донецького обласного відділення пошуково-видавничого агентства «Книга пам'яті України», уродженця с. Неліпівка Дзержинського (з 2016 р. – Торецького) району

Див.: Гросов, О. Я. Служити Вітчизні [Текст] : до 90-річчя від дня народження Івана Івановича Кулаги / О. Я. Гросов // Календар знаменних і пам'ятних дат. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 109-111.

9 - 90 років від дня народження **Олександра Сергійовича Молчанова** (1931-2010), маріупольського поета, члена літературного об'єднання «Азов'є» (в 70-х роках керував об'єднанням), члена Міжрегіональної спілки письменників України, автора поетичних збірок «Земной путь», «Ностальгия», «Милость» та ін.

9 - 40 років від дня народження **Юлії Анатоліївни Костюченко** (1981), краєзнавця, співголови краєзнавчого товариства «Оберіг», члена Національної спілки краєзнавців України, уродженки м. Красноармійськ (з 2016 р. – м. Покровськ) Донецької області

9 - 80 років від дня народження **Геннадія Гавриловича Узуна** (1941-2010), заслуженого тренера УРСР з греко-римської боротьби, заслуженого працівника фізичної культури і спорту України, тренера вищої кваліфікаційної категорії, почесного громадянина м. Маріуполь, уродженця с. Візантія (зараз с. Ключове) Володарського (з 2016 р. - Нікольського) району. З 2010 року проводиться Український турнір з греко-римської боротьби пам'яті Геннадія Узуна.

10 - 140 років від часу заснування (1881) поселення Волноваха, як залізничної станції під час будівництва Єкатерининської залізниці. Статус міста Волноваха отримала у 1938 році.

10 - 90 років від дня народження **Анатолія Кузьмича Мірошниченка** (1921-1943), Героя Радянського Союзу. Народився у м. Костянтинівка.

11 - 85 років від дня народження **Анатолія Васильовича Шевченка** (1936-2019), відомого літературного краєзнавця Донеччини, автора збірника «Усна народна творчість Донбасу», книжок «Т. Г. Шевченко та Донеччина», «Бахмутська мозаїка» та ін. Уродженець містечка Нью-Йорк (нині Новгородське), яке розкинулось на березі річки Кривий Торець Донецької області.

Див.: Гросов, О. Я. З Невгамовної когорти краєзнавців [Текст] / О. Я. Гросов // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2006 рік. – Донецьк, 2005. – С. 78-80.

14 - 80 років від дня народження **Григорія Івановича Меотіс-Данченка** (1941), грецького поета Приазов'я, автора книг «Золотая моя Меотида» (грецькою мовою), «Тримонтан». Твори поета було надруковано у колективних збірках «Пирнэшу астру», «Мариуполь в созвездии Лиры», «Від берегів Азова». Народився у с. Урзуф Першотравневого (з 2016 р. - Мангушського) району

15 - 145 років від часу відкриття (1876) у Маріуполі першої приватної гімназії (засновник Феоктист Хартахай)

17 - 75 років від дня народження **Людмили Степанівни Шемчук** (1946), оперної співачки, лауреата Всесоюзного конкурсу вокалістів ім. Глінки, Міжнародного конкурсу вокалістів ім. Ейтора Віла Лобоса в Ріо-де-Жанейро, нагородженої першою премією та золотою медаллю на Міжнародному конкурсі ім. П. І. Чайковського. Народилася в с. Стила Старобешівського району.

20 - 125 років від дня народження **Владислава Миколайовича Кушнарєнка** (1896-1956), генерал-майора, командувача 221-ої Червонопрапорної Маріупольської стрілецької дивізії, яка приймала участь в операції по прориву Міус-фронту, визволенні м. Маріуполя, в боях на річці Молочній і Нікопольському плацдармі

22 - 80 років від дня народження **Володимира Володимировича Жнакіна** (1941-2009), краєзнавця, автора герба і прапора Слов'янського району, почесного громадянина Слов'янського району, почесного краєзнавця Донеччини

24 - 85 років від дня народження **Віталія Івановича Юрєчка** (1936-2004), донецького поета, прозаїка, перекладача, журналіста, члена Національної спілки письменників України, лауреата літературних премій ім. В. Шутова, ім. В. Сосюри, автора збірок «Радуга лета», «Внутренний свет», «Сонячне коло», «Вікно». «Білий налив» та ін.

25 - 80 років від дня народження **Галини Михайлівни Захарової** (1941), голови Маріупольського міського історико-просвітницького правозахисного товариства «Меморіал», члена Національної Ради журналістів України, автора книг «Расстрелянное пароходство», «Мариупольская трагедия», «Дело Константина Челпана» та ін., лауреата обласної премії імені Олекси Тихого, володарки медалі Митрополита Ігнатія від Федерації греків України та ордену Княгині Ольги третього ступеня

26 - 85 років від дня народження **Миколи Семеновича Жихарєва** (1936-1989), маріупольського письменника, автора збірки повістей і оповідань «Азовские перекаты», «Биография подвига», «Низовой ветер» та ін. Уродженець Херсонської області.

28 - 145 років від часу присвоєння (1876) вулицям м. Маріуполя власних офіційних назв

Жовтень

2 - 95 років від дня народження **Владислава Олександровича Швеця** (1926-2007), музиканта, диригента, музичного педагога, уродженця м. Бахмут

3 - 100 років від дня народження **Анатолія Денисовича Косматенка** (1921-1975), поета-байкаря, гумориста, автора книжок «Скіфська сережка», «Сатира. Гумор. Лірика», «Нові байки» тощо. Народився у с. Времівка Великоновосілківського району Донецької області.

6 - 110 років від дня народження **Павла Гавриловича Сараваса** (1911-1987), грецького поета-перекладача Приазов'я, автора віршів «Кобзареві», «Лесі Українці», «Добридень, життя!» та ін. Три вірша Павла Сараваса увійшли в українську збірку грецьких поетів України «Від берегів Азову». Народився у с. Малоянисоль (з 1956 р до 1995 р. - Куйбишеве) Володарського (з 2016 р. - Нікольського) району.

7 - 75 років від дня народження **Віталія Антоновича Арабаджи** (1946), маріупольського поета, члена літературного об'єднання «Азов'є», літературного клубу «Прометей», учасника фестивалю «Книга і преса Маріуполя», автора поетичних збірок «Небо и земля», «Притяжение любви», «Зерно», «Вера, Надежда, Любовь – вернитесь в заблудшие души» тощо. Уродженець м. Маріуполь.

8 - 120 років тому (1901) в Маріуполі почав працювати в якості міського архітектора **Віктор Олександрович Нільсен** (1871-1949), автор символу Маріуполя – водонапірної вежі і ряду інших споруд

8 - 70 років від дня народження **Валерія Івановича Кіора** (1951), грецького поета Приазов'я, перекладача, члена Національної спілки письменників України, автора книжок «Потерять и найти», «Печальные письма» та публікацій у колективних збірниках. Брав участь у перекладі «Кобзаря» Т. Шевченка мовами греків Приазов'я. Народився у смт Старий Крим поблизу Маріуполя.

8 - 60 років від дня народження **Ігоря Олексійовича Зоца** (1961), журналіста, члена Національної спілки журналістів України, почесного члена Всеукраїнського товариства «Просвіта», Почесного члена Всеукраїнської Спілки краєзнавців, члена Національної Спілки журналістів України. Народився у с. Малинівка Покровського району Донецької області.

9 - 70 років від дня народження **Раїси Петрівни Талалай** (1951), української поетеси і прозаїка, члена Національної спілки письменників України, лауреата літературної премії «Благовіст», премій імені В. Сосюри, В. Мисика. Поетичні публікації підписує ім'ям Раїса Харитонова. Прозові тексти та спогади з'являються, переважно, під прізвищем Талалай. Уродженка м. Горлівка, проживає у Києві.

10 - 95 років від дня народження **Павла Олександровича Бессонова** (1926-2018), маріупольського поета, прозаїка, члена Міжрегіональної спілки письменників України і Конгресу літераторів України, лауреата літературних премій ім. М. Матусовського, ім. В. Даля, ім. Б. Грінченка, автора книг «Три четверти века», «Свет и тени», «Окраина любви» тощо

10 - 75 років від дня народження **Володимира Миколайовича Пака** (1946-2002), журналіста, колишнього голови правління та головного редактора ЗАТ «Газета «Вечерний Донецьк»

10 - 65 років від дня народження **Геннадія Івановича Ковтунова** (1956), легкоатлета (потрійний стрибок), майстра спорту міжнародного класу, члена збірної команди СРСР (1975-1981 рр.), уродженця м. Маріуполь

13 - 85 років від дня народження **Геннадія Олександровича Черкашина** (1936-1996), письменника, публіциста, вченого-фізика, історика, автора книг «Меркурій», «Молчание колокола», автобіографічної повісті «Возвращение» та ін. Народився у м. Донецьк.

16 - 85 років від часу встановлення (1936) світового рекорду по виплавці сталі Макаром Мазаєм, сталеваром мартенівського цеху № 2 заводу ім. Ілліча. (ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»). За 6 год. 50 хв. він зварив плавку в об'ємі 102 т металу.

16 - 80 років від дня народження **Надії Петрівни Зіп'їр** (1941-1975), першого майстра спорту СРСР з художньої гімнастики у Донбасі, почесного майстра спорту СРСР, 10-кратної чемпіонки Донецької області. Народилася у с. Красна Поляна Великоновосілківського району.

17 - 75 років від дня народження **Володимира Васильовича Качури** (1946), краєзнавця, члена Національної спілки краєзнавців України, автора науково-популярного видання «Історія Дружківки та її округи від найдавніших часів до кінця XIX століття», уродженця Вінницької області

18 - 120 років від дня народження **Володимира Григоровича Захарова** (1901-1956), композитора, музичного діяча, хорового диригента, художнього керівника хору ім. П'ятницького, народного артиста СРСР, уродженця м. Макіївка Донецької області

18 - 95 років від дня народження **Ніни Митрофанівни Харченко** (1926), актриси, заслуженої артистки України. Працювала у Донецькому державному академічному музично-драматичному театрі.

Див. : Бровун, М. М. Сучасниця [Текст] : до 85-річчя від дня народження Ніни Митрофанівни Харченко / М. М. Бровун, Т. Г. Пішванова // Календар знаменних і пам'ятних дат. 2011 рік. – Донецьк, 2010. – С. 116-118.

20 - 75 років від дня народження **Геннадія Михайловича Саська** (1946), композитора, заслуженого діяча мистецтв України, лауреата премії ім. В. Косенка, автора мюзиклу «У нас в Кібертонії, або День першого підсніжника», поеми «Вічний вогонь», фольк-ораторії «Батьківська нива», хорів «Осінь», «Колискова», естрадних та дитячих пісень, викладача Київського інституту музики ім. М. Глієра. Народився у м. Донецьк.

23 - 70 років від дня народження **Юрія Лаврентійовича Носенка** (1941-2003), кандидата фізико-математичних наук, професора, багаторічного заступника завідувача кафедри вищої математики Донецького державного технічного університету (ДонНТУ), автора понад 100 наукових праць, консультанта і учасника проекту «Гірнична енциклопедія»

24 - 25 років від дня відкриття (1996) у Маріуполі, за ініціативи грецької діаспори Приазов'я, консульства Грецької Республіки

25 - 105 років від дня народження **Івана Сисойовича Лисова** (1916-1991), художника, члена Спілки художників України. Створював станкові портрети, пейзажі, натюрморти, тематичні картини у реалістичному стилі. Уродженець м. Юзівка (Донецьк).

25 - 85 років від дня народження **Володимира Костянтиновича Губенка** (1936), інженера-механіка, завідувача кафедри технології міжнародних перевезень і логістики Приазовського державного технічного університету, директора Інституту механіки і транспорту ПДТУ, доктора технічних наук, професора

26 - 105 років від дня народження **Дмитра Якимовича Нестеренка** (1906-1953), Героя Радянського Союзу. Народився у м. Маріуполь.

27 – 80 років від дня народження **Віктора Андрійовича Грамматикова** (1941), відомого маріупольського радіо- і телеведучого, заслуженого журналіста України. Він багато років очолював колектив самого поважного радіо Приазов'я, брав участь у створенні перших в Маріуполі телепрограм, був секретарем Донецької обласної організації Національної спілки журналістів України.

28 - 75 років від часу заснування (1946) Красноармійської (з 2016 р. - м. Покровськ) районної бібліотеки

29 - 65 років від дня народження **Василя Івановича Просянока** (1956), краєзнавця, лікаря, педагога, члена Національної спілки краєзнавців України з 2012 р. Народився у с. Степанівка Донецької області.

30 - 140 років від дня народження **Даміана Васильовича Шибньова** (1881-1929), художника, викладача, автора картин «Дорические колонны вечером», «Камыш-Бурунский маяк», «Церковь Иоанна Предтечи», «Большая лестница» та ін. Народився у м. Маріуполь.

30 - 85 років від дня народження **Поліни Григорівни Астахової** (1936-2005), тренера збірної команди СРСР, гімнастки, яка здобула олімпійську першість у вправах на брусах та була єдиною, хто отримав дві золоті медалі на цих змаганнях (Олімпійські ігри у Римі та Токіо). Уродженка м. Дніпропетровськ (нині - Дніпро), довгий час жила у Донецьку, останні роки – у Києві.

Листопад

1 - 170 років від дня народження **Івана Івановича Манжури** (1851-1893), українського поета, фольклориста, етнографа. Перебуваючи у с. Банне (Святогірськ), записав обрядові пісні. Народився у м. Харків.

2 - 120 років від дня народження **Дмитра Даниловича Лелюшенка** (1901-1987), воєначальника, генерала армії, двічі Героя Радянського Союзу. Командував третьою гвардійською армією Південно-Західного фронту, яка брала участь у визволенні Донбасу.

3 - 85 років від дня народження **Миколи Веніаміновича Хапланова** (1936-2008), журналіста, поета, члена Національної спілки журналістів України, члена Міжнародної асоціації письменницьких спілок, лауреата обласної літературної премії ім. В. Шутова, ім. В. Даля, автора поетичних збірок «Весенние родники», «Власть Афродиты»; повістей та

оповідань «Судьбы моей простое полотно», «А жизнь прожита не зря», роману «Выбираю не тебя» та ін. Народився у смт Старобешеве Донецької області.

3 - 85 років від дня народження **Миколи Григоровича Самвеліяна (Лесина)** (1936-1992), письменника, автора історичних романів «Козачий роз'їзд», «Московії таємничий посол»; повістей «Альпійський едельвейс», «Сім помилок, включаючи помилку автора», «Срібне горло», «Дід боксера», «Вік наївності», «Щасливчик Пенкін»; есе «Поки серця для честі живі». Народився у м. Єнакієве Донецької області.

4 - 110 років від дня народження **Володимира Федоровича Карпова** (1911-1987), директора Жданівського заводу важкого машинобудування (ВАТ «Азовмаш») з 1961 по 1980 рік, почесного громадянина м. Маріуполя, уродженця Запорізької області

7 - 100 років від дня народження **Віктора Овсійовича Вакуловича** (1921-1999), українського хорового диригента, заслуженого діяча мистецтв України. У 1976-1986 роках працював керівником самодіяльної хорової капели Донецької залізниці, був викладачем Донецької державної музичної академії ім. С. С. Прокоф'єва. Автор збірки «Дзвени, наша пісня». Народився у с. Довгалівка Чернігівської обл.

7 - 90 років від дня народження **Михайла Леонідовича Жарикова** (1931), архітектора, члена Національної спілки архітекторів України, дійсного члена Української академії архітектури, лауреата Державної премії України за архітектуру станції метро «Золоті ворота» у Києві (1991). Народився у м. Слов'янськ.

8 - 95 років від дня народження **Геннадія Дмитровича Хасхачих** (1926), академіка морських гідротехнічних наук, доктора технічних наук, професора. Народився у с. Чермалик Тельманівського (з 2016 р. - Бойківського) району.

9 - 115 років від дня народження **Ярослава Борисовича Лопатинського** (1906-1981), видатного математика, академіка АН УРСР, лауреата Державної премії УРСР, одного із засновників Інституту прикладної математики і механіки НАН України та засновника кафедри диференціальних рівнянь Донецького національного університету

9 - 100 років від дня народження **Віктора Івановича Чукаріна** (1921-1984), гімнаста, заслуженого майстра спорту СРСР, заслуженого тренера УРСР, абсолютного чемпіона Олімпійських ігор, чемпіона світу, уродженця Донецької області

9 - 60 років (1961) від часу перейменування м. Сталіно у м. Донецьк.

11 - 125 років від дня народження **Віктора Михайловича Арнаутова** (1896-1979), українського живописця-монументаліста, автора мозаїчного панно «Підкорення космосу», монументального фризів «Від скіфів до зірок космосу» (м. Маріуполь). Народився у с. Успенівка Запорізької обл.

11 - 80 років від дня народження **Леоніда Михайловича Талалая** (1941-2012), українського поета, члена Національної спілки письменників України, лауреата Шевченківської премії, премії ім. Володимира Сосюри та Літературної премії «Князь роси» ім. Тараса Мельничука, одного з визнаних неформальних літературних лідерів м. Горлівка. Уродженець Харківської області.

12 - 70 років від дня народження **Тамари Семенівни Легчиліної** (1951), поетеси, лауреата міських пісенних конкурсів, уродженки м. Маріуполь

13 - 105 років від дня народження **Романа Федоровича Єфименка** (1916-1996), художника, члена Спілки художників України, автора плакатів, політичних карикатур,

учасника бойових дій. Від 1947 р. працював у видавництві «Донбас». Передав Буринському краєзнавчому музею (Сумська обл.) ескізи, виконані в Бухенвальді. Уродженець с. Клепали Сумської області.

14 - 180 років тому (1841) у м. Бахмут було відкрито уїздно-парафіяльне духовне училище

14 - 90 років від дня народження **Станіслава Сергійовича Калінічева** (1931), українського письменника, заслуженого працівника культури України, автора роману «Невенчанная губерния», повістей, оповідань, нарисів «Романтики», «Рассказы нашей улицы» та ін. Народився у м. Донецьк.

15 - 70 років від дня народження **Михайла Григоровича Соколовського** (1951), українського футболіста, тренера, майстра спорту СРСР. Увійшов до символічної збірної «Шахтаря» за всі роки. Народився у м. Слов'янськ.

16 - 180 років від часу відкриття (1841) у м. Бахмут (з 1924 р. – м. Артемівськ, а з 2016 р. – м. Бахмут) повітово-приходського духовного училища

16 - 120 років від дня народження **Георгія Олександровича Латишева** (1901-1977), військового діяча, генерал-майора, почесного громадянина м. Маріуполь. Його ім'ям названо одну з вулиць Маріуполя.

16 - 90 років від дня народження **Льва Давидовича Яруцького** (1931-2002), маріупольського краєзнавця, журналіста, почесного громадянина Маріуполя, автора книжок «Кальміуська паланка», «Мариупольская мозаика», «Выдающиеся греки мариупольцы», «Пушкин в Приазовье», «Архип Иванович Куинджи», «Греческая тетрадь» та ін.

22 - 100 років від дня народження **Михайла Павловича Труфанова** (1921-1988), художника, автора творів «Шахтар», «Горновий», «Доменщик». Дитячі та юнацькі роки пройшли в м. Макіївка.

27 - 145 років від дня народження **Бориса Сергійовича Вальха** (1876-1942), лікаря, зоолога, засновника та першого директора Бахмутського краєзнавчого музею, уродженця с. Новобахмутівка Донецької області

Цього місяця виповнюється:

105 років від часу виходу (1916) у м. Бахмут журналу «Проблиски», під редакцією викладача Бахмутського реального училища О. Л. Кобалевського. В грудні 1916 року вийшов останній, третій номер журналу.

35 років від дня народження **Катерини Геннадіївни Карабєн-Фортун** (1986), маріупольської поетеси, учительки англійської та української мови, члена літературного об'єднання «Азов'є», авторки двох збірок поезії українською мовою «Барви мого серця», «Промінь слова» і однієї збірки прози «Пил, попіл та склянка фіалка»

Грудень

2 - 95 років від дня народження **Володимира Ілліча Курилова** (1926-1998), Героя Радянського Союзу. Народився у м. Маріуполь. Працював бригадиром вальцетокарної майстерні крупносортового прокатного цеху заводу «Азовсталь».

3 - 105 років від дня народження **Лідії Морисівни Колесникової** (1916-2003), донецької поетеси, авторки поетичних збірок «Стріла, що мчить до зір», «Намисто», «Клени золоті», «Рідний край» та ін. Народилася в селищі Банно-Тетянівка (з 1938 року - *селище Банне* (Баннівське), з 1964 року - місто Слов'яногірськ, з 2003 року - місто Святогірськ).

Див.: «Стежки і літа» [Текст] : 80 років від дня народження Л. М. Колесникової (1916) // Знаменні і пам'ятні дати Донецької області в 1996 році. – Донецьк, 1995. - С. 71-74; Романько, В. І. Поетичний талант і важка доля Лідії Колесникової [Текст] / В. І Романько // Календар знаменних і пам'ятних дат Донецької області. 2006 рік. – Донецьк, 2005. – С. 90-93.

3 - 75 років від дня народження **Віктора Олександровича Вангельсва** (1946), майстра спорту, заслуженого тренера України з плавання, уродженця м. Маріуполь

6 - 100 років від дня народження **Миколи Семеновича Герасимова** (1911-1960), Героя Радянського Союзу. Після війни жив і працював у Маріуполі.

8 - 80 років від дня народження **Петра Митрофановича Циплакова** (1941-2005), інженера радіозв'язку, радіомовлення і телебачення, заслуженого працівника промисловості України, почесного радиста СРСР, уродженця Донецької області. У 80-х роках працював на посаді головного інженера Донецького обласного радіотелевізійного передавального центру.

9 - 115 років від часу виходу (1906) першого номеру нової міської газети «Вестник Мариуполя»

13 - 90 років від дня народження **Віталія Михайловича Татарінова** (1931), поета, автора збірки сатиричних мініатюр «Особые приметы», репертуарного збірника «Сорок первый – сорок пятый», книг для дітей «Слон и скрипочка», «Мой ласковый лев» та ін. Народився у м. Донецьк.

14 - 200 років від дня народження **Миколи Федоровича Щербини** (1821-1869), поета-сатирика, автора збірок «Греческие стихотворения», «Новые греческие стихотворения». Народився у селі Грузько-Сланчик Міуського округу Землі війська Донського, неподалік від Таганрогу (наразі хутір Грузько-Сланчик відноситься до Новоазовського району).

16 - 85 років від дня народження **Петра Дмитровича Степаненка** (1936), поета, художника, автора книги віршів і малюнків «Урзуф - моє натхнення», уродженця м. Макіївка

18 - 50 років від дня народження **Вадима Олеговича Димитрова** (1971), вчителя, краєзнавця, члена Національної спілки краєзнавців України. Вивчає та досліджує кургани старовини. Народився у с. Степанівка Шахтарського району.

18 - 50 років від дня народження **Тетяни Олексіївни Коновал** (1971), заслуженого майстра народної творчості України, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, відомої писанкарки (написала понад 20 000 писанок). Народилася у м. Донецьку, деякий час жила у Луганській області, нагороджена медаллю «За заслуги перед Луганщиною». З 2014 року проживає у Києві.

19 - 125 років від дня народження **Сави Миколайовича Коссе** (1896-1988), грецького поета Приазов'я. У 70-80-х роках він був одним з найстаріших членів літературної групи

«Азофіко агларь». Вісім творів Сави Миколайовича були надруковані в колективному збірнику румейських поетів «Від берегів Азова» в перекладі на українську мову Д. Демерджі і А. Папуш і чотири вірші румейською мовою - в збірнику «Пірнешу астру » за 1989 рік. Народився в селі Нова Каракуба (Червона Поляна) Великоновосілківського району Донецької області.

23 - 55 років від часу утворення (1966) Добропільського району. Адміністративним центром цього утворення стало місто Добропілля.

23 - 90 років від дня народження **Олексія Івановича Бочарова** (1931-2002), майстра декоративно-прикладного мистецтва, члена Національної спілки художників України, автора робіт у Маріуполі: «Земля» та «Овен» (кафе «Скіфи»), «Нептун», «Всі прапори до нас у гості» (обидва – кафе «Бриз»), «Посейдон» (готель «Моряк»). Уродженець м. Донецьк.

24 - 145 років від дня народження **Спиридона Федосійовича Черкасенка** (1876-1940), українського поета, письменника, драматурга, народного вчителя (вчителював на Лідіївських рудниках (Юзівка), автора віршів «Шахтарі», «В царстві ночі», драм «Хуртовина», «Казка старого млина». Пісні на його вірші «Тихо над річкою», «Ой, чого ти, дубе», славнозвісний гімн закарпатських пластунів «Гей, пластуни! Гей, юнаки!..» стали народними. Народився у м. Новий Буг Херсонської губернії (нині - Миколаївська обл.).

26 - 200 років від дня народження **Дмитра Івановича Журавського** (1821-1891), вченого-мостобудівника, за проєктами якого були збудовані залізничні мости через річки Донбасу

31 - 30 років від дня виходу (1991) по УТ-2 першої передачі «ТВ Приазов'я»

ГОРДИСТЬ ДОНБАСУ: ЛЮДИ І ДОЛІ

Стрімкі терикони
І вулиці селищ,
Що вибігли в степ горбкуватий,
Здається,
Так просто
Донбас описати.
Але, коли
Вглиб
Починаєш його пізнавати.
Так враз виявляєш,
Що навіть у Даля
Словник малуватий
Для того, щоб
Про людей,
Про великі діла
Мого славного краю сказати.

В. Єфанів «Донбас»

Природне бажання кожної людини сьогодні – знати своє родове коріння, історію села чи міста, де вона народилася і де пролягли її життєві шляхи. Донецький край, кожен його населений пункт і, навіть чимало курганів та заповідників, монастирів, озер, рік та криниць овіяні тисячолітніми легендами й думами, оспівані у художньому слові майстрами красного письменства. Щедра письменницькими талантами наша земля. Письменники - земляки, та й уродженці інших регіонів України, які жили і творили у нашому краї, у своїй творчості талановито висвітлювали мальовничу природу, життя і побут людей та їх боротьбу за одвічні ідеали справедливості. У кожного із них свій шлях в літературу, але всім їм дала натхнення і творчу насагу рідна земля.

Славиться Донецька земля чесними, талановитими, наполегливими людьми. Їх імена відомі далеко за межами рідного краю, а таланти їх настільки різноманітні, настільки багатогранні, часто просто неосяжні! І всі вони, кожен по-своєму, прославляли своїми справами, своїми словами і діями рідний край, свою країну. Ці прізвища золотими літерами назавжди вплетені в історію Донеччини!

19 березня

ЕММА АНДІЄВСЬКА: «Я САМА ЗРОБЛЮ СОБІ УКРАЇНУ»

До 90-річчя від дня народження
Емми Іванівни Андієвської (19.03.1931)

*Кожен є творцем власного життя.
Вибір є і там, де немає жодного вибору.
Коли людина хоче чогось усім єством,
вона цього обов'язково досягне.*

Емма Андієвська

Емма Іванівна Андієвська - українська поетка, письменниця, художниця, член українського ПЕН-клубу та Професійного об'єднання художників Баварії, Національної спілки письменників України з 1994 року. Народилася 19 березня 1931 року в м. Донецьку (тодішня назва - Сталіно). Більшу частину свого життя Емма Андієвська провела поза Україною, проживаючи в Мюнхені та Нью-Йорку (має громадянство США).

Еммина шкільна наука була не такою, як у її ровесників. Через погане здоров'я дівчинці доводилося навчатися здебільшого екстерном. Лежачи в ліжку, протягом одного вечора перечитувала конспекти однокласників за цілий місяць, а наступного дня все прекрасно складала! Організм давав збій, зате пам'ять – кожному б таку. У чотири роки Емма напише свій перший вірш, у шість – зробить першу ілюстрацію до однієї із повістей Джованні Боккаччо. Хворобливість дитини змусила родину у 1937 році переїхати спочатку до Вишгорода, а згодом, у 1939 - до Києва. Жили вони на околиці, і там Емма потрапила в україномовну стихію, яка її зачарувала, що надалі і визначило її вибір. «З київського періоду у мене в серці вкоренився образ чарівної України, вишгородських красунь, мелодійної мови... Тоді, у шість років, поклялась, що писатиму тільки українською. Так і роблю, хоча досконало володію чотирма мовами», - говорить сама Андієвська. Відтоді, Україна увійшла у її серце на все життя. Вона зрозуміла, що навіть, якщо буде одною-єдиною у цьому світі, то зробить усе, щоб Україна існувала.

З дитинства Емма Андієвська мала феноменальну пам'ять. У дев'ять років вона прочитала 12 томів енциклопедії російської літератури, а в шістнадцять перечитала всіх філософів. Початок війни застав родину Андієвських у Києві. Еммі судилося прожити в Україні лише дванадцять років. Батька, хіміка-винахідника, як згадує сама Емма, «прибрали, аби його винаходи не дісталися німцям». Його було безпідставно розстріляно радянською владою. 1943-го мама з дітьми, втративши чоловіка, зниклого в катівнях НКВС, виїжджає до Німеччини. Родина жила в англійській окупаційній зоні Берліна. Там же, у Берліні, у 1945 році дівчинка бачила останні бої, спостерігала крах третього рейху. Після війни родина жила у Франції, згодом - у США. Пізніше вони повернулася знову до Німеччини, у Мюнхен. Прагнучи трохи забути про жакливу недугу, Емма несподівано для всіх почала... брати уроки оперного співу – мала красивий і рідкісний голос – контральто.

У 1957 році Емма Андієвська закінчила Український вільний університет у Мюнхені (ФРН) за спеціальностями філософія та філологія. Проте вчилася все своє життя. Крім російської, української, німецької та англійської мов, знає старогрецьку, латину, санскрит, французьку, італійську, читає іспанською та португальською мовами. Тривалий час Емма

Іванівна працювала диктором, сценаристом, режисером і редактором українського відділення радіо «Свобода» в Мюнхені під псевдонімом Галина Гордієнко. Це було одне з прізвищ маминого роду. Вона не могла використовувати своє, бо це було небезпечно.

Через деякий час письменниця з усією родиною переїхала до Нью-Йорка, де працювала у Norcross Greeting Card Company, перевіряючи дизайн вітальних листівок, бібліотекарем у медичній бібліотеці разом з Мирославом Лабунькою - майбутнім ректором Українського вільного університету. У 1959 році Емма Андієвська уклала шлюб з відомим українським письменником, літературознавцем, перекладачем, істориком Іваном Кошелівцем (1907-1999). Подружжя виїхало до Німеччини й оселилося в Мюнхені (хоча за письменницею закріплене громадянство США), де доля подарувала їм 40 років спільного життя і творчої праці. Там само, на Kidlershtrasse 39, у маленькому помешканні, заставленому картинами, мешкає вона й донині. Письменниця знала багатьох відомих митців та письменників - вихідців з України. До кола знайомих Е. Андієвської належали скульптори Михайло Черешньовський та Григор Крук, художники Марія Дольницька та Яків Гніздовський, а також поети Михайло Орест, Олег Зуєвський та Василь Барка. Емму Андієвську нерідко пов'язують з угрупованням українських письменників Нью-Йоркської групи. Проте, сама авторка свою причетність до цієї групи заперечує, оскільки почала публікуватися раніше, ніж інші члени групи. Зараз Емма Андієвська належить до найвідоміших поетів української діаспори. Власні поезії авторка почала друкувати у діаспорній українській пресі, починаючи з 1949 року.

Дебютна збірка Емми Андієвської «Поезії» вийшла у 1951 році і одразу привернула увагу критиків своєю яскравою образністю, оригінальністю поетичної мови, отримала надзвичайно схвальні відгуки. Згодом з'явилися інші збірки поезій: «Народження ідола» (1958), «Риба і розмір» (1961), «Кути опостінь» (1962), «Базар» (1967), «Пісні без тексту» (1968), «Наука про землю» (1975), «Кав'ярня» (1968), «Спокуси св. Антонія» (1985), «Вігілії» (1987), «Архітектурні ансамблі» (1989), «Знаки. Тарок» (1995), «Межиріччя. Сонети» (1998), «Сегменти сну» (1998), «Вілли над морем» (2000), «Атракціони з орбітами і без» (2000), «Хвилі» (2002), «Хід конем» (2004), «Півкулі і конуси» (2006), «Погляд з кручі» (2007), «Рожеві казани» (2008), «Фульгурити» (2008), «Ідилії» (2009), «Міражі» (2009), «Мутанти» (2010), «Бездизгарний час» (2013) тощо. Друкувалися твори у США, Німеччині, Франції, окремі праці вийшли друком або були перевидані в Україні. Усі свої поетичні збірки письменниця видала невеликими тиражами, або накладом автора, або у видавництвах «Дніпро» і «Всесвіт» за власний рахунок. Деякі поетичні збірки авторки були проілюстровані Яковом Гніздовським. Поетична збірка «Вілли над морем» у 2001 році номінувалася на Національну премію України ім. Т. Г. Шевченка. Критики поставили поетесу на рівень раннього Павла Тичини й Артюра Рембо (французький поет), відзначили єдність поетичного стилю з малярськими роботами, якими вона ілюструє свої книги.

Емма Андієвська є авторкою трьох романів. Перший - філософський роман «Герострати» (1950-1952 рр.) - авторка почала писати у віці дев'ятнадцяти років, реагуючи на новелу Жана-Поля Сартра «Герострати». Письменниця написала п'ять варіантів роману, опублікувавши лише останній із них у 1970 році. Другий роман під назвою «Роман про добру людину» був написаний у 1964-1968 рр. (опублікований у 1973 р.). Третій - «Роман про людське призначення» - авторка писала протягом десяти років з 1970 по 1980 рр. (опублікований у 1982 р.). Унікальними по своїй довжині і складності є речення Емми Андієвської. У її романах одне речення може сягати десяти і п'ятнадцяти сторінок.

Емма Андієвська є також авторкою короткої прози - збірки оповідань «Подорож» (1955), «Тигри» (1962), «Проблема голови» (2000), збірки «Казки Емми Андієвської» (2000) та твору «Джалапіта» (1962). Деякі з творів письменниці мають відношення до її картин. Наприклад, у «Казці про двох пальців» розповідається про два невидимі пальці на руці, які творять найбільше. Чимало персонажів картин Е. Андієвської мають понад п'ять пальців на руках. Кілька творів авторки та дещо з короткої прози письменниці було перекладено на англійську, французьку, російську мови та есперанто. Сто сонетів авторки вийшли у перекладі на гебрейську (давньоєврейська) мову. Декілька поетичних творів було включено у

збірку віршів сучасних українських поетів німецькою та польською мовами. Авторка належить до важливих представників модернізму в українській літературі другої половини ХХ ст. Філософські, духовні та містичні теми є головними у творчості Емми Андіївської.

Вона працює в різних літературних жанрах: пише великі прозові твори, вірші, перекладає твори античної літератури, а останнім часом створює і казки. Е. Андіївська любить писати для дітей. У 2000 році вийшла збірка її творів під назвою «Казки». Письменниця пише про різні сторони людського життя, серед її творів є казки-притчі, де вона розкриває проблеми егоїзму та людського «я» у суспільстві. Такими творами є: «Казка про ян», «Говорюча риба», «Казка про двох пальців», «Казка про мандрівника» тощо.

Незвичайною є малярська майстерність Емми Андіївської. Художниця ілюструвала практично всі свої поетичні збірки, зокрема: «Архітектурні ансамблі», «Знаки. Тарок», «Межиріччя», «Атракціони з орбітами й без», «Хвилі», «Вілли над морем», «Казки Емми Андіївської», книжку новел «Проблема голови», «Хід конем» та інші. Як художниця-авангардистка, вона створила понад 9000 картин у стилі сюрреалізму та герметизму. Малює переважно в фантастичній манері, в техніці олії, акварелі, гуаші. Специфічним художнім прийомом Е. Андіївської є повторне накладання фарби на полотна - до двадцяти п'яти разів. Таким чином вона створює стереоскопічний ефект рухомих фарб, помітний, коли дивитися на картини під різними кутами зору. Художниця виставлялася в багатьох країнах світу. Публічний дебют Емми Андіївської, у якості художниці, відбувся у 1956 році на виставці у Мюнхені, проведений в студії радіо «Свобода» на Обервізенфельді. Наступні виставки відбулися в США, Канаді, Франції, Німеччині, Австралії, Бразилії, Ізраїлі, Італії, Іспанії, Саудівській Аравії та Швейцарії. З 1992 року виставки малярки проходять і в Україні. Чимало творів авторки є експонатами різних музеїв світу та мистецьких колекцій приватних осіб. Зокрема, роботи Е. Андіївської мають: Львівська картинна галерея, Львівський державний музей «Палац культури», Музей етнографії та художнього промислу (Львів), Державний музей літератури (Київ), Галерея «Засів» (Харків), Харківський художній музей, Український гуманітарний ліцей при Київському університеті, Університетський музей «Києво-Могилянської академії», Музей Емми Андіївської при Чернівецькому університеті, Донецький обласний художній музей, Міський Центр сучасного мистецтва і культури ім. А. І. Куїнджі (Маріуполь), Музей Л. Томи (Шварцвальд, Німеччина), Клементinum (Прага, Чехія), Український Вільний Університет (Мюнхен, Німеччина), Музей Шарлоти Цандер (замок Бьонніггайм, Німеччина), Український музей у Нью-Йорку (Нью-Йорк, США). З роботами Емми Андіївської різних періодів її творчості, було випущено десять каталогів. Надзвичайно хвилююча сторінка в біографії мисткині - її участь в Інтернаціональному Баварському кінофестивалі 2001 року. Картиною Емми Андіївської «Золотий Христос» (розп'яття, 100x80 см, папір, акрил) на честь вшанування (80 років від дня народження) був премійований всесвітньо відомий італійський кінорежисер Франческо Розі. Нині це полотно (з українською посвятою на звороті) прикрашає віллу Франческо Розі в Римі.

Про неповторні малярські роботи художниці часто пише зарубіжна преса, численні публікації щедро ілюструються репродукціями її картин. Тому Емму Андіївську можна вважати своєрідним послом України в світі (вона, громадянка Америки, яка впродовж багатьох років живе у баварському Мюнхені, завжди і скрізь принципово заявляє себе українкою), її візитною картою, жінкою, яка пензлем сміливо розсуває межі людського знання, збагачуючи його образами України. Про художницю Емму Андіївську кажуть: «український Далі». У 1992 році Емма Андіївська вперше, після довгої перерви, приїхала в Україну. Після 2000 р. вона декілька разів відвідала свою малу батьківщину - Донеччину. Тут вона мала виставку картин у Донецькому художньому музеї, презентацію та зустріч із земляками у конференційній залі художнього музею, побувала в Українському культурологічному центрі м. Донецька. У 2006 році, на запрошення мера Донецька, Емма Андіївська відвідала місто, зустрілася з читачами, подарувала обласній бібліотеці книжки та картини, а від мера отримала у подарунок золотий годинник. Нещодавно українська письменниця, поетеса та художниця Емма Андіївська подарувала Музею української

діаспори (філія Музею історії Києва) дванадцять живописних полотен та велику кількість книг, листівок і каталогів.

Письменницю Емму Іванівну Андієвську називають «епохальним явищем в історії української та західноєвропейської літератури». Вона була й залишається українською письменницею, підкреслюючи, що свою Україну вона носить, «як слимак хатку, я в ній живу, інакше би пішла в іншу культуру, як багато хто з-поміж нас дуже талановитих людей». Все її життя пронизане любов'ю до України та українців: «Україна для мене – усе, це прекрасна країна, і я вбачаю своє завдання в тому, щоб відкрити світові, яка вона дивовижна і який талановитий народ - українці».

Основні відзнаки: в 2018 році Шевченківський комітет визначив Емму Андієвську лауреатом за п'ять книг: «Міста-валети: сонети й білі вірші», «Бездзигарний час: сонети», «Шухлядні краєвиди: сонети», «Маратонський біг: поезії» і «Щодення: перископи: поезії»; у 2017 році у видавництві «Легенда» вийшла антологія українських письменників Донбасу «Порода», до якої увійшов і твір «Джалапіта»; 2009 - літературна премія «Глодоський скарб» журналу «Кур'єр Кривбасу» (Кривий Ріг); журнал «Кур'єр Кривбасу» оголосив 2004 рік роком Емми Андієвської й друкував весь 2004 рік плюс чотири місяці 2005 року матеріали про Емму Андієвську та зразки самої творчості; 2003 - міжнародна літературна премія «Тріумф»; 2002 - кавалер Ордену «За інтелектуальну відвагу» незалежного культурологічного часопису «Ї» (Львів); 1984 - лауреат літературної премії Фундації Тетяни та Омеляна Антоновичів за «Роман про людське призначення».

Емма Андієвська надзвичайно оригінальна й талановита. Вона - чарівна, завжди усміхнена жінка, котра має свій власний, «андієвський стиль» і в творчості, і в манері спілкування, і в зовнішньому вигляді також, що дозволило Юрію Микитенку назвати її: «Людина-оркестр, людина-тайфун, людина-симфонія - ці всі фігури годяться для визначення творчої особистості найбільш виразної письменниці й художниці сучасного українського зарубіжжя». До цього часу Емма Андієвська не втратила ані хисту до життя, ані сил, ані бажання творити. Єдине, що її непокоїть – що в добі тільки 24 години.

«Коли щось по-справжньому робиш, підключаються сили, над якими ми не пануємо, вони тоді обдаровують ласкаво. Треба справжніми бути, слово має бути справжнім, бо воно магічне. Кожному своє, але хай кожен робить у житті те, що може чи хоче робити у ту секунду, коли захоче. Але треба робити по-справжньому, тоді прийде оте провидіння... Я хочу робити справжнє».

Емма Андієвська

Література

Твори Є. І. Андієвської

Андієвська, Емма. Вірші [Текст] / Е. Андієвська // Поети «Нью-Йорської групи»: Антологія. – Харків, 2005. – С. 43-64.

Андієвська, Емма. Казка про яян [Текст] / Е. Андієвська // Шк. б-ка. - 2013. - № 9/10. - С. 78.

Андієвська, Емма. Погляд з кручі [Текст] : сонети / Е. Андієвська. – Київ : Всесвіт, 2006. – 174 с.

Андієвська, Емма. Рожеві казани [Текст] : сонети / Е. Андієвська. – Київ : Всесвіт, 2007. – 218 с.

Андієвська, Емма. Твори. Т. 1 [Текст] / Е. Андієвська ; авт. вступ. ст. П. Осадчук ; упоряд. О. Деко. – Мюнхен ; Хмельницький : Поділля, 2004. – 239 с.

Статті про Є. А. Андієвську

Агеєва, Віра. Шевченківську премію отримає Емма Андієвська: хто вона? [Електрон. ресурс] / В. Агеєва. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-43028683>

Андієвська, Емма. «Для мене Україна на кожному клаптику - де хтось говорить українською» - Андієвська [Електрон. ресурс] / Е. Андієвська / зап. М. Щур. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29086615.html>

Андієвська, Емма. Письменниця і художниця Емма Андієвська: «Навіть якщо буду одна на всьому білому світі українка, все одно зроблю собі Україну» [Текст] / Е. Андієвська : [Емма Андієвська – про свою літературну та мистецьку творчість / зап. П. Куц] // Уряд. кур'єр. - 2018. - 20 січня (№ 14). - С. 9.

Астапенко, І. Сонет Емми Андієвської: індивідуально-авторська модифікація жанру [Текст] / І. Астапенко // Слово і час. - 2016. - № 3. - С. 29.

Гнатюк, Мирослава. «Та дух - вітрила - й в пеклі - напина»: марафонський біг Емми Андієвської [Текст] : до 85-ліття поетеси й художниці / М. Гнатюк // Літ. Україна. - 2016. - № 10. - С. 12.

Драч, І. Ф. Андієвська Ема [Текст] / І. Ф. Драч // Українська літературна енциклопедія. - Київ, 1988. - С. 62.

Емма Андієвська. Детальна біографія [Електрон. ресурс].- Режим доступу: <https://md-eksperiment.org/post/20170510-biografiya-emmi-andiyevskoyi>

Емма Андієвська – біографія, життєвий і творчий шлях [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://narodna-osvita.com.ua/7211-emma-andiyevska-bografiya-zhittiyeviy-tvorchiy-shlyah.html>

Емма Андієвська (1931) [Текст] : [письменниця українського зарубіжжя, автор роману «Герострати»] // Історія української літератури ХХ ст. у 2-х кн. Кн. 2. – Київ, 1998. – С. 185-188.

Емма Андієвська [Текст] : [короткі відомості про життя, літературні твори, малярські виставки] // Рожеві казани / Е. Андієвська. - Київ, 2007. - С. 209-212.

Ермишина, Людмила. Космос Эммы Андиевской [Текст] : в Мариуполь приехали сюрреалистические картины известной художницы и писательницы / Л. Ермишина // Приазов. рабочий. – 2020. – 12 авг. (№ 58). – С. 8.

Казки для дітей від Емми Андієвської [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://mala.storinka.org/>

Між Мюнхеном і Всесвітом [Текст] : [інформація про письменницю, поетку, художницю Емму Андієвську (українська діаспора)] // Шк. б-ка. - 2011. - № 2. - С. 18.

Оліфіренко, В. Андієвська Емма Іванівна. Життєвий та творчий шлях, біографічні статті [Електрон. ресурс] / В. Оліфіренко. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/author.php?id=137>

Осадчук, Петро. Поезія перестворює світ [Текст] : [біографія та творчість Е. Андієвської] / П. Осадчук // Андієвська Емма. Твори. – Мюнхен ; Хмельницький, 2004. - С. 3–13.

Панченко, О. Стежками долі й роздумів Івана Кошелівця у світлі творчості незбагненої Емми Андієвської [Текст] / О. Панченко // Літ. Україна. - 2017. - № 43. - С. 11.

Просалова, В. Андієвська Емма Іванівна [Текст] : [українська письменниця, уродженка Донецька. Проживає у Мюнхені. Подано перелік творів та статей про письменницю] / В. Просалова // Українська діаспора: літературні постаті, твори, бібліографічні відомості. - Донецьк, 2012. - С. 6–9.

Ситченко, А. Вивчаємо «Казку про ян» Емми Андієвської [Текст] / А. Ситченко // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. - 2009. - № 11. - С. 12.

Соснова, К. Емма Андієвська «Казка про ян», 6 клас [Текст] / К. Соснова // Дивослово. - 2013. - № 1. - С. 8.

Тарнашинська, Людмила. Тисяча й одна загадка Емми Андієвської [Текст] /Л. Тарнашинська // Укр. літ. газета. - 2016. - № 8. - С. 14.

Тарнашинська, Людмила. Вернісажі Емми Андієвської [Електрон. ресурс] / Л. Тарнашинська. – Режим доступу: https://dt.ua/SOCIETY/vernissazhi_emmi_andievskoyi.html

Терещук, Галина. У житті треба бути справжніми і творити справжнє - письменниця, малярка Емма Андієвська [Електрон. ресурс] / Г. Терещук. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/27660548.html>

Фасоля, А. Давайте знайомитись: Нью-Йорська поетична група [Текст] / А. Фасоля : [члени ОУП «Слово» Е. Андієвська, Б. Бойчук, В. Вовк, Б. Рубчак, Ю. Тарнавський] // Укр. літ в загальноосвіт. шк. – 2003. - № 7. – С. 41–45.

Чумак, Галина. Повернення Емми Андієвської [Текст] / Г. Чумак // Постаті: нариси про видатних людей Донбасу. - Донецьк, 2011. - С. 155–158.

Чумак, Галина. Повернення Емми Андієвської на Донбас [Текст] / Г. Чумак // Закордонне українство і Донеччина: вчора, сьогодні, завтра: матеріали науково-практичної конференції. – Донецьк, 2008. – С. 139–144.

Шевченковская премия 2018 года [Текст] : [премию по литературе получила писательница, представительница украинского модернизма Эмма Андиевская] // Приазов. рабочий. - 2018. - 18 апр. (№ 43). - С. 3.

СИМФОНІЯ ЖИТТЯ

До 130-річчя від дня народження
Сергія Сергійовича Прокоф'єва
(23.04.1891-05.03.1953)

*Захоплений співак життя, сонця і
молодості, він дав людям розтривоженого,
суворого і жорстокого ХХ століття ту
радість і світло, яких їм так часто не
вистачає...*

Дмитро Кабалевський

«Він умів чути час». Так про видатного композитора, піаніста і диригента ХХ століття Сергія Прокоф'єва дуже точно сказав Ілля Еренбург. Спалахнувши яскравою зіркою на музичному небосхилі, С. Прокоф'єв протягом 50-річної активної творчої діяльності написав понад 130 музичних творів, серед них: 11 опер, 7 балетів, 7 симфоній, 8 концертів для сольного інструмента з оркестром, а також значну кількість ораторій і кантат, прекрасні твори камерно-вокальної та інструментальної музики, музику для кіно і театру і, звичайно ж, музику для дітей. Багато творів композитора увійшли в Золотий фонд світової музичної культури: опери «Війна і мир», «Любов до трьох апельсинів», «Ромео і Джульєтта», «Казка про кам'яну квітку», симфонічна казка «Петя і вовк», збірник фортепіанних п'єс «Дитяча музика», П'ята і Сьома симфонії, музика до кінофільмів «Олександр Невський», «Пікова дама», «Іван Грозний», «Поручик Кіже». На думку багатьох критиків, він створив свій, ні на що не схожий, музичний стиль.

Про Сергія Сергійовича говорили, що він ще за життя став справжнім класиком. Сергій Прокоф'єв і його музика допомогли нашому народу вистояти і перемогти у Другій світовій війні. «В бубон сонця б'є непереможний скіф», - ці слова Бальмонта, присвячені С. Прокоф'єву і його «Скіфській сюїті», не тільки про минуле, але і про майбутнє. Зараз С. С. Прокоф'єв - найбільш виконуваний композитор у світі. Дмитро Кабалевський називав його «Сонце російської музики ХХ століття». За життя Сергій Прокоф'єв був удостоєний Державної премії СРСР, нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора, йому було присвоєно звання «Народний артист РРФСР», а після смерті (1953 р.) присуджена Ленінська премія за юнацьку Шосту симфонію.

Народився майбутній геній музики 11 (23 квітня) 1891 року в маєтку Сонцівка Бахмутського повіту Катеринославської губернії (нині це село Сонцівка Покровського району Донецької області). Батьки Сергія Прокоф'єва були освічені, інтелігентні і суворі вихователі. Батько вчив сина російській мові, арифметиці, географії, історії, ботаніці. Мати - іноземним мовам, музиці. Маленький Сергійко знав французьку та німецьку, пізніше вивчив англійську. Великим захопленням хлопчика був театр. Разом зі своїми друзями, хлопчиками і дівчатками, він постійно придумував і розігрував вистави, на яких були присутні всі мешканці будинку. Перші заняття музики йому давала мама. Коли вона сідала за рояль і грала Бетховена, Шопена, Чайковського, Ліста, маленький Сергійко відразу відгадував, чиї

твори вона виконувала. У дитинстві він був незвичайним фантазером. Не було дня, щоб хлопчик не підходив до рояля і не намагався щось фантазувати.

Мама записувала його невеликі твори: рондо, вальси, пісеньки. До написання музики він ставився надзвичайно серйозно. Ще в ранньому дитинстві твердо вирішив присвятити цьому своє життя. У п'ять років Сергій Прокоф'єв склав «Індійський галоп», а у десятирічному віці навіть записав дві опери: «Велетень» та «На пустельних островах». У тринадцять років він вступив до Петербурзької консерваторії, до якої його готував Рейнгольд Глієр. Вчителями майбутнього генія були Анатолій Лядов, Микола Римський-Корсаков, Олександр Глазунов, Язепс Вітолс. На випускному іспиті Сергій Прокоф'єв грав свій власний Концерт для фортепіано з оркестром і, як кращий учень, отримав премію імені Антона Рубінштейна - рояль «Шредер».

У 1914 році молодий композитор отримує від матері обіцяний подарунок - подорож до Лондону. Саме тут відбулася його перша зустріч з Сергієм Дягілєвим, який ставив на паризькій сцені російські опери і балети. Це знайомство відкрило Сергію Прокоф'єву двері багатьох музичних салонів. На замовлення С. Дягілєва він пише кілька балетів. Напередодні Першої світової війни композитор повертається в Росію. Він завжди прагнув свободи і сонця. Це пристрасне бажання молодий музикант втілював в «Скіфській сюїті». Найпомітнішими в цей період є: балет «Казка про блазня, що сімох блазнів перемудрив» (1915), опера «Гравець», за однойменним романом Ф. Достоевського (1915–1916), декілька інструментальних концертів і сонат, «Скіфська сюїта» (1915) і кантата «Семеро їх» (1917). Одним із шедеврів раннього Сергія Прокоф'єва є його «Класична симфонія» (1917), зразок «нової простоти». Нею композитор мовби продемонстрував критикам своє блискуче володіння неокласичним стилем. Музику Сергія Прокоф'єва цього періоду музичний критик В'ячеслав Каратигін назвав: «стрибаюча, бігаюча, кипляча, довбляча, гримасуюча».

Але вже у 1918 році він на довгі десять років залишає Росію. Сергій Прокоф'єв виступає в Нью-Йорку, Парижі, Лондоні, Неаполі. Його опери ставляться в Чикаго, Берліні, Брюсселі. В цьому ж році вперше була виконана його «Класична симфонія». За кордоном він продовжує співпрацю з Сергієм Дягілєвим, який прем'єрою балету «Казка про блазня, що сімох блазнів перемудрив» починає сезон 1921 року. Їдучи з Росії, композитор взяв з собою театральний журнал «Любов до трьох апельсинів», в якому був надрукований сценарій однойменної казки італійського драматурга Карло Гоцці. По ній Сергій Прокоф'єв написав оперу, назвавши її «Любов до трьох апельсинів». Вперше вона була поставлена в Чикаго в 1921 році. У 1933 р. композитор повертається в Росію. Почався новий етап у творчій біографії. Він працює в різних жанрах: пише балети «Попелюшка», «Ромео і Джульєтта», «Оповідь про кам'яну квітку», сюїту «1941», багато фортепіанної музики різних жанрів, музику до кінофільмів Сергія Ейзенштейна «Олександр Невський» (та однойменна кантата), «Іван Грозний», комічну оперу «Дуеня», «Дитячу музику» (12 легких п'єс для фортепіано), цикл музичних фортепіанних мініатюр «Швидкоплинності».

Сергій Прокоф'єв любив дітей і завжди звертався до музики для юних слухачів. Серед них: пісня «Брехуха» на вірші Агнії Барто, збірник фортепіанних п'єс «Дитяча музика», сюїта «Зимове вогнище», добра, мудра казка Г. К. Андерсена «Гидке каченя». За її сюжетом композитор написав п'єсу для голосу і фортепіано. «... Його дитяча музика - не просто дар великого художника дітям. Світ дітей і юнацтва, відображений в музичних образах - це одна з найважливіших граней всього творчого обличчя Прокоф'єва», - так писав видатний композитор, диригент Дмитро Кабалевський. Музика для дітей, яку писав С. Прокоф'єв охоче і захоплено - особливі сторінки його творчості. Один із шедеврів композитора - симфонічна казка «Петя і вовк» (1936). Ідея так захопила Сергія Сергійовича, що він склав всю казку за чотири дні. Вийшла кумедна, весела, музична казка, яка стала унікальним твором, що знайомить дітей з інструментами симфонічного оркестру. Вона вчить хлопчаків в легкій і веселій формі розпізнавати голоси інструментів. Кожному персонажу, за задумом автора, відповідає певний музичний інструмент: Пташка - флейта, Качка - гобой, Дідусь - фагот, Кішка - кларнет, Вовк - валторна. Виконується казка і як симфонічна п'єса, і як балет.

Вершина творчості С. Прокоф'єва - опера «Війна і мир» (1941-1942) за романом Л. М. Толстого. Війна накидає похмурі відтінки на музику цього сонячного композитора. Хоча в цей і наступний період ідеологічних репресій С. Прокоф'єв пише чудово світлі твори – балет «Попелюшка» і, дивовижну за майстерністю, Сьому симфонію (1952). Після війни відбулися прем'єри П'ятої (1945), Шостої (1947) і Сьомої симфоній. В останні роки життя С. Прокоф'єв пише оперу «Повість про справжню людину» (за повістю Б. Польового), балет «Оповідь про кам'яну квітку» (за казкою Б. Бажова) і ряд інших творів. «Нащадки не зможуть зрозуміти важкого і славного часу, який ми ще маємо право назвати нашим, не вслухаючись у твори Сергія Прокоф'єва і не замислюючись над його надзвичайною долею», - писав Ілля Еренбург.

У 1948 році Сергій Прокоф'єв разом з цілим рядом інших найвизначніших радянських композиторів (Д. Шостаковичем, М. М'яковським, Г. Поповим, В. Шебалиним, А. Хачатуряном) піддався політичним гонінням та жорстокій критиці. Його звинувачували в так званому формалізмі в мистецтві. Ряд творів Сергія Прокоф'єва було заборонено. Невдовзі заборону було знято. Безсумнівно, цькування сильно підірвало здоров'я Сергія Сергійовича. Усі наступні роки він багато і важко хворів, майже не виходячи з квартири чи не покидаючи дачі. Однак за цей час С. Прокоф'єв написав сонату для віолончелі та фортепіано, симфонію-концерт для віолончелі з оркестром, урочисту і сувору ораторію «На варті миру», яка прозвучала у кінці 1950 року. «Я хотів виразити в цій речі свої думки про мир і війну, впевненість, що війни не буде, що народи землі відстоять мир, спасуть цивілізацію, дітей, наше майбутнє», - говорив С. Прокоф'єв. У 1952 році він особисто був присутній на першому виконанні своєї Сьомої симфонії, а музику писав навіть в останній день свого життя.

У 1991 році на честь 100 - річчя від дня народження С. Прокоф'єва на його батьківщині було відкрито меморіальний комплекс - музей. Експозиції музею розповідають про життя і творчість С. Прокоф'єва, про його зв'язки з Україною, про постановки музичних творів композитора провідними театрами світу, про конкурси і фестивалі, які проводяться на батьківщині композитора; відкрито пам'ятник геніальному композиторові (автор - скульптор, народний художник України В. Полоник). У зв'язку зі столітнім ювілеєм від дня народження С. С. Прокоф'єва була випущена пам'ятна монета СРСР, видано альбом «Сергій Прокоф'єв. Симфонія життя», відновлено храм на честь святих апостолів Петра і Павла, в якому хрестили маленького Сергійка. Ім'ям Сергія Прокоф'єва названі Сєверодонецьке обласне музичне училище, Донецька державна музична академія, симфонічний оркестр імені С. Прокоф'єва Донецької обласної філармонії. У 2012 році відкрито міжнародний аеропорт імені Сергія Прокоф'єва в місті Донецьку. У зв'язку з сумнозвісними подіями, аеропорт не працює. До 120-річчя від дня народження видатного композитора та нашого земляка С. Прокоф'єва мариупольський художник-медальєр Юрій Шевяков виготовив медаль. На ній - портрет композитора на тлі рояля. Член літературного об'єднання «Азов'є» Віктор Федоров присвятив геніальному композитору поему «Сергей Прокофьев (Сонцовки луч волшебный вдохновения)». У 2004 році Лондонським архівом Прокоф'єва в дар музею С. Прокоф'єва в с. Сонцівка були передані партитури творів Прокоф'єва, випущені провідними світовими музичними видавцями, компакт-диски із записами творів композитора.

Життя і творчість Сергія Прокоф'єва коротко можна охарактеризувати як постійне прагнення до світла. Неймовірно життєствердне, воно наближає нас до ідеї, втіленої великим німецьким композитором Бетховеном у своїй лебединій пісні - Дев'ятій симфонії, де в фіналі звучить ода «До радості»: «Обніміться, мільйони! Злийтеся в радості однієї!». Життя і творчість Прокоф'єва - це шлях великого художника, який все життя поклав служінню Музиці і її великої Таємниці.

Література

Книги про С. С. Прокоф'єва

Савкина, Наталия. Сергей Сергеевич Прокофьев [Текст] / Н. Савкина ; худож. Д. Бязров. – Москва : Музыка, 1981. – 140 с. : ил.

Сергей Сергеевич Прокофьев [Текст] : кн. для шк. – Москва : Музыка, 1990. – 159 с.

Прокоф'єв, Сергій. Дитинство [Текст] : автобіогр. повість / С. Прокоф'єв ; пер з рос Г. Кулінич. – Київ : Музична Україна, 1991. – 139 с.: іл.

Розинер, Феликс. Токката жизни: С. Прокофьев [Текст] : музыковед. повеств. / Ф. Розинер. – Москва : Молодая гвардия, 1978. – 208 с. : ил.

Статті про С. С. Прокоф'єва

Батицкий, М. Музична мозаїка [Текст] / М. Батицкий. – Київ. – 1990. – С. 35-36.

Биография Прокофьева [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://obrazovaka.ru/alpha/p/prokofev-sergej-prokofiev-sergei>

Дубинянская, Я. Сергей Прокофьев: композитор двух миров [Текст] / Я. Дубинянская. // Личности. – 2017. – № 10. – С. 66–83.

Єременко, Світлана. Прокоф'єв і Україна. Роздуми, нав'язані ювілеєм нашого геніального земляка [Електрон. ресурс] / С. Єременко. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/prokofiev-i-ukrayina>

Єременко, Світлана. Сергій Прокоф'єв: «Моя справжня Батьківщина – Україна» [Текст] / С. Єременко // Постаті: нариси про видатних людей Донбасу - Донецьк, 2011. – С. 67–72.

Життя і творчість Прокоф'єва - Музыка – 2020 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.mainstreetartisans.com/4001943-the-life-and-work-of-prokofiev>

Зубкова, А. Полет гения [Текст]: [один из крупнейших композиторов XX века С. Прокофьев (1891-1953): жизнь и творчество] / А. Зубкова // Смена. – 2013. – № 4. – С. 90–99.

Кириченко, Л. Под сенью «Прокофьевской весны»...[Текст] / Л. Кириченко // Приазов. рабочий. – 2011. – 20 янв.

Котыхова, Анна. Мариупольский поэт Виктор Федоров о композиторе Сергее Прокофьеве [Текст] : [член литературного объединения «Азовье» В. Федоров написал поэму «Сергей Прокофьев (Сонцовки луч волшебный вдохновенья)»] / А Котыхова // Приазов. рабочий. – 2014. – 13 авг.

Мойсеєнко, Надія. Сергій Прокоф'єв - класиик XX століття [Електрон. ресурс] / Н. Мойсеєнко. – Режим доступу: https://hal-zoria.io.ua/s192888/sergiy_prokofv_-_klasiik_hh_stolittya

Прокофьев Сергей Сергеевич (1891-1953) [Текст] // Книга о Донбассе: Природа. Люди. Дела. - Донецк, 1977. - С. 297–299.

Савари, С. Он «рубился – вперед», или Космический полет Сергея Прокофьева [Текст]: [С. Прокофьев: каким он был в жизни, о первом знакомстве с музыкой композитора рассказывает народный артист Украины С. Савари / записала Е. Денисова] / С. Савари // Донецкий кряж. - 2011. – 15-21 апр. (№ 15). - С. 8.

Самин, Д. Сергей Сергеевич Прокофьев (1891-1953) [Текст] / Д. Самин // Сто великих композиторов. - Москва, 2001. - С. 500–507.

Сергій Прокоф'єв: біографія, цікаві факти, творчість [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://uk.perish.info/1565-sergey-prokofiev-biography-interesting-facts-creativ.html>

Сергій Прокоф'єв — біографія, особисте життя, фото, дискографія, причина смерті та останні новини [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://poradi.com.ua/znamenitosti/sergij-prokofyev-biografiya.html>

Сергій Прокоф'єв – всесвітньо відомий український композитор [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://heroes.profi-forex.org/ua/prokofyev-sergij-sergijovich>

Сергей Прокофьев: сельская прелюдия [Текст] // Донеччина многоликая и вечная: исторические зарисовки / авт. – сост. Е. Ю. Ясенов. - Донецк, 2012. - С. 285–286.

Сергій Прокоф'єв. Симфонія життя [Текст]: к 120-й годовщине со дня рождения композитора // Отражение. - 2011. - № 1. - С. 30–31.

Сидорович, Д. Сергей Прокофьев [Текст]: русский и советский пианист, композитор (1891-1953) / Д. Сидорович // Великие музыканты XX века. - Москва, 2003. - С. 295–303.

Тарасов, Л. Волшебство оперы [Текст]: попул. очерки / Л. Тарасов. - Киев, 1989. - С. 270–297.

Харченко, Т. Прокофьев Сергей Сергеевич (род. в 1891 г. – ум. в 1953 г.) [Текст] / Т. Харченко, О. Очкурова, И. Рудычева // 100 знаменитых людей Украины. - Харьков, 2004. - С. 364–367.

Шпак, В. «Чего ізволіте» від геніального композитора [Текст] : [до ювілею композитора Донеччини – Сергія Прокоф'єва] / В. Шпак // Уряд. кур'єр. – 2016. – 16 квіт. (№ 73). – С. 9.

13 травня

ЖИТТЯ В ТАНЦІ

До 135-річчя від дня народження
Олександра Семеновича Сахарова
(13.05.1886-25.09.1963)

Ніщо не може так потрясти душу, як танець. Танець - це найвище з мистецтв, тому що воно сходить до самих першоджерел ритму, укладених в пульсації людського серця.

Максимилян Волошин

Танцівник, хореограф, педагог і художник Олександр Семенович Сахаров (спр. прізвище - Цукерман) народився 13 травня 1886 року в Маріуполі, який на той час відносився до Катерининської губернії, в сім'ї комерсанта Семена Цуккермана і Марії Полянської. В фондах Маріупольського краєзнавчого музею зберігається фотографія невідомого автора, де відображений неіснуючий нині двоповерховий будинок 15 по Великій вулиці. Це була власність купця Д. А. Хараджаєва. Перший поверх орендували власники магазинів. Одним з них був галантерейник С. М. Сахаров (Цуккерман) - батько всесвітньо відомого танцюриста Олександра Семеновича Сахарова. Залишаючи під час війни місто, фашисти підірвали будівлю.

Олександр Сахаров ріс вразливим, думаючим та дуже артистичним. Одна з його сестер була чудовою піаністкою, і маленький Сашко міг годинами слухати її гру. Особливо любив твори М. Мусоргського, П. Чайковського і часто разом зі своєю німецькою гувернанткою в якості партнерки, співав арії з «Євгенія Онегіна». Рідні, особливо тітки, потішалися над його «кумедними стрибками» і розмірковували про те, що «танцювати він почав чи не раніше, ніж ходити». Батько вирішив припинити «згубну пристрасть» сина на корені і заборонив йому всякі танці, вважаючи, що хлопчикові така поведінка не личить. І тоді Олександр став ночами вилазити у вікно, тікати до моря і там танцювати в місячному світлі. Однак емоції емоціями, але пріоритетним в сім'ї вважалося мати гарну освіту.

Навчаючись в Олександрівській чоловічій гімназії, він захоплюється історією Росії, Італії та Греції, вивчає музику і живопис, годинами натхненно малює. Гуманітарний склад розуму проявляється у хлопчика дуже рано і в повній мірі. У 1898 р О. Сахаров відправляється в Санкт-Петербург і продовжує навчання в Імператорській академії мистецтв. Через декілька років приїздить до Парижа, де вивчає живопис в Академії Жюльєна, проходить курс у Е. Бугро. У 1904 році переїздить до Мюнхена. Вчиться малюнку, акробатиці і жанру «вільного танцю». Настав день, коли він спалив усі свої роботи, зняв порожнє ательє і приступив до занять танцями. Дуже непростими і нелегкими стали роки учнівства, що припали на період з 1905 по 1907 рр. Перш за все, він записався на уроки класичного балету і на уроки акробатики в цирку Шумана. Згодом Олександр Сахаров увійшов в коло російських художників, був дружний з М. Коганом, М. Верьовкіною і О. Явленським, зі своїм земляком художником-графіком О. Могилевським. У 1909 році вступив в організоване В. В. Кандинським і О. Г. Явленським мюнхенське «Нове художнє суспільство» (NeueKünstler-VereinigungMünchen). Саме цей рік став початком його активної танцювальної роботи, правда, поки тільки в колі швабінгських художників.

Особливу роль в житті Олександра Сахарова зіграли знайомство, багаторічна дружба і спільна робота з Василем Кандинським, в співавторстві з яким він поставив авангардну сценічну композицію «Жовтий звук» на музику А. Ф. Гартмана (1913). Одну з головних ролей у знаменитих синестетичних експериментах Василя Кандинського грав саме він - Олександр Сахаров. І саме Сахаров представив майбутнього генія-художника Європі. Їх перша спільна сценічна композиція «Жовтий звук» була визнана супер-авангардом в Німеччині і Франції. Багато років після революції вони намагалися об'єднати всі види мистецтва навколо музики, як самого емпіричного і самого умовного мистецтва. Через злиття музики і театру Кандинський і Сахаров хотіли створити «Всекультуру світу».

У цей час у житті О. Сахарова відбулися дві події, які визначили його подальший шлях. Великий любитель театру, в один - воістину прекрасний - весняний день він заглянув на виставу за участю Сари Бернар. Відома драматична актриса грала роль, в якій їй потрібно було танцювати менует. Побачене справило на Олександра незабутнє враження. Значно пізніше, вже на початку 20-х років, на одній з програмок свого виступу Сахаров написав: «Сара Бернар і Лувр були моїми першими вчителями». Саме після цього подання у нього стало дозрівати рішення стати танцюристом. Вважаючи себе учнем О. Явленського, Олександр Сахаров все ж не став художником. Він захопився хореографією і вийшов на велику сцену.

Дебютний концерт О. Сахарова (виступав як танцівник-мім) відбувся у 1910 році. Він виконав «Хореографічну сюїту», що включала в себе грецькі танці, музику для яких спеціально написав Томас фон Гартман. Але не тільки античне мистецтво вивчав Сахаров. Він серйозно цікавився японським театром, традиційною дерев'яною мініатюрою і, звичайно ж, національними костюмами Країни Вранішнього Сонця. На багатьох картинах його друзів-художників він зображений в кімоно. З 1917 року О. Сахаров виступав в жанрі «абстрактної пантоміми» в дуеті з німецькою танцівницею Клотільдою фон Дерп (уродж. Фон дер Планітц, 1892-1974), яка в 1919 році стала його дружиною і надалі виступала під ім'ям Клотільди Сахарові. Олександр Сахаров був автором костюмів і декорацій до власних спектаклів. Сольні номери та дуети класичного і сучасного характеру Олександра і Клотільди Сахарових відрізнялися тонкою нюансировкою образів. Особливу роль грали приголомшливої краси театральні костюми, які створювалися за ескізами та малюнками самого Олександра Сахарова, а виконувалися кращими паризькими модними будинками. Вони відрізнялися яскравістю та оригінальністю.

Олександр Сахаров став одним з найвідоміших танцівників «вільного танцю» в Європі. Спільно зі своєю партнеркою і дружиною Клотільдою фон Дерп створив форму танцю, яку назвав «абстрактна пантоміма». Артист у своїй творчості намагався поєднати живопис і танець. Він надихався грецької культурою, картинами і скульптурами епохи Ренесанс і бароко. І хоча О. Сахаров залишив образотворче мистецтво, в 1919 р. в Будинку мистецтв Цюриха, вперше відбулася виставка, де експонувалося одинадцять робіт Сахарова. Це були начерки декорацій до опери Бузона «Турандот», замальовки фантастичних барокових костюмів і чотири картини: «Репетиція», «Представлення», «Свята Агнеса» і «Спляча красуня». «Новая Цюрихская газета» («Neue Züricher Zeitung») писала, що найдивніше на виставці - враження від робіт великого російського художника танцю Олександра Сахарова. «... Чарівний світ «Тисячі і однієї ночі» оживає на його «картинах», зроблених з кольорового паперу, строкатих каменів, фрагментів мережив і шматочків перламутру. Дитяча фантазія з'єднана тут з вишуканим смаком», - захоплюється автор статті і стверджує далі, що «для революціонера-художника костюм грав величезну роль і був невід'ємною частиною танцю».

Найбільший успіх подружжя припадає на 20-і роки, які вони провели в Парижі і в нескінченних турне по Європі, Америці та Азії. Саме в цей час вони знайомляться з Айседорою Дункан, Вацлавом Ніжинським, Ганною Павловою, Сергієм Дягілєвим, Матільдою Кшесинською, яка називала Олександра Сахарова не інакше як «геній і досконалість в танці». 17 лютого 1920 р. Сахарови взяли участь в благодійному концерті на одній з найпрестижніших сцен Америки - в нью-йоркському музичному театрі

Метрополітен-Опера. Критика не забула відзначити незвичність і яскраву індивідуальність нового для американських глядачів балетного дуету. Другий виступ Олександра і Клотільди відбувся в нью-йоркському театрі «Глобус» («Globe») 6 квітня. Повернувшись до Європи, Сахарови «осіли» в Парижі. Їм належало нелегке випробування: підкорити світову культурну столицю. Париж бачив на своєму віку чимало блискучих акторів, музикантів, художників, танцюристів, в тому числі, і наших співвітчизників. Вражав уяву любителів-театралів танець Анни Павлової, з великим успіхом проходили «Російські сезони», а пізніше і «Русский балет» Сергія Дягілєва.

Справжня слава прийшла до Олександра. Сахарова після 1922 року. Він провів перший виступ в Парижі в залі Pleyel, виступав в Театрі Єлисейських полів та ін. Був творцем оригінальних танцювальних «моно-фантій». Протягом 1928-1939 рр. виступав на хореографічних вечорах в Парижі, брав участь в Днях російської культури, в благодійних балах в редакціях газет і журналів, продовжував гастролі містами Франції (Ліон, Ніцца і ін.). У 1940 переїхав з дружиною в Південну Америку. А тим часом роки йшли і не за горами була Друга світова війна. Коли вона почалася, Сахарови перебували в Португалії. Окупація Франції унеможливила їхнє повернення в Париж. Уникаючи переслідування з боку нацистів, О. Сахаров разом з дружиною відплив з Іспанії в Південну Америку, де жив в Буенос-Айресі до 1949 року. Повернувшись до Європи, оселився в Італії. Відкрив власну танцювальну школу в римському Палаццо Доріа. В Сієні О. Сахаров був організатором міжнародного балетного конкурсу. В останній раз він вийшов на сцену в 1953 році в Парижі. Але, будучи різнобічно творчою людиною, Олександр Сахаров не здається, не бажає йти на спокій. У 1955 р в римській художній галереї «Galleria delle Carrozze» з успіхом проходить виставка його колажів, розробки танцювальних костюмів і сценографії. У 1956 р подружжя відкриває в Римі балетну школу, а він ще продовжує працювати як художник по костюмах аж до 1962 року.

25 вересня 1963 року знаменитий в Європі, але невідомий у себе на батьківщині, великий танцівник і хореограф Олександр Семенович Сахаров (Цуккерман) помер в Сієні (область Тоскана). Його дружина Клотільда Маргарита Анна фон Дерп (Сахарова), уроджена фон дер Планітц, пережила чоловіка на 11 років. Вона покинула цей світ 11 січня 1974 року і була похована поряд із чоловіком. Свій останній притулок вони знайшли на одній з алеї кладовища Тестаччо в Римі. Після смерті Олександра, але ще за життя Клотільди, пройшли дві виставки, присвячені творчості поета танцю. Перша - в мюнхенському музеї Ленбаххауз виставка «Олександр Сахаров» з каталогом (1964), друга - в паризькій Національній бібліотеці з каталогом французькою мовою (1965) і виставка, що розповідає про них обох «Клотільда і Олександр Сахарови на берегах Женевського озера» (галерея Моріса Брідель в Лозанні, 1968). 90-ті роки минулого століття ознаменувалися двома виставками. Перша велика персональна називалася: «Сахаров: міф танцю як художнього авангарду» (1991, м Арджента, Італія). Друга, кілька зменшена копія попередньої (під тією ж назвою), проходила в італійському містечку Ферацано (1994). Незабулися актори-віртуози і в новому тисячолітті. Три значних виставки під одним і тим же заголовком «Сахарови - два танцюриста з кола «Синього вершника» послідовно пройшли в Музеї Паули Модерзон-Бекер (Бремен, 2002), в Німецькому танцювальному архіві (Кельн, 2002/2003) і в музеї «Вілла Штука» (Мюнхен, 2003).

Олександр Сахаров автор книг: «Réflexions sur la danse et la musique» («Размышления о танце и музыке», 1943), «Esprit et art de la danse» («Дух и искусство балета», 1968). Обидві книги знаходяться в різних бібліотеках, архівах і музеях Швейцарії, Франції, Канади та США. Частина архіву Олександра Сахарова зберігається в бібліотеці Гарвардського університету, частина придбана Німецьким музеєм танцю (Кельн). Сьогодні цей тандем є найбільшим документаційним та дослідницьким центром, який відкритий широкому загалу і фахівцям всього світу. Але найбільш вражає, найвиразніше свідство пам'яті знаходиться в мюнхенському метро. Зі стіни станції «Королівська площа», що знаходиться неподалік від Ленбаххауза, вітає всіх проїжджаючих величезна, що привертає до себе загальну увагу, репродукція портрета Олександра Сахарова роботи Олексія Явленського.

Література

Статті про О. С. Сахарова

Александр Сахаров: биография, творчество, карьера, личная жизнь [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.kakprosto.ru/kak-980605-aleksandr-saharov-biografiya-tvorchestvo-karera-lichnaya-zhizn>

Баранова Марина. Жизнь неистовых звезд. Клотильда и Александр Сахаровы [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://inieberega.ru/node/476>

Василенко, Андрей. Мариуполец, который танцевал музыку [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://old-mariupol.com.ua/mariupolec-kotoryj-tanceval-muzyku/>

Великий Сахаров, сын Цукермана [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://shakko-kitsune.livejournal.com/1286899.html>

Сахаров Александр Семенович [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://artz.ru/menu/1804657343/1805027624.html>

Танцовщик, хореограф, педагог и художник Александр Сахаров [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.liveinternet.ru/users/4373400/post444554202/>

26 липня

СВОЄ УКРАЇНСТВО ВІН ЇЗЯВ З ДОНЕЧЧИНИ

*До 90-річчя від дня народження
Івана Михайловича Дзюби (26.07.1931)*

*Дзюба - то постать століття.
Іван Кошелівець*

Ім'я Івана Дзюби добре відоме і в Україні, і поза її межами, а життєвий шлях є взірцем патріотичного служіння вітчизняній науці й культурі в обстоюванні права на свободу творчості за тоталітарного режиму. В особі цього діяча гармонійно поєднуються громадянська мужність, яскраві риси вченого та організатора науки, подвижника культурного і громадського життя, людини виняткової чуйності й душевної щедрості. Іван Михайлович Дзюба - український літературознавець, публіцист, критик, дійсний член Національної академії Наук України, другий Міністр культури України, колишній голова Комітету з Національної Шевченківської премії, громадський діяч, Герой України, Кавалер Ордону Свободи, Співголова Головної редакційної колегії «Енциклопедії сучасної України», дисидент, автор праці «Інтернаціоналізм чи русифікація», один із співзасновників Народного Руху України та найвідоміший автор українського самвидаву.

Народився Іван Дзюба 26 липня 1931 року в селі Миколаївка Волноваського району Донецької області. Роки життя Івана Михайловича сповнені драматичних моментів: напівголодне, по суті, дитинство, війна, загибель батька на фронті, важкі повоєнні роки, важке «вростання» в київське життя (два роки без прописки, коли лякав кожен нічний стук у двері гуртожитку). У 1932 році родина, рятуючись від голоду, переїхала з села в сусіднє робітничє селище Новотроїцьке, але ненадовго. Потім вже на постійно - в Оленівські Кар'єри (тепер м. Докучаєвськ). Народжений на Донеччині в дуже простій родині (батько – робітник, мати все життя пропрацювала санітаркою в лікарні), сформований як особистість природою і людьми, він мав значно більше шансів стати, наприклад, типовим радянським ІТР-івцем (існувало колись таке поняття: «інженерно-технічний робітник»). Попри збережену природну україномовність донецької глибинки 1930-х, майбутній автор праці «Інтернаціоналізм чи русифікація» ще за студентських літ писав у анкетах «руській» і аж до другої половини 1950-х залишався, за власним зізнанням, зразковою «радянською людиною». Однак, саме Іван Дзюба став одним із інтелектуальних лідерів українського «шістдесятництва» і, зазнавши політичних переслідувань, цькувань і тривалого замовчування, не вагаючись повернувся до публічної ролі в часи горбачовської перебудови.

Після закінчення середньої школи в Докучаєвську поступив вчитись на філологічний факультет Донецького (тоді Сталінського) педагогічного інституту. Ще студентом виявив себе талановитим критиком, друкуючи у донецькій періодиці статті про художні твори сучасників. Українську мову він бездоганно знав від матері, любив українську літературу. Його літературно-критична праця «За високу майстерність», надрукована в роки студентства у 1953 році на сторінках донецького альманаху «Донбас», засвідчила високий рівень аналітично-критичного розуму молодого філолога, його високий літературний хист. Без

перебільшення можна сказати, що ця публікація була непересічним явищем у літературному житті на Донбасі. Здавалося б, нічого не мало видавати у студенті Донецького педагогічного інституту, а згодом аспіранті Інституту літератури АН УРСР, майбутнього дисидента, якого будуть називати «інтелектуальним прапором шістдесятництва» або «постаттю століття». Як свідчив Іван Дзюба в інтерв'ю: «Я й сам не задумувався: коли в мені Україна пробудилась?» або більше: «Звідки береться переживання України як своєї особистої долі? Адже ніхто нас спеціально не виховував, ніхто нам не закидав у душу думку про Україну, навпаки, все робилося для того, щоб ми жили бездумно і не бачили цієї проблеми. А приходить час – і вона в тобі озивається».

У 1956 році І. М. Дзюба закінчує аспірантуру Інституту літератури ім. Тараса Шевченка АН України. Науковим керівником у нього був академік О. І. Білецький. Тема кандидатської дисертації — «Сатира Маяковського». У 1959 році він стає членом Спілки письменників України. Деякий час працював у Держлітвидаві (пізніше - видавництво «Дніпро»), завідував відділом критики в журналі «Вітчизна». Його перші статті були надруковані після XX з'їзду КПРС, в часи лібералізації радянського суспільства, або, як тоді зазначалося в партійних документах, «відновлення ленінських норм життя». Про ті роки згадує письменник П. Загребельний і називає Івана Дзюбу найяскравішим критиком з когорти молодих. Він порушував важливі, наболілі проблеми життя, викривав його труднощі, вітав прихід «шістдесятників», був для них авторитетом. Перша книга «Звичайна людина чи міщанин?» (1959 р.) була присвячена актуальним питанням розвитку української літератури.

Наш видатний земляк, літературний критик, мистецтвознавець і мовознавець, академік НАН України Іван Михайлович Дзюба належить до покоління переслідуваних і репресованих носіїв української культури за часів радянської влади. У 1965 році Іван Дзюба разом з В'ячеславом Чорноволом та Василем Стусом, під час прем'єри фільму Сергія Параджанова та Юрія Іллєнка «Тіні забутих предків», виступив проти відновлення в СРСР політичних репресій щодо української інтелігенції. Його викривальна гостро полемічна праця «Інтернаціоналізм чи русифікація», таємно вивезена в рукописі за межі Радянського Союзу у 60-х роках минулого століття, схвилювала не лише українських патріотів, але й світову громадськість. Вона стала безстрашним викликом тоталітарній системі. Твір був перекладений англійською, італійською, французькою, російською, китайською мовами, її взяв на озброєння дисидентський рух, українська діаспора. Іван Дзюба став одним з активних учасників дисидентського руху. Він чітко висловив свою мету: «Я пропоную... одну-єдину річ: свободу - свободу чесного публічного обговорення національного питання, свободу національного вибору, свободу національного самопізнання і саморозвитку. Але спочатку і насамперед має бути свобода на дискусію і незгоду».

Одразу після цієї події Іван Михайлович в черговий раз втрачає роботу. Цього разу його звільняють з посади консультанта літературного відділу видавництва «Молодь». Перше звільнення відбулося два роки перед тим, в 1963 році, коли його звільнили з відділу критики журналу «Вітчизна» з поясненням за «ідеологічні помилки». На проведений у 1963 р. в Київському університеті офіційної конференції з питань культури та мови, у палкій промові перед великою аудиторією в Києві, Іван Дзюба засудив таємні арешти української творчої інтелігенції. За словами Євгена Сверстюка, - «В Івана Дзюби був здоровий національний інстинкт самоствердження. Такий інстинкт прокидався тоді в таких людях, які раптом відкривали змову і обман навколо себе».

Протягом трьох років після виступу в кінотеатрі «Україна», Іван Дзюба був вимушений працювати коректором в «Українському біологічному журналі», що можна сміливо трактувати, як примусову ізоляцію від літератури й літературознавства і, лише в 1969 році він отримує посаду редактора видавництва «Дніпро», яку займає до свого арешту в 1972 році. Саме з цим періодом пов'язане інтенсивне пробудження національної свідомості українців. Але почалися арешти, ув'язнення, які тривали в період з 1965 по 1972 рік. У цей час було засуджено його побратимів - Івана Світличного, Євгена Сверстюка, Василя Стуса, Ігоря та Ірину Калинців. Виключили зі Спілки письменників України та заарештували й

самого І. Дзюбу. Через рік його звільнили, але кілька років він перебував під офіційним наглядом. Івана Дзюбу та його однодумців виключають зі Спілки письменників України. Івана Михайловича звинувачують в тому, що він був нібито теоретиком створення Української національної комуністичної партії та автором тексту «Програма укомуністів».

Під час суду, який відбувається в травні 1973 року, він отримує 5 років суворого режиму, однак доводить фальсифікацію тексту «Програми укомуністів» й добивається визнання того, що він йому не належить. І. Дзюбу утримують в слідчому ізоляторі КДБ, де слідчі послідовно переконують його в необхідності публічного каяття за написані твори, а також вимагають написати спростування книги «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Після публічного каяття та визнання провини на суді, Президія Верховної Ради УРСР приймає рішення про помилування Івана Дзюби. Ця новина стала приголомшливою для багатьох його однодумців. План КДБ полягав не тільки в зреченні Івана Дзюби чи публічних заявах, а, насамперед, був спрямований проти вузького кола дисидентів, аби розсварити їх та створити умови для недовіри й засудження один одного. Вихід на волю аж ніяк не означав справжньої волі для Івана Дзюби, чимало друзів та товаришів почало уникати його, а радянські спецслужби продовжували пильно стежити за літературознавцем та дисидентом, аби тематика його творів не викликала жодних питань з боку політичного керівництва республіки та комуністичної партії. Його праці видадуть, коли вже можна буде друкуватися. Це: «Грані кристала» (1978), «На пульсі доби» (1981), «Стефан Зорян в історії вірменської літератури» (1982), «Автографи відродження» (1986), «Садридін Айні» (1987), дослідження з найрізноманітніших літератур, навіть таких, як кабардинська, нанайська, якутська, інгуська та ін.

З кінця 1980-х років Іван Дзюба бере активну участь у постанні національно-демократичних організацій та рухів, його обирають президентом Республіканської асоціації українців, він стає головним редактором журналу «Сучасність». В грудні 1992 року обіймає посаду міністра культури України. За роки його роботи в міністерстві вперше наголос було зроблено на захисті національної культурної спадщини і на розвитку модерних україномовних культурних індустрій. Вперше було розроблено (і затверджено – щоправда, вже після раптового і невмотивованого звільнення Івана Дзюби з посади) сучасну Концепцію державної культурної політики. В незалежній Україні Іван Дзюба працює на посаді академіка-секретаря Відділення літератури, мови, мистецтвознавства НАН України, а з 1997 року - співголовою Головної редакції «Енциклопедії сучасної України», тривалий час очолює Комітет з Національної премії України імені Тараса Шевченка. Коли перебудова стрімко розсунула межі можливого, Іван Дзюба не вагаючись повернувся до ролі публіциста, започаткувавши у вельми популярному тоді «Вечірньому Києві» серію розмов на теми української мови, культури й історії.

За останні тридцять років Іван Михайлович Дзюба написав та видав у світ близько двох десятків книг, які присвячені українському світу літератури, мистецтва, культури. Більше того, він підтвердив своє високе звання публічного інтелектуала в численних полемічних та публіцистичних працях, не кажучи вже про численні блискучі статті, присвячені Володимирові Свідзинському, Олександрові Білецькому, Іванові Сенченку, Іванові Драчу, Миколі Вінграновському, Григорію Кочурі, Миколі Лукашу, Василю Стусу та багатьом іншим постатям української літератури – від її визнаних корифеїв до симпатичних дебютантів-«шістдесятників», які промайнули кометами на літературному обрії, але пам'ять про яких Іван Дзюба прагне зберегти. Ініційований академіком Іваном Дзюбою проєкт «Енциклопедії сучасної України» вже назавжди лишиться останньою пам'яткою великої доби доелектронних паперових енциклопедій. Хочеться вірити, що, попри всі перешкоди (і дедалі більшу конкуренцію з боку україномовної «Вікіпедії», яка розвивається напролюд динамічно) він дійде таки до останньої літери української абетки – «Ь».

Сьогодні Іван Михайлович Дзюба широковідомий літературознавець і критик, публіцист, діяч культури, член НСПУ. Ім'я І. Дзюби добре відоме й світовій громадськості. Його праці видані в перекладах російською, англійською, французькою, італійською,

китайською та іншими мовами. Він брав активну участь у міжнародних наукових форумах у США, Канаді, Австрії, Італії, Швейцарії та інших країнах. В цілому, на рахунок Івана Михайловича близько 400 наукових праць. У колі його дослідницьких інтересів - сучасний літературний процес в Україні, творчість українських письменників минулого: Тараса Шевченка, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Олександра Довженка та ін., сучасний стан і розвиток української мови тощо.

Понад 40 років Іван Дзюба пише статті на тему української мови, щоб забезпечити її повноцінне функціонування в суспільстві. Його турбує ця проблема. Особливо прикро, що упродовж тривалого часу доводиться боронити рідну мову, що є трагедією української нації. І. Дзюба автор книжок: «Вітчизна у нас одна» (1984), «Звичайна людина чи міщанин?» (1959), «Грані кристала» (1978), «На пульсі доби» (1981), «Стефан Зорян в історії вірменської літератури» (1984), «Автографи відродження» (1986), «Садридін Айні» (1987), «У всякого своя доля» (1989), «Бо то не просто мова, звуки...» (1990), «Застукали сердешну волю» (1995), «Між культурою і політикою» (1998), «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965 р.) тощо. Праця «Тарас Шевченко. Життя і творчість», видавництва «Києво-Могилянська академія», стала лауреатом Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2008». Він є автором сценаріїв фільмів: «Василь Симоненко» (1988), «Українці. Надія» (1992); співавтором сценаріїв стрічок «Тарас Шевченко. Заповіт» (1992, 3 серія «Поет і княжна»), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1997, 7 серія «На цій окраденій землі»), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1997, 8 серія «Душа з призначенням прекрасним»), «Тарас Шевченко. Заповіт» (1997, 9 серія «Доле моя, де ти?»), «Поет і княжна» (1999, у співавторстві) тощо.

Постать Івана Михайловича Дзюби в сьогоденній Україні – без перебільшення унікальна. Він один з найавторитетніших і поважних діячів української культури: Лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва 1991 року (у галузі журналістики і публіцистики) - за серію публіцистичних виступів «Бо то не просто мова, звуки...», статті «Україна і світ», «Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність?» (27 лютого 1991); Міжнародної премії від 1990 року фундації Антоновичів за есе «У всякого своя доля»; Лауреат літературної недержавної премії Олеся Білецького та наукової премії НАН України імені Володимира Вернадського; Лауреат премії ім. І. Багряного (1996), премії Фонду ім. В. Жаботинського (1997), всеукраїнської премії «Визнання» (2001).

Література

Твори І. М. Дзюби

Дзюба, Іван Михайлович. Спрага [Текст] / І. М. Дзюба ; упоряд. В. Абліцов. – Київ : Редакція журналу «Український Світ», 2001. – 280 с. – (Український портрет).

Дзюба, Іван. Україна у пошуках нової ідентичності [Текст] : статті, виступи, інтерв'ю, памфлети / І. Дзюба ; вступ. сл. М. В. Поповича. – Київ : Україна, 2006. – 845 с. – (Б-ка Шевченків. комітету).

Іван Дзюба – талант і доля [Текст] : бібліогр. нарис / уклад. Т. М. Заморіна ; Нац. Парлам. б-ка України. – Київ : Київ. правда, 2005. – 118 с. – (Шістдесятництво: профілі на тлі покоління).

Статті про І. М. Дзюбу

Абліцов, Віталій. Іван Дзюба: у пошуках народу [Текст] / В. Абліцов // Постаті : нариси про видатних людей Донбасу. - Донецьк, 2011. - С. 159-169.

Дзюба Іван Михайлович [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://knpu.gov.ua/content>

Дзюба Іван Михайлович. Біографія [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1781>

Дзюба, Іван. Діалог: Віталій Абліцов - Іван Дзюба [Текст] : [інтерв'ю з письменником, правозахисником І. Дзюбою / зап. В. Абліцов] / І. Дзюба // Спрага. – Київ, 2001. – С. 12-54.

Дзюба, Іван. Не окремо взятє життя. Спогади і роздуми на фінішній прямій [Текст] / І. Дзюба // Київ. – 2006. - № 1/4 ; 2007. - № 1/2; 4/5.

Драч, Іван. Іван Дзюба – наш сучасник [Текст] / І. Драч // Спрага. – Київ, 2001. – С. 3–5.

Загнітко, Анатолій. Іван Дзюба, человек с Атлантиды [Текст] / А. Загнітко. - Голос України. - 2016. - (№ 139). - С. 5.

Загнітко, Анатолій. Своє українство він узяв з Донецчини [Текст] : Ювілей. Сьогодні Іванові Дзюбі виповнюється 85 / А. Загнітко // Уряд. кур'єр. – 2016. – 26 лип. (№ 138). - С. 7.

Іван Дзюба [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrcenter.com/>

Іван Дзюба: високий інтелектуал з донецьких степів [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2018/12/9/153392/>

Іван Дзюба – не підкорений владою [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://krasota-style.com.ua/blog/ivan-dzyuba-ne-pidkoreniy-vladoyu>

Іван Дзюба – Шістдесятники [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/shistdesatniki/home/literurni-kritiki/ivan-dzyuba>

Літературно-критична діяльність Івана Дзюби [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://revolution.allbest.ru/literature/00412781_0.html

Молчанова, Ірина. Славний донецчанин Іван Дзюба [Текст] : [літературознавець, Герой України, наш земляк] / І. Молчанова // Приазов. рабочий. - 2014. - 23 июля (№ 104). - С. 4.

Огер, Катерина. Його життя – небесне і земне, як журавлина пісня над полями [Текст] : [Іван Михайлович Дзюба] / К. Огер // Журавлик. – 2020. - № 7. – С. 12–13. – (Мовознавство).

Стріха, Максим. Людина, яка вірить у вагу слова [Електрон. ресурс] / М. Стріха. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/07/15/ljudyna-jaka-viryt-u-vahu-slova/>

Частакова, Надія. Іван Дзюба: дух і творчість [Текст] : літ. портрет / Н. Частакова ; наук. ред. В. П. Марко. – Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2016. – 208 с.

Шаповал, Юрій. Іван Дзюба [Текст] : [літературознавець, публіцист, критик, дисидент, Герой України, уродженець Донецчини] / Ю. Шаповал // Держава: ілюстр. енцикл. України. - Київ, 2008. - С. 135–136.

Шевченко, А. Із когорти подвижників [лідер шістдесятників, вчений, академік, Герой України Іван Дзюба] / А. Шевченко // Дивослово. – 2006. - № 7. – С. 53.

ОЛЕКСІЙ ЧУПА: «У МЕНЕ СВОЯ ДОНЕЧЧИНА»

До 35-річчя від дня народження
Олексія Андрійовича Чупи (30.08.1986)

Моя місія сьогодні - презентувати український Донбас. Натомість моя роль – допомогти людям розібратися в тому, що відбувається. Якщо мої книги знаходять відгук, то значить ними цікавляться.

Олексій Чупа

Олексій Чупа - український письменник, поет, музикант. Народився 30 серпня 1986 року у місті Макіївка, третьому за величиною місті у промисловому регіоні Донбасу. Корні Олексія Чупи - з Закарпаття і Галичини. В його родині багато читали і грали на музичних інструментах. Перші вірші були написані у тринадцятирічному віці, переважно російською мовою, які згодом спалив. У 16 років він почав свідомо вивчати українську мову. «Я походжу з української сім'ї, де я з дитинства чув, що я українець. При цьому я зростав у російськомовному суспільстві, навчався в російській школі, - для мене це не було чимось гострим, важливим до певного моменту. Але в 15-річному віці я почув «ВВ», «Океан Ельзи» і це мене захопило, понесло, я вже не спам'ятався, як читав Стуса. А там де читаєш Стуса, то мимоволі звертаєшся до боротьби. А там, де починається боротьба, там і є весь спектр того, що ми називаємо українськістю», - ділиться своїми спогадами Олексій Чупа. Захоплювався він і музикою: «Найперша моя пристрасть – музика. Я не уявляю себе без музики. Із самого дитинства пам'ятаю себе з нею і, сподіваюся, хоронити мене будуть теж з музикою. Як людина, яка пише вірші, не могло статися так, щоб я пройшов повз етап створення рок-банди. В мене був друг у Макіївці, ми пробували писати пісні, робити аранжування, хоча музичної освіти не мали, бачення також, це було хобі, прикольне хобі...». Олексій власноруч «напилював» диски, щоб записати перший музичний альбом - він же й єдиний.

Після закінчення школи Олексій Чупа навчався в Донецькому Національному університеті та Макіївському металургійному технікумі. За першою освітою - філолог, за другою - хімік-технолог. Після навчання працював машиністом на металургійному заводі. Виконання фізичної роботи не перешкоджало, а, навпаки, допомагало перемикатись на інтелектуальну працю та продукування ідей до книг. У певний момент література у його житті почала займати все більше місця: писав вірші, випускав самвидавні поетичні збірки, зробивши тим усім певний внесок у формування альтернативної української культури на Донбасі, – і, наполегливо, намагався пробитись у велику сучасну українську прозу. Олексій Чупа – засновник Донецького слему. «Хоч охочих було не так багато, та ми навіть спробували просувати «слем» українською мовою і ця ініціатива проіснувала близько 3-4 років. В цей час я теж багато їздив, дивився, як література розвивається в інших містах. Порівнював і розумів, що нам ще є куди рости», - згадує літератор. Починав він як поет, але останні свої твори пише в прозі, бо вона, за словами письменника, «дає змогу зануритися у дослідження певної теми». Олексій Чупа - Лауреат конкурсу Ноосфера 2010, учасник великої кількості мистецьких заходів, що відбулись в 2008 – 2013 роках у Львові, Києві, Донецьку, Кривому Розі, Харкові, Гуляйполі, Бахмуті, Ужгороді, Івано-Франківську, Чернівцях.

Все літо 2014 року він провів у своєму рідному місті Макіївка на Донеччині, хоча навколо Донецька уже відбувалися бої. «Моя мати, почувши вибухи, до стіни цегляної тулиться. І тільки помітно, як вільна хода зривається в біг», - напише в одному зі своїх віршів Олексій Чупа. Але він продовжував працювати на заводі машиністом. Після першого обстрілу Макіївки був змушений переїхати з Донбасу на Хмельниччину, звідки родом його дружина, опинившись, так би мовити, на протилежному полюсі... Митець буквально під обстрілами покидав Макіївку в серпні 2014-го, маючи в руках лише «валізу з найнеобхіднішими речами та корзинку з котом»! Згодом переїжджає до Львова.

Що там залишиться після нас, мій коханий Серпню?

*Стеля труситься від ударів, за ворот летить вікова труха,
у віконечко бомбосховища видно, як жовкне трава без людської уваги
і відчуття, від якого все тіло терпне,
вростає в твої кістки.*

Цього не позбутись не те, що за ціле життя, а навіть за два.

«Що там залишиться після нас...»

Олексій Чупа – письменник, який опинився певною мірою в потрібному місці у потрібний час, хоча це місце і цей час навряд чи можна назвати легкими. На мирній території письменнику не було легко. Через безвихідь йому довелося написати проєкт на варшавську стипендію. Але труднощі загартовують, у літератора все вдається, він робить колосальний злет у творчості. У Львові працював журналістом і писав... Олексія Чупу називають «письменником-стаханівцем», бо не кожен молодий автор може похвалитися потрійним дебютом.

Досить відомий поет, у 2014 Олексій Чупа здійснив справжній прорив як прозаїк: протягом року вийшли друком одразу три його книжки: романи «10 слів про Вітчизну» («КСД») і «Бомжі Донбасу» («Discursus»). До кінця року світ побачив іще один дбайливо збережений автором текст – збірку оповідань «Казки мого бомбосховища», яку іноді називають романом. Книги «Бомжі Донбасу» та «10 слів про Вітчизну» ввійшли до довгого списку премії «Книга року ВВС-2014». Ці твори швидко стали популярними, адже описують життя на території, яка опинилася в окупації. У них автор вилив, можна сказати, власний біль. В центрі уваги прози письменника – типовий представник його оточення з робітничих районів Донеччини – «маленька» людина, яка не в змозі протистояти безжалісній машині тоталітаризму та пропаганди. Уже романом «10 слів про Вітчизну», який першим побачив світ 2014 року у видавництві «Клуб сімейного дозвілля», О. Чупа заявив себе як хороший молодий прозаїк з міцним відчуттям української мови, знанням людської психології, умінням зобразити характери своїх героїв. Ще у рік дебюту талант Олексія Чупи відзначали багато досвідчених письменників, зокрема: Сергій Жадан, Юрій Андрухович, Андрій Любка, Василь Карп'юк. А невдовзі О. Чупа отримав стипендію «Gaude Polonia» (Польща, 2015). З цього часу мав можливість займатись у Варшаві лише літературою. В рамках стипендіальної програми півроку провів у Польщі, працюючи над перекладами творів польського письменника Марека Гласка.

У 2015 році він ввійшов у трійку фіналістів Літературної премії імені Джозефа Конрада-Коженевського. Не всім молодим авторам вдається стати номінантами Премії Конрада і опинитися в трійці найкращих разом із Софією Андрухович та Остапом Сливинським. Та це вдалося Олексію Чупі – молодому україномовному прозаїку та поету з Макіївки, засновнику Донецького слему. Його роман «Акваріум» був відзначений спеціальною премією від мережі книгарень «Буква» в рамках Міжнародного літературного конкурсу «Коронація слова», а також увійшов у довгий список літературної премії «Книга року ВВС-2015». Роман «Акваріум», який був написаний іще 2011 року, письменник надсилав до кількох видань, проте скрізь звучала одна й та ж відповідь: «Книга хороша, але для друку необхідне ім'я». «На той час у мене були лише самвидавні збірки віршів. Завдяки минулорічному буму я зміг закріпитися у літературному середовищі. Тож видати «Акваріум» стало набагато простіше, хоча все одно довелося надсилати рукопис на «Коронацію слова» – вічну надію зневажених видавництвами українських авторів. Після отримання спеціальної

відзнаки «Коронації слова», опублікувати «Акваріум» ризикнуло харківське видавництво «Віват», - згадує Олексій Чупа. У серпні 2016 року письменник-переселенець Олексій Чупа виступив на літературній сцені фестивалю українського духу «Бандерштат» (м. Луцьк), де презентував свої нові твори.

Автор таких книжок, як «10 слів про Вітчизну», «Бомжі Донбасу», «Казки мого бомбосховища», «Акваріум» написав неймовірно зворушливу і дуже камерну повість «Вишня і Я». Це текст без віку – для дорослих, які ще не забули дитину в своїй душі або шукають її, і для підлітків, які відчують дорослішання буквально на кінчиках пальців. «Вишня і Я» - про почуття і стосунки, про світ навколо і всередині, відданість і страх, літо і дощ, Велетня і вишневу кісточку, помаранчі і метеликів. «Це історія покинутої дитини і самотнього чоловіка, - пише Олексій Чупа. - І я вклав у цю книгу найбільше свого дитячого досвіду. У розмовах головних героїв (Ярчика та 6-річної Вишні) є багато моїх власних розмов з дитиною, що живе у мені. Насправді, цей свій текст я найбільше люблю, бо у ньому не змушений був писати про політичні/соціальні контексти чи про насильство, яким повне наше життя. У чомусь ця книжка ідилічна. І вона – дуже і дуже моя», і додає: «Коли я почав писати, і цього дотримуюся, вирішив, що в кожній книзі має бути провокація. У цій є єдина провокація – коли до дорослого чоловіка у супермаркеті підходить маленька дівчинка і простягає йому записку. Той розгортає і читає: «Попіклуйтеся про мою доньку». І він забирає її додому». Про себе Олексій каже, що він спокійно міг би таке зробити. Річ у тому, що він дуже любить дітей, настільки, що їхній компанії часто віддає перевагу перед дорослою. Письменнику цікаві, як він каже, діти від 2 до 7 років, коли вони ще не травмовані системою освіти, оригінально мислять і мають про все свою думку. «До речі, повість хоч і дитяча, але цілком підійде дорослим і навіть стане їм у нагоді, аби краще зрозуміти своїх чад. «Вишня і Я» вийшла друком у «Видавництві Старого Лева». Там немає жодного насильства, немає політики, філософських роздумів... Для мене цей текст абсолютно медитативний. Взагалі, я пишу тексти, намагаючись ставити перед собою якесь завдання і за допомогою тексту його вирішувати. А ця книга не була нічим таким. Це було просто письмо для задоволення. Історія про вміння дорослих бути дітьми, а дітей – бути дорослими», - зізнається автор. Як тільки вийшла книга «Вишня і Я», Олексію запропонували екранізацію повісті.

Восени 2019 року Олексій Чупа презентував німецькомовний переклад книжки «Казки мого бомбосховища» на виставці «Buch Wien 2019» і взяв участь у резиденції від Літературного центру імені Агнона в Бучачі (Тернопільська обл.). Олексія Чупу називають візитівкою сучасної донецької поезії. Його вірші стали частиною сучасної української лірики. Вони вмістили в себе, попри по-чоловічому твердий характер, невимовно ніжну лірику, і при цьому в ній задекларована гостра соціальність та громадянська позиція. Вірші Олексія Чупи варто читати дітям на уроках літератури рідного краю – аби мали можливість хоч щось збагнути про край і людей. Сьогодні в активі автора: збірки поезії: «Українсько-російський словник» (2011), «69» (2011), «Кома» (2015); прозові твори: «10 слів про Вітчизну» (2014), «Бомжі Донбасу» (2014), «Казки мого бомбосховища» (2014), «Акваріум» (2015), «Вишня і Я» (2016). До Антології українських письменників Донбасу «Порода» (2017) увійшов уривок з роману «Дороги святого Якова». Олексій Чупа описує своє дитинство, любов до макіївської футбольної команди «Шахтар», який був знятий з чемпіонату через брак фінансування і перестав існувати. «Моя любов до тієї футбольної команди виросла у любов до мого міста, а потім – до моєї країни. Думаю, так має і бути», - пише автор. Також він розмірковує над долями сучасних підлітків, йому болять те, що відбувається наразі. Уродженець і мешканець (до останніх подій на Сході) Макіївки, він пише українською. Такою мовою, що читається на одному диханні. Він пише українською для покоління, яке не жило в жодній іншій країні, крім України. Для покоління, яке є «сполучною ланкою» Донбасу з сучасною Україною.

Все, як завжди, тільки тепер

*я з жалем чекатиму, як за якийсь там десяток років
вироснуть діти із ампутованим знанням того,*

*хто насправді є ворогом,
але із до смерті набутим умінням
розпізнавати по звуку,
які саме снаряди летять у їх бік;
я із жахом чекатиму, що
за якісь там чотири десятки років
політика, це українське яблуко розбрату,
може впасти саме до їхніх рук.*

«Donbas Resistance '14»

Саме тому, Олексій Чупа-письменник втілює той «голос Донбасу», який не лише варто почути, але якому абсолютно точно можна вірити.

Література

Статті про О. А. Чупу

Алексей Чупа - о поэте [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://www.livelib.ru/author/338796-aleksej-chupa>

«Бандерштат»: письменник з Донбасу відмовляється від допомоги для переселенців [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://www.volynnews.com/news/culture/bandershtat-pysmennyk-z-donbasu-vidmovliayetsia-vid-dopomohy-dlia-per/>

Олексій Чупа [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://bookclub.ua/read/Aleksey%20Chupa/>

Олексій Чупа: українцям будь-яке завдання по плечу [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/11/151109_book_2015_interview_chupa_vp

Олексій Чупа: «Я знову повернувся не додому» [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://opinionua.com/2020/01/04/oleksij-chupa-ya-znovu-povernuvsia-ne-dodomu/>

Олексій Чупа: «Як добре, що я спалив свої перші вірші» [Електрон. ресурс] / О. Чупа ; Д. Швидкова. - Режим доступу: <https://studway.com.ua/oleksiy-chupa/>

Семків, Ростислав. Ч.У.П.А.: Гримуча суміш [Текст] : [про творчість поета та письменника Олексія Чупи, уродженця Донеччини] / Р. Семків // Чупа, О. Акваріум. - Харків, 2015. – С. 3-9.

Трофименко, Тетяна. Частина третя. Із правильною біографією [Електрон. ресурс] / Т. Трофименко. - Режим доступу: <http://litakcent.com/2015/12/29/chastyna-tretja-iz-pravyлноju-biohrafijeju/>

8 жовтня

ПОЕТИЧНА СПАДЩИНА УРУМСЬКОГО ПОЕТА

До 70-річчя від дня народження
Валерія Івановича Кіора (08.10.1951)

Найкраще – це те, що не написав. Не просто «ще не написав», а «зовсім» не написав, хотів, але не зміг. Чогось не вистачило. І це - ненаписане теж невиплакана сльоза. Гірка, життяскорочуюча сльоза, з одного боку, але й життя притримуюча в тобі, - з іншої. Немає сліз - немає художника. Вірші – це наші діти.

Валерій Кіор

Відомий маріупольський поет і перекладач, публіцист, літературознавець, член літературного об'єднання «Азов'є», член Національної спілки письменників України Валерій Іванович Кіор народився 8 жовтня 1951 року в селищі Старий Крим біля Маріуполя. У 1978 році закінчив філологічний факультет та аспірантуру Донецького державного університету. З 1979 року – на викладацькій роботі в ПДТУ.

Літературний дар В. Кіора відкрився ще у шкільні роки. Перші його вірші були опубліковані у 1974 році в газеті «Ждановский машиностроитель».

Письменники, які живуть і працюють у Маріуполі й поблизу нього, пишуть трьома мовами: українською, російською та грецькою. Саме Валерій Іванович один із них, які знають і використовують у творчості всі три. «Хоча, - зізнається автор, - писати відразу трьома мовами дуже складно, але цікаво». Щодо української, то він навіть написав «Гімн», де є й такі рядки: «Єдина, соборна і вічна, Живи у віках, Україно!». Як відомо, у мовному відношенні приазовські греки поділяються на урумів та румеїв. Історично склалося, що греки свого часу прийшли в українське Приазов'я вже двомовними. Приблизно половина з них говорила румейською, а решта - урумською. Так само й тепер. Румейська належить до індоєвропейської мовної сім'ї, урумська - тюркська. Та навіть попри це, між ними чимало спільного: тюркізми в румейській мові й еллінізми в урумській.

Валерій Іванович Кіор є гідним представником урумів, якого цікавлять проблеми збереження і літературного розвитку румейських і урумських мов-діалектів греків Приазов'я. Його називають основоположником сучасної урумської літератури. В. Кіор першим за всю історію греків Приазов'я став писати на мові урумів. Рідна мова - це душа кожного народу. В уяві Валерія Івановича Кіора - ідеальний український інтелігент грецького походження - це людина, яка добре знає материнську мову (румейську чи урумську), розуміє мову співрозмовника, володіє новогрецькою і досконало знає українську. Проблему збереження й літературного розвитку румейських й урумських говірок Валерій Іванович підіймає у статті «О некоторых парадоксах языковой ситуации в регионе Приазовья». Він бере активну участь в науково-практичних конференціях з питань грецької культури та історії. У 1990 році був ініціатором проведення одної з перших таких конференцій у м. Маріуполі. В. Кіор - автор наукової монографії «Все – в поняттях людини».

Разом з Л. Н. Кір'яковим і Г. А. Морозом видав «Українсько-румейсько-урумський словник-розмовник» (1993 р.). Цей словник показує, що рідна В. Кіору урумська мова не відрізана намертво від шару еллінських місцевих говорів, її словниковий склад, у силу історичних умов, увійшов в еллінські говори Приазов'я, додавши їм неповторної

своєрідності. У співавторстві з М. Чапні він переклав з новогрецької на російську мову книгу віршів грецького дипломата і поета Ніколаос Мацис «Азов». Валерій Іванович має більш ніж двадцять наукових публікацій, які друкувалися у Донецьку, Києві, Санкт-Петербурзі. Літературні статті, рецензії виходили в журналах «Донбасс», «Литературное обозрение», збірках наукових праць «Истоки», «Греки Украины: история и современность». Вірші В. І. Кіора часто друкувалися в газетах «Елліни України», «Елліни Приазов'я», «Приазовский рабочий», «Хронос». Він - співавтор і упорядник збірки творів літераторів-греків Приазов'я «Моя Еллада – Україна!» (1998 р.) та антології художньої літератури греків Приазов'я «Кардьяко Лого. Анна дылин лафы. Слово рідне», що вийшла у 2005 році. Творчість цього поета піднімає поезію греків Приазов'я на новий, більш високий рівень духовного осмислення й емоційного переживання життєвого матеріалу.

З однаковою майстерністю В. Кіор створює віршовані твори як грецькою (урумською), так і російською мовами. Перша збірка віршів поета «Печальные письма» («Хасевет йазмахлары») вийшла у 1990 р. Друга книга віршів урумською та російською мовами «Потерять и найти» («Загубити й знайти») побачила світ у 1997 році. Також перу поета належать книжки поезії та ліричної прози «Плач плачів, або Книга невивпланих сліз» (2001), «Мартиролог любові і скорботи» (2016) та ін. Окремі його твори перекладено на українську, грузинську, узбецьку, турецьку, новогрецьку мови. Про нього говорять: «Поет з іскрою Божою на кінчику пера...». Вінцем поетичної творчості Валерія Кіора є «Вінок сонетів». У його поетичному спадку провідне місце посідає тема кохання. Привертає увагу цикл «Милолика», до якого входять 9 творів.

Особливо вражає поезія «Плач о матери», яка була написана під час військово-політичних подій у зоні АТО. У цьому вірші автор любов до матері ототожнює з любов'ю до рідної землі. Ось роздуми поета, які змушують замислитися:

Жизнь проходит, да и мы стареем сами.

Но не устаю я повторять:

Неужели, чтобы рассказать о маме,

Надо было маму потерять?"

Композитор і поет Донат Патріча написав пісню на слова вірша «Плач о матери».

Збірка «Мартиролог любви и скорби» відкривається главою «Эхо двух войн», яка пройнята пам'яттю про історію нашої країни і народу, а також пам'яттю про окремих людей, причетних до історичних фактів. Їм присвячені вірші: «Степная быль», «Победитель», «Солдатские сны», «О чем грустишь, гречанка седовласая?», «Покаянные строки». «Не мы, Они историю творили. Не им, а нам Теперь ее творить» - наголошує автор. Валерій Іванович згадує старших колег, які колись істотно вплинули на його творчість. Передовсім, це Антон Шапурма. Саме він свого часу порадив В. Кіору писати рідною мовою. А ще Василь Мамнев. Від нього, старшого товариша і колеги, вперше почув і запам'ятав на все життя настанову: «Мені колись казав батько, а тепер я тоді скажу: немає поганих національностей, а є погані і хороші люди». Серед тих творчих людей, які свого часу позитивно впливали на грецького поета були представники всіх національностей.

Валерій Іванович Кіор багато добутоків присвятив своїм колегам по перу. У циклі «Как живут поэты» представлено вірші, які присвячені В. Маяковському («Посвящение В. Маяковскому»), Г. Меотісу («Григорию Меотису»), В. Мамневу, («На выставке» (светлой памяти Нади Рушевой), «Памяти Тани Николаевой», «Поэты». В світі існують не тільки краса, любов, добро, людська пам'ять, благородство і вдячність, а й біль, обман, війни, забуття... Ці теми найшли відображення в збірці віршів «Одиночная камера». В книзі багато народних прикмет та традицій, міфів, спостережень. Недаремно поет виріс і живе в стародавньому селі, заселеному греками.

В. Кіор успішно пробує свої сили й у прозі, прикладом чому служить гостросучасна за формою, хоча й традиційна за назвою новела «Монолог закоханого». Ця книга про красу, любов, смерть та інші загальнолюдські категорії. Це не просто проза, вірніше, розповіді, а проза – поетична. Всі твори, що увійшли до книги, дійсно, за формою і змістом нагадують листи. Збірник двомовний, і це багато в чому розширює кругозір читача.

У 2017 році Валерій Іванович Кіор запропонував своїм читачам урумською мовою «Кобзар» Тараса Григоровича Шевченка. Книжка стала своєрідним аналогом найпершого видання «Кобзаря» 1840 р., куди увійшли вісім творів, серед яких: «Думи мої, думи мої», «Катерина», «Перебендя», «Тополя», «До Основ'яненка», «Тарасова ніч». Саме ці відомі поезії, переклад яких здійснив поет, літературознавець Валерій Кіор, представлено у «Кобзарі». «Ще за радянських часів мені доводилося бачити книжки російських класиків: Пушкіна, Ахматової та інших, виданих у Латвії двома мовами - латиською і російською. Мене такий формат вразив настільки, що ще тоді вирішив: так, це той шлях до читача, який, за змогою, варто повторити. Тобто, одна сторінка - мова оригіналу, а наступна поряд - переклад. Це дуже зручно. Тому, готуючи «Кобзар», так і зробив. Окрім того, у цій книжці якоюсь мірою тексти віршів виступають словниковим матеріалом один до другого», - згадує В. Кіор.

Переклад і видання «Кобзаря» Тараса Шевченка урумською мовою стали непересічною подією для Маріуполя, Донбасу та України, для всього грецького народу. Саме у цьому краї, розквіт якому у XVIII столітті дали греки, зараз у мирі та злагоді проживають греки-уруми, греки-румеї, українці, євреї, вірмени та інші. Але ім'я Тараса Шевченка, його безсмертний «Кобзар» завжди буде об'єднавчим чинником для кожної людини, громадянина України. Переклад «Кобзаря» урумською мовою зроблено фахово, вишукано стилістично. Він водночас є сумлінною науковою працею, адже перекладач зумів витлумачити читачеві усі нюанси образів творів Тараса Шевченка. Даний переклад розвиває урумську мову, розширює коло понять, збагачує культуру народу. Допомогали в роботі над перекладом і виданням «Кобзаря» урумською мовою представники Федерації грецьких товариств України, і особливо її голова - Олександра Проценко-Пічаджи. Художнє оформлення обкладинки «Кобзаря» належить Вікторії Зазимко.

Донецька обласна організація Національної спілки письменників та Федерація грецьких товариств України висунула переклад «Кобзаря» урумською на здобуття всеукраїнської літературної премії імені Максима Рильського, яку щороку вручають за перекладацьку творчість. «Кобзар» урумською мовою потрапив до фіналу, та лауреатом того року стала інша перекладачка. Колеги Валерія Івановича Кіора вважають, що переклад заслуговує на перемогу й тому вдруге висунули книжку на премію імені Максима Рильського.

У місцевій школі рідного селища Старий Крим Валерій Іванович веде факультатив урумської мови. Займаються там близько десятка школярів. «Вони урумською поки не розмовляють, лише розуміють. Але десь у розумі мова відкладається, десь років у 40-50 люди починають говорити. Старий Крим - селище саме урумське, але, на жаль, у місцевій школі більше уваги приділяється вивченню новогрецької», - говорить В. Кіор. Валерій Іванович Кіор вивчає і популяризує культурну спадщину приазовських греків - румеїв та урумів. Це значний внесок у розвиток літератури і культури греків Приазов'я. Поет Анатолій Ричагов в одному з віршів написав: «Не мыслю Приазовья без Киора, Как он себя не мыслит без него».

Література

Книги В. І. Кіора

Киор, Валерий. Плач плачей, или Книга невыплаканных слез [Текст] / В. Киор. - Донецк: Национальный Союз писателей Украины : журн. «Донбасс», 2007. - 84 с.

Статті про В. В. Кіора

Балджи, А. Творческий вечер Валерия Киора в Сартане [Текст] : [в музеї греків Приазов'я в Сартані відбувся творчий вечір грецького поета В. Кіора] / А. Балджи // Приазов. рабочий. - 2012. - 13 дек. (№ 228). - С. 3.

Кіор Валерій: Хто любить завжди молодий [Текст] // Кард'яко лого = Ана дылин лафы = Слово рідне: Антологія художньої літератури греків Приазов'я: поезія та проза / упоряд. В. І. Кіор. - Донецьк, 2005. - С. 75-87.

Валерий Киор [Текст] // Души прекрасные порывы. Мариупольское литературное объединение «Азовье». 1924-2014 гг. История, поэзия, проза, творческие биографии / ред.–сост. Н. Г. Харакоз. - Мариуполь, 2013. - С. 86-87.

Валерий Киор [Текст] : [мариупольский поэт, член Национального союза писателей Украины. Пишет стихи на урумском языке] // Мариуполь в созвездии Лиры – 2: сборник стихов и прозы. - Мариуполь, 2004. - С. 65–70.

Валерий Киор: поэт, литературовед, переводчик [Текст] // Письменники Донеччини: довідник. - Донецьк, 2005. - С. 153–158.

Зрелость таланта Валерия Киора [Текст] : [мариупольский поэт, литературовед В. И. Киор. Известный, как основатель урумской литературы, принимал участие в переводе «Кобзаря» на языки греков Приазовья] // Приазов. рабочий. - 2011. - 26 окт.

Киор, Валерий. Валерий Киор: «Если уж рождается поэтами, надо мир освобождать от слез» [Текст]: [відомий мариупольський поет, літературознавець В. Кіор ділиться з читачами «Ильичевца» своїми роздумами про роль поета в суспільстві, сенсі життя / А. Дмитракова] / В. Киор // Ильичевец. - 2014. - 13 дек. (№ 135). - С. 8.

Кіор, Валерій: «Відгуки читачів на мій переклад «Кобзаря» підтвердили: людям дуже потрібні саме такі книжки» [Текст] / В. Кіор : [розм. з поетом, засн. урумської літератури В. І. Кіором / запис. П. Куш] // Уряд. кур'єр. – 2020. – 18 липня (№ 137). – С. 5

Кіор Валерій Іванович [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=6959

Кіор Валерій Іванович [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://events.pstu.edu/project90/vydatni-osobystosti/kior-valerij-ivanovych/>

Кримські греки Донеччини. Від Константинополя до Урзуфа [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://m.tyzhden.ua/publication/137889>

Мазур, Павло. Шевченко мовами надазовських греків [Електрон. ресурс] / П. Мазур. - Режим доступу: <https://uagreeks.com/archives/4668>

Помазан, Вікторія. «Кобзар» урумською номінується на премію [Електрон. ресурс] / В. Помазан. - Режим доступу: <http://www.forumn.kiev.ua/newspaper/archive/156/%C2%ABkobzar%C2%BB-urumskoyu-nominuyetsya-na-premiyu.html>

Прокопенко, Ганна. Мови «мариупольських греків»: Як зберігають зникаючу спадщину Приазов'я. Захищати на Донеччині потрібно не російську, а румейську та урумську мови [Електрон. ресурс] / Г. Прокопенко. - Режим доступу: <https://dn.depo.ua/ukr/mariupol/movi-mariupolskih-grekiv-yak-zberigayut-znikayuchu-spadschinu-priazov-ya-20180115708795>

Сардарян, К. Постмодернізм го постига в рідкі миті [Електрон. ресурс] / К. Сардарян. - Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38015/16-Sardarian.pdf?sequence=1>

Творець і пропагандист грецької культури [Текст] : [В. І. Киор] // Приазов. робочий. – 2016. – 19 окт. – С. 3.

Харакоз, Наталія. Поет, перекладач, літературознавець Валерій Киор: «Читати пам'ять поколінь і предків і вірити в Людину!» [Текст] / Н. Харакоз // Приазов. робочий. – 2018. – 23 листопада. – С. 6.

Цанов, С. Поетична спадщина урумського поета – Валерія Кіора (філософський аспект) [Електрон. ресурс] / С. Цанов. - Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38015/16-Sardarian.pdf?sequence=1>

30 жовтня
ЛЕГЕНДАРНА ГІМНАСТКА

*До 80-річчя від дня народження
Поліни Григорівни Астахової
(30.10.1936-06.08.2005)*

*Художня гімнастика - це баланс між
спортом та мистецтвом.*

Ірина Руда

Українська гімнастка, заслужений майстер спорту СРСР, заслужений тренер УРСР, суддя міжнародної категорії, багаторазова олімпійська чемпіонка Поліна Астахова народилася у м. Дніпропетровську (тепер - Дніпро). Коли дівчинці ще не було і п'яти років, почалася Друга світова війна, а з нею евакуація і поневіряння по величезній країні. Де родина тільки не жила (якщо це можна назвати життям): в Теберді (Карачаєво-Черкесія), в самому Черкеську, в Сєвероуральську Свердловської області. Те, що маленька Поліна вижила, вже само по собі чудо. Врятувало закінчення війни, переїзд до Донецька і зміна клімату.

Як зуміла тоненька, дзвінка і «прозора» дівчисько вступити до Донецького технікуму фізкультури - питання. Цікаво, що в гімнастику, і в спорт взагалі, вона потрапила... випадково! У зв'язку з переїздом сім'ї з міста в місто, чотирнадцятирічна Поліна запізнилась на початок шкільного навчального року. І, щоб не втрачати даремно час, подала документи в технікум фізкультури, де оголосили додатковий набір. Довго роздумувати над вибором виду спорту дівчинці не довелося - вона переступила поріг навчального закладу в день, коли там проходила першість з гімнастики. Так і потрапила Поліна Астахова до свого першого, єдиного і улюбленого тренера Володимира Олександровича Смирнова. Разом з ним і пройшла весь важкий шлях до вершин майстерності і слави. П'ять років знадобилося заслуженому тренеру СРСР В. О. Смирнову і П. Астаховій, щоб вперше потрапити на чемпіонат СРСР. Дівчина вирізнялася незвичайною наполегливістю і винятковою грацією, за яку, згодом, на Заході Поліну Астахову назвали «берізкою», а італійські журналісти – Мадонною. Сьогодні неможливо уявити історію вітчизняної гімнастики без Поліни Астахової, без її чарівності і заслуг.

У проміжку між 1956 і 1966 роками вона стала переможницею багатьох міжнародних і внутрішніх змагань. Вперше стартувавши на чемпіонаті в 1954 році, Поліна Астахова одразу ж потрапляє до збірної. В цілому, на Олімпійських іграх спортсменка здобула 10 медалей: 5 золотих, дві срібні й три бронзові. На римській Олімпіаді (1960) отримала золото у складі команди, срібло у вільних вправах і бронзу в абсолютному заліку. Цей результат Поліна Григорівна вважала провальним. Тим більше, що до передостанньої вправи (колоди), Астахова лідирувала. Але, сталося прикре падіння, і золото «сплигло». Бути потрібною команді - це для неї не слова, а потреба. Вона поїхала б і в Мехіко, якби в цьому була необхідність, хоча в 1968 році їй було вже за 30, на світовому помості панували нові лідери і

нові тенденції, і вона ризикувала опинитися там не тільки найстаршою, але, може бути, і дещо старомодною. Бути опорою і порадицею молодшим подругам по команді і таким способом допомогти їм зберегти за збірною чемпіонський титул - настільки скромний фінал кар'єри привертав її більше, ніж ефектний відхід з помосту в zenіті слави. На відбірковому Кубку СРСР в Ленінграді (тепер - Санкт-Петербург) вона посіла третє місце. Їй залишалося зробити вільні вправи, але перед виходом на килим стався серцевий напад. Коли приїхала «швидка», Поліна Астахова вийшла на килим. Це був її останній виступ у великому спорті. Поліна Григорівна Астахова - володарка 10 Олімпійських медалей, у т. ч. п'яти золотих. Крім того: чемпіонка світу в командній першості, срібний призер в командній першості, чемпіонка Європи у вільних вправах, срібний призер в багатоборстві, абсолютна чемпіонка СРСР, володарка Кубка СРСР в багатоборстві, чемпіонка СРСР у вправах на брусах, срібна та бронзова призерка в багатоборстві та ін.

У 1969 році Поліна Григорівна Астахова закінчила Київський інститут фізичної культури. Після завершення спортивної кар'єри працювала тренером збірної СРСР, була наставником прославлених гімнасток: Людмили Турищевої, Ольги Корбут, Неллі Кім, Олени Давидової, Стелли Захарової, Маші Філатової, Олени Наймушової, Лілії Подкопаєвої та ін. З 1973 року - суддя міжнародної категорії. За спортивні досягнення нагороджена орденами: Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани», княгині Ольги III ступеня, медаллю «За трудову доблесть». У 2002 році Поліна Астахова була включена до Міжнародної зали слави гімнастики, розташованої в Оклахома-Сіті (США), та нагороджена пам'ятним платиновим орденом Міжнародного залу гімнастичної слави.

Як же склалась подальша доля уславленої гімнастки? Після виходу на пенсію, щоб банально вижити, продала свої медалі, меблі та одяг. За рік до смерті Поліна Григорівна відвідала Олімпійську базу в Конча-Заспі, і викликала шок у гімнастів. Фонд Тимофія Нагорного три роки купував їй ліки, продукти харчування та одяг. Померла Поліна Григорівна Астахова 5 серпня 2005 року. Похована на Байковому кладовищі. Чиновники на прохання рідних і друзів допомогти організувати похорон олімпійської чемпіонки Поліни Астахової, з «жалем» повідомили, що вони не знають такої олімпійської чемпіонки.

31 жовтня 2011 року в Донецьку, при вході до Палацу спорту «Шахтар», було встановлено меморіальну дошку роботи донецького художника Геннадія Грибова на честь того, що саме в цьому спортивному залі тренувалася Поліна Григорівна Астахова. У церемонії відкриття меморіальної дошки взяли участь Лілія Подкопаєва - олімпійська чемпіонка, учениця Поліни Астахової, спортсмени-ветерани та вихованці спортивних шкіл міста. Напис на меморіальній дошці свідчить: «В цьому Палаці спорту «Шахтар» в 1953-1958 тренувалася п'ятикратна чемпіонка Олімпійських ігор, заслужений майстер спорту СРСР зі спортивної гімнастики Поліна Астахова». Поліна Астахова зображена на картині «Гімнасти СРСР» художника Дмитра Жилінського, на поштовій марці СРСР, присвяченій IX Всесоюзній Спартакіаді школярів в Мінську.

У Поліни Григорівни Астахової, можливо, і не найдовший список почесних титулів, не назвеш її і найудачливішою, хоча з усіх трьох Олімпіад вона привозила нагороди. І все-таки, гімнастична табель про ранги ставить цю гімнастку на одне з найвищих місць - це справедлива данина натхненності і майстерності, рідкісної чарівності, самовідданої готовності безкорисливо служити інтересам спорту.

Література

Книги про Н. Г. Астахову

Полина Астахова: золотая [Текст] : [гимнастка, олимпийская чемпионка (1956, Мельбурн)] // Донетчина многоликая и вечная: исторические зарисовки / авт. – сост. Е. Ю. Ясенов. – Донецк, 2012. – С. 167–169. – (Люди Донетчины).

Статті про Н. Г. Астахову

Астахова Полина Григорьевна [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.smsport.ru/expo/katalog/sportgymnast/astakhova/>

Гавриляк, В. І. Астахова Поліна Григорівна. [Електрон. ресурс]: енциклопедія сучасної України / В. І. Гавриляк. - Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=44514

Запорожцы отдадут дань памяти землячке, которой признавался в любви Фидель Кастро [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://iz.com.ua/zaporoje/116899-astahova>

Левицкая, Алевтина. Полина Астахова [Электрон. ресурс]: легенды советского спорта / А. Левицкая. - Режим доступа: <http://sportlegend.kulichki.net/gymnastics/astahova.htm>

Меламуд, Юрий. Полина Григорьевна Астахова [Электрон. ресурс]: биография забытой страной олимпийской чемпионки / Ю. Меламед. - Режим доступа: <https://dahusim.ru/sportivnaya-gimnastika/polina-grigoryevna-astahova-biografiya.html>

Полина Григорьевна Астахова [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://people-archive.ru/character/polina-grigorevna-astahova>

9 листопада

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ – ДО ВЕРШИН ГІМНАСТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

*До 100-річчя від дня народження
Віктора Івановича Чукаріна
(09.11.1921-25.08.1984)*

*У цієї людини неможливо виграти, невдачі
діють на нього як стимул до нових перемог.
Такасі Воно, японський гімнаст*

Донецька земля по праву може пишатися видатними спортсменами, гідними слави визнаних чемпіонів. Серед них, Віктор Іванович Чукарін - «зірка радянської гімнастики», людина, життя якої нагадує захоплюючий роман. У роки його впевнених перемог в гімнастиці газети рясніли заголовками «Непереможний», «Машина», «Винищувач». Цей видатний гімнаст-олімпієць 40-50-х років XX століття поєднував в собі спритність, багатосторонню атлетичну підготовку і циркову віртуозність. Про гімнаста Віктора Чукаріна складали легенди ще за життя. Саме висловлювання «зробити по-чукарінськи» тоді було виразом вищої якості.

Віктор Іванович Чукарін народився 9 листопада 1921 року в селі Червоноармійському (з 2016 р. - Хрещатицьке) Донецької області. Його батько був донським козаком. Незабаром сім'я переїхала до Маріуполя. Родина Чукаріних перебралася сюди із степового села Приазов'я, бо місто розросталося і запрошувало людей – молодих, здорових, сильних. До таких і належав наймолодший Чукарін - життєрадісний, непосидючий, іноді бешкетливий хлопчисько. Якось побачив на стадіоні показові виступи гімнастів, якими супроводжувалися усякі масові заходи того часу, і вирішив спробувати у тому спорті свої сили. Віктор захоплювався футболом, плаванням, веслуванням. Разом з братом займався гімнастикою у дворі на перекладні, потім в шкільній секції з легкої атлетики під керівництвом вчителя фізкультури В. П. Поповича, який, розгледівши в хлопчика природні спортивні дані, виховав у ньому любов до цього виду спорту і заклав основи гімнастичної майстерності. Так почався шлях знаменитого спортсмена до олімпійського п'єдесталу. Але, між тою саморобною поперечкою і великим спортом лежала велика прірва, наповнена гіркими випробуваннями. Доля великого спортсмена була встелена не лише пелюстками троянд, а й гіркими колючими тернами.

У 1932 (за іншими джерелами в 1937) році батька заарештували за лист, який він написав знайомим в Румунію. З заслання він уже не повернувся. Мати одна виховувала двох синів і дочку. Син за батька не відповідає - на щастя, цей принцип спрацював щодо Чукаріна-молодшого. Він продовжував вчитися і займатися гімнастикою. Після школи Віктор поступив в Маріупольський металургійний технікум, але незабаром вирішив професійно займатися гімнастикою і перевівся в Київський технікум фізичної культури. Його тренером став відомий український гімнаст, абсолютний чемпіон СРСР (1939, 1940)

Аджат Ібадуллаєв. У 1940 році В. Чукарін став чемпіоном України і отримав звання майстра спорту СРСР.

Честолюбний спортсмен мріяв про успіх на чемпіонаті СРСР, але чорний червень 1941 року змінив життя Віктора Чукаріна - спортсмен пішов на фронт добровольцем. Випускника Київського технікуму фізичної культури зарахували в артилерійську частину і відправили на фронт. Через кілька тижнів під Городищем, поблизу Черкас, артилериста В. Чукаріна поранило в голову. Він опинився в концтаборі для військовополонених біля міста Зандбостель на півночі Німеччини. На руці Віктора з'явилося татування – 10491, з яким він жив довгі чотири роки в німецькій неволі. В. Чукарін пройшов через 17 німецьких концтаборів, включаючи Бухенвальд. Через непосильну працю, хвороби, голод, коли кожен день міг стати останнім, він при кожній нагоді намагався займатися гімнастикою, підглядав вправи у німецьких наглядачів - спортивна гімнастика до війни була культовим видом спорту в Німеччині, і спортсмени цієї країни вважалися найсильнішими в світі.

Навесні 1942 року, коли полонених вирішили використовувати як робочу силу, він назвався селянином і отримав направлення на ферму в невелике рибальське селище Каппель-Нойфельд. «Я не вмів ні доїти, ні косити траву, і фрау Брунс це незабаром помітила. Але вона мене не видала і направила на поле для проріджування ріпи », - згадував спортсмен. Господарі цінили свого наймита, який опанував німецьку мову і міг спілкуватися, їли з ним за одним столом. В цій німецькій родині довго зберігали сувенір, який 1942 року Віктор подарував їм на якесь свято. Що він міг подарувати? Зумів сплести з соломи, у формі серця, шкатулку. Там вони зберігали листування з ним. Коли 1952 року він став олімпійським чемпіоном, і газети різних країн розмістили його фото, сім'я впізнала в ньому «свого» Віктора. Вони написали йому листа, вказавши таку адресу: «Львів, Віктору Чукаріну». Важко собі уявити, але лист дійшов! Родина збирала статті з газет, фотографії, сувеніри, листи від нього, навіть створила в помешканні невеличкий музей, присвячений олімпійському чемпіонові, який колись працював поруч з ними.

Останні дні війни Віктор Іванович Чукарін зустрів у концтаборі Зандбостель на березі Північного моря. У перші дні травня полонених завантажили на баржу, загнали людей в трюми, і заміновану вивели в море на поталу хвиль. Не встигли. Вв'язавшись в бій з англійцями, німці кинули баржу, її віднесло далеко від берега. Тільки через кілька днів британський сторожовий корабель натрапив на судно без керма і відтранспортував його у найближчий порт. Звільнені люди були подібні на живі скелети. Одним з них був Віктор Чукарін. Повернення додому, образно кажучи, з того світу, було нелегким: військова контррозвідка (СМЕРШ) назвала його «зрадником Батьківщини». Віктор перебував під постійним наглядом, адже був подвійним «ворогом народу»: як син репресованого ще у тридцяті роки батька і як полонений. Лише на початку 1946 року В. Чукарін приїхав у рідний Маріуполь. Розповідав: «Я був такий худий і виснажений, що рідна мати не впізнала мене. Лише коли вона поклала руки мені на голову і намацала рубець, що залишився у мене з дитинства після падіння зі скирти, визнала сина». Попри те, що йому щойно виповнилося 25, виглядав хлопець значно старшим. Після таборів він важив всього 40 кілограмів і не міг підтягнутися більше двох разів.

Разом з місцевим гімнастом, теж колишнім військовополоненим Павлом Сливкою, працював інструктором фізкультури на Маріупольському металургійному комбінаті ім. Ілліча. Спільно з заводчанами вони обладнали спортзал, в якому вдень займалися з дітьми та робочою молоддю, а ввечері тренувалися самі. У гімнастику після війни він повертався довго і важко. Довгий час жив без паспорта, хоча мріяв продовжити навчання у Київському інституті фізкультури. Нарешті якийсь із начальників міста змилостивився над ним і дозволив видати документ. Та термін вступу минув, однак на щастя він довідався, що такий інститут щойно відкрили у Львові. Миттєво приїжджає до Львова, але теж вже запізно. Та знайшовся «ангел хоронитель» в особі колишнього викладача того Київського технікуму фізичної культури, який закінчував Віктор Чукарін, і майбутнього олімпійського чемпіона, як виняток, таки зарахували на навчання. Вже у 1946 році він прийняв участь в першому для себе чемпіонаті СРСР з гімнастики, де зайняв 12 місце, а на наступний рік - вже п'яте. Тоді ж

у спортсмена з'явився і свій тренер - Петро Тимофійович Собенко, лагідна людина, але вимогливий фахівець зі спортивної гімнастики. На той час П. Собенко очолював кафедру гімнастики Львівського інституту фізкультури, де навчався Віктор. Тренувався Віктор Чукарін щодня, завзято і вперто повторював елемент за елементом, щоб досягнути досконалості.

У 1948 році 27-річний Віктор Чукарін вперше стає чемпіоном СРСР у вправах на брусах. Це був його улюблений снаряд, на якому він особливо витончував свою програму. За свою прихильність до брусів навіть отримав прізвисько «Брусевич». У 1949 році, завдяки фанатичній працелюбності, Віктор стає абсолютним чемпіоном СРСР, але за кордон його ще не випускали. Вперше виїхав за рік до Олімпійських ігор, у Будапешт, де проходив міжнародний фестиваль молоді та студентів. Розповідають, що з Москви прийшла телеграма відправити Чукаріна на змагання. Йому терміново зробили закордонний паспорт і відрядили в Угорщину. Мабуть, зрозуміли, що без чемпіона можна й не перемогти, а тоді була єдина вказівка, що радянські спортсмени – найсильніші у світі. Віктор Чукарін багато і наполегливо тренувався, постійно ускладнюючи і без того складні вправи. І це швидко принесло результати - він вийшов в лідери радянської гімнастики - перемоги йшли одна за одною. Гімнаст два роки поспіль ставав абсолютним чемпіоном СРСР. На Всесвітньому фестивалі молоді і студентів 1951 року в Берліні, він також завоював звання абсолютного чемпіона. Але це був тільки початок... У 1951 році В. М. Чукарін отримав звання заслуженого майстра спорту СРСР. Йому було вже 30, за плечима табірні муки і виснажливі тренування, пора знайти заняття спокійніше. Нічого подібного. У Віктора Чукаріна з'являється нова мета - Олімпіада.

На Олімпійські Ігри 1952 року він поїхав лідером команди. Ціною виснажливих тренувань, неймовірної сили волі В. Чукарін став справжнім атлетом світового рівня і першим представником України, який здобув на Олімпійських іграх золоту медаль. У В. Чукаріна, як у справжнього героя, була своя «ахіллесова п'ята» - вільні вправи, в яких потужний атлет виглядав не надто вигідно. Збій В. Чукаріна у вільних вправах ускладнив боротьбу збірної СРСР за золоту медаль, а самого Чукаріна - за абсолютну першість. Але у важкі хвилини він умів збиратися максимально. Всіх вражала не лише відточену майстерність Чукаріна, але і його поважний, з спортивної точки зору, вік. Адже в той час йому було вже 31 рік! Віктор Чукарін справив фурор - завоював 4 золота: в командній та абсолютній першості, вправах на коні і опорному стрибку, а ще - 2 срібла, вправи на кільцях і брусах. Це було 22 липня 1952 року – історичний день для олімпійського спорту України. До речі, саме на XV літніх Олімпійських іграх в Гельсінкі команда СРСР вперше взяла участь в літніх Іграх. Один з німецьких гімнастів, який спостерігав виступ Віктора Івановича, сказав: «Геометричну точність польоту Чукаріна над снарядом можна повторити тільки за допомогою лінійки і циркуля». Потім були наступні перемоги і, мабуть, тільки він міг розповісти, скільки мужності та сили волі вони йому коштували.

За всю історію олімпійських турнірів зі спортивної гімнастики лише трьом спортсменам вдавалося двічі стати абсолютними олімпійськими чемпіонами - італійцеві Альберто Бралья, японцеві Сава Като і Віктору Чукаріну. Але ні італієць, ні японець не пережили того, що пережив на шляху до свого успіху наш спортсмен. У 1954 році Віктор Чукарін поїхав на чемпіонат світу в Рим. Під час опорного стрибка він серйозно пошкодив палець. Потім лікарі виявили ще й тріщину в кисті. Але на обличчі Віктора глядач не помітив і натяку на сильний біль. Він блискуче виконав вправи і підтвердив звання найсильнішого гімнаста планети. Завоювавши три золота (команда, багатоборство, бруси) і одну бронзову нагороду (кінь), Віктор Чукарін став чемпіоном світу. «З виразом повного спокою на обличчі він робив вправи надзвичайної складності», - так описували виступ Чукаріна журналісти того часу.

Свій тріумф він повторив і на наступній Олімпіаді - XVI літніх Іграх в Мельбурні в 1956 році. До «золота» Мельбурна в команді і абсолютній першості Віктор Чукарін додав «золото» на брусах, а також «срібло» у вільних вправах і «бронзу» у вправах на коні. Разом 11 олімпійських нагород, включаючи сім золотих медалей. «Мельбурн. 1956 рік. Такі

Воно, чудовий японський гімнаст, отримує дуже високу оцінку на брусах - 9,85 бала. Всі партнери Віктора Чукаріна вже не можуть протистояти йому, тільки у Чукаріна залишається шанс схопитися з японцем за звання абсолютного олімпійського чемпіона. Але і у бездоганного в багатьох сенсах Віктора Чукаріна була своя маленька слабкість: вільні вправи. І саме на вільних вправах для нього в дуелі з Такасі Воно вирішувалося все! Зал завмер, суперник не відривав напруженого погляду від Віктора, всі, як здавалося, перестали дихати ... І в цій гнітючій тиші Віктор Чукарін не вчинив жодної помилки», - так описували цей поєдинок журналісти.

Після блискучого виступу на Олімпіаді 1956 року, Віктор Іванович завершив свою спортивну кар'єру, але, звичайно ж, не пішов з гімнастики, а зайнявся педагогічною діяльністю. Ще у 1950 році він закінчив Львівський ДІФКУ за фахом тренер-викладач, в 1963 році став там доцентом кафедри гімнастики, а з 1971 року очолив цю кафедру і залишався на цій посаді довгий час. Саме йому належить заслуга створення у Львові сильної гімнастичної школи. У 1972 році йому було присвоєно звання «Заслужений тренер України». Віктор Іванович Чукарін, будучи тренером збірної команди країни зі спортивної гімнастики, передавав свій багатий досвід багатьом молодим спортсменам, виховавши не один десяток майстрів спорту. Однак досягти тих успіхів, які були у нього самого, учні Чукаріна не змогли.

Здавалося, що знаменитий спортсмен буде купатися у променях слави, а він, як і раніше, приходив щодня на роботу, скромно працював на кафедрі гімнастики інституту, тренував молодих гімнастів, і це було для нього найголовнішим. Оця його скромність та порядність часто дратували чиновників від спорту, які постійно згадували його «неблагонадійність». Віктор Іванович ніколи не намагався під когось прилаштуватися чи упадати перед керівниками спорту. Через оту непоступливість і вірність принципам порядності потерпів і його найздібніший учень Володимир Сафронов, якого принесли в жертву, не включивши до складу збірної команди на Олімпійські ігри 1976 року. Стільки праці і сподівань пройшли марно. У нього справді були недоброзичливці серед високого спортивного начальства. Може, йому не могли пробачити принциповість у суддівстві змагань найвищого рівня, де до нього зверталися «допомогти своїм». Відома історія, що мала місце на Олімпійських іграх 1960 року у Римі. Чукарін тоді входив до складу суддівської колегії. Там у боротьбі за золоті медалі зіткнулися японець Такасі Оно і киянин Борис Шахлін. До Чукаріна звернулися з проханням: «Мусиш зробити все, щоб переміг наш спортсмен. Ти – комуніст. На карту поставлено престиж країни». Віктор Іванович, як член КПРС, піддався на вмовляння і пішов наперекір власній совісті. Він вмовив своїх колег – фіна та німця – поставити такі оцінки спортсменам, щоб на перше місце вийшов Б. Шахлін. Пізніше Чукарін признався, що йому було дуже соромно, коли трибуни свистом зустріли оцінки гімнастів. Після цього він прийняв рішення ніколи більше не йти проти сумління. Коли на наступних міжнародних змаганнях він не послухав вказівок і ставив справедливі оцінки, то пізніше над ним влаштували справжнє судилище і стали «не рекомендувати» на суддівство. Він це дуже болісно пережив і більше ніколи не сідав за суддівський пульт. Мужня людина, яка пережила драматичні роки війни, повернулася у великий спорт і перемогала на найвищому рівні, не знайшла сили проти людських вад.

Віктор Чукарін завжди був небагатослівним, не любив згадувати про те, що випало на його долю, не шукав співчуття, переживаючи біди і невдачі самотужки. Уже ставши олімпійським чемпіоном, В. Чукарін спробував з'ясувати долю батька. Йому навіть взявся допомогти голова КДБ Володимир Семичастний, але слідів в архівах виявити не вдалося. В останні роки життя він зосередився навколо кафедри Львівського інституту фізкультури, де викладав. Але роки йдуть, а спортивна слава не вічна. Сьогодні про Віктора Чукаріна пам'ятають лише шанувальники гімнастики зі стажем.

На сьогоднішній день історія Олімпіад нараховує майже 120 років. За цей час лише 17 спортсменів стали володарями 7 і більше золотих олімпійських медалей за кар'єру. З вітчизняних атлетів перевершити Чукаріна вдалося лише гімнастці Ларисі Латиніній (9 золотих нагород), повторити - гімнастам Борису Шахліну і Миколі Андріанову. Але немає

більше в історії світового спорту атлета, який зумів завоювати сім золотих нагород Олімпіади, маючи за плечима 17 концтаборів і заповнену баржу з приреченими на смерть людьми. Віктор Чукарін був автором багатьох нових складних елементів, які донині виконують гімнасти. На жаль, тоді цим елементам не присвоювали імені. Це почалося від японця Цукахари, чийм іменем названо різновид опорного стрибка. Потім було сальто на колоді Ольги Корбут, переліт Делчева на перекладині тощо.

Популярність Віктора Івановича була величезною: з його зображенням друкували листівки, марки, конверти, про нього писали книги. Зокрема, 1952 року вийшла друком книга В. Петльованого «Шлях олімпійського чемпіона», 1969 року – книга С. Паливоди «Абсолютний чемпіон Віктор Чукарін». З-під пера маріупольського ветерана спорту Петра Шола вийшли книжки: «Легенда советского спорта – Виктор Чукарин», «Непобежденный Виктор Иванович Чукарин», «Железный Чукарин». У 1978 році вийшла документальна повість В. А. Пашиніна «Победный путь». Гарним спогадом про видатного спортсмена став фільм «Атлети віку: Віктор Чукарін». Фільм зняв випускник ЛДІФК, відомий спортивний журналіст Фарид Досаєв. Але, попри величезну славу та популярність, видатний спортсмен був надзвичайно скромною людиною. Підготував близько трьох десятків майстрів спорту, членів збірних команд УРСР та СРСР. 1955 року побачили світ дві книги В. І. Чукаріна: «Путь к вершинам» та «Путь к мастерству». За плідну педагогічну працю В. І. Чукаріну було присвоєно звання заслуженого тренера УРСР (1972). За визначні спортивні досягнення він був нагороджений орденом і багатьма медалями. Помер Віктор Іванович Чукарін 25 серпня 1984 року.

Видатна людина, народившись на донецькій землі, знайшла вічний спочинок у Львові. Він так багато зробив для своєї Батьківщини, свого народу. Громада міста і області поховала його на полі № 4 Личаківського цвинтаря поруч із великими Іваном Франком і Соломією Крушельницькою. Відомий львівський скульптор Я. Чайка ще за життя нашого героя виліпив його скульптуру. Мужній атлет з поглядом переможця обіперся на спортивні бруси. Саме така скульптура стоїть на могилі Віктора Чукаріна на Личаківському кладовищі, на головній алеї, трохи вище Івана Франка. Ще одна, така ж, довго стояла у гімнастичному залі, а нині зберігається у читальному залі бібліотеки Львівського державного університету фізичної культури. Багато років проводяться традиційні змагання юних гімнастів в пам'ять олімпійського чемпіона. У Львові та Маріуполі його іменем названі вулиці. Наш земляк Віктор Іванович Чукарін прожив яскраве життя в спорті. Після його перемоги в Мельбурні, відомий японський гімнаст сказав: «У цієї людини неможливо виграти, невдачі діють на нього, як стимул до нових перемог».

Література

Книги про В. І Чукаріна

Шол, Петр. Легенда советского спорта – Виктор Чукарин [Текст] / П. Шол. – Мариуполь : ОАО «ММК им. Ильича», 2004. – 78 с.

Шол, Петр. Непобежденный Виктор Иванович Чукарин [Текст] : очерк / П. Шол ; ред. Н. А. Тарасова. – Мариуполь, 2011. – 62 с.: ил.

Статті про В. І. Чукаріна

Бриштен, В. Эстафета поколений [Текст] : [к 90-летию со дня рождения выдающегося гимнаста, нашего земляка В. Чукарина] / В. Бриштен // Ильичевец. – 2011. – 10 нояб. – С. 9. – (В память о легендарном земляке).

Виктор Чукарин. Забытые Имена [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: https://pikabu.ru/story/viktor_chukarin_zabyityie_imena_4003970

Выдающиеся спортсмены Мариуполя, Чукарин [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://archive.marsovet.org.ua/articles/show/article/1700>

Войтюк, Владимир. Виктор Чукарин: Путь на олимп сквозь пепел концлагерей [Текст] / В. Войтюк // Личности. – 2020. - № 8. – С. 79–93.

Воронова, М. Виктор Чукарин – человек-легенда [Текст] / М. Воронова // Приазов. рабочий. – 2011. – 26 нояб. – С. 7.

Воронова, М. Равняясь на Виктора Чукарина [Текст] / М. Воронова // Веч. Мариуполь. – 2011. – 30 нояб. – С. 16. – (Выдающиеся мариупольцы).

Дасаев, Ф. Трагедия и триумф великого олимпийца [Текст] : [страницы жизни прославленного спортсмена В. И. Чукарина] / Ф. Дасаев // ФИС. – 2012. - № 1. – С. 28–30. – (Имя в истории).

Захарова, Галина. Город увековечил имя легендарного спортсмена [Текст] : в Мариуполе есть улица имени двукратного олимпийского чемпиона – Виктора Чукарина / Г. Захарова // Приазов. рабочий. – 2016. – 8 апр. – С. 18. – (Страницы истории).

Зона, В. Легенде мирового и мариупольского спорта Виктору Чукарину открыта мемориальная доска [Текст] : [на фасаде КДЮСШ № 2 была открыта мемориальная доска в честь абсолютного олимпийского чемпиона В. Чукарина] / В. Зона // Приазов. рабочий. – 2013. – 13 нояб. - С. 2.

Иванова, Лидия. Узник номер 10491: через Бухенвальд к Олимпиаде: уникальная история гимнаста Виктора Чукарина [Электрон. ресурс] / Л. Иванова / зап И. Рассказова. - Режим доступа: <https://vtbrussia.ru/sport/gymnastic/uznik-nomer-10491/>

Минчева, Мария. Наш выдающийся земляк Виктор Чукарин [Текст] : [во Львове на Лычаковском кладбище похоронен наш земляк, легенда советского спорта В. И. Чукарин (1921-1984)] / М. Минчева // Приазов. рабочий. – 2010. – 9 июня. – С. 5.

Олімпійський чемпіон...№ 10491 [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://portal.lviv.ua/uncategorized/2008/04/10/161409>

Садовник, Е. Виктор Чукарин. Борьба до победы! [Текст] : 9 ноября исполняется 90 лет со дня рождения выдающегося гимнаста Виктора Чукарина / Е. Садовник // Олимп. арена. – 2011. - № 9. – С. 58–61. – (Легендарные имена).

Сидорчик, Андрей. «Ахиллесова пята» Виктора Чукарина. Как узник Бухенвальда выиграл Олимпиаду / А. Сидорчик [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://aif.ru/sport/person/1340678>

Человек дня. Виктор Чукарин [Электрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://polit.ru/news/2019/11/09/chukarin/>

Чертушкин, Владимир. Мемориальная доска Виктору Чукарину установлена позавчера на здании КДЮСШ № 2 [Текст] : [выдающийся гимнаст, чемпион мира, заслуженный мастер спорта] / В. Чертушкин // Ильичевец. – 2013. – 14 нояб. – С. 9.

Чукарин Виктор Иванович [Электрон. ресурс]. – Режим доступа:
<https://ruspekh.ru/people/chukarin-viktor-ivanovich>

Шол, Петр. «Железный» Чукарин и «звездный» Мишаков [Текст] : [Петр Шол много лет собирает книги по истории развития спортивной гимнастики в Мариуполе. Итогом этой работы стали книги «Легенда советского спорта – Виктор Чукарин», «Железный Чукарин», «Непобежденный» и «Звездный тренер»] / П. Шол // Ильичевец. – 2012. – 22 нояб. – С. 9.

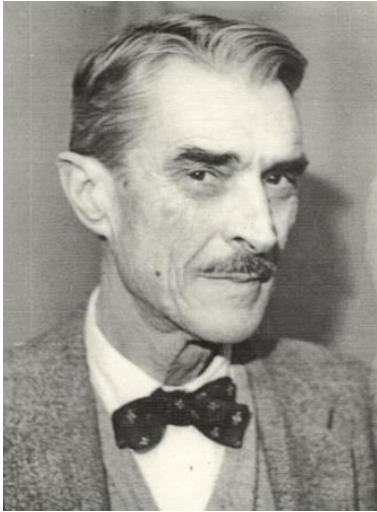
Шол, Петр. Пам'ять потомков. Какой ей быть [Текст] : [Виктор Чукарин - легенда XX века, абсолютный олимпийский чемпион, обладатель семи золотых медалей] / П. Шол // Приазов. рабочий. – 2017. – 22 дек. – С. 15.

Яремко, Иван. Віктор Чукарін - олімпійський чемпіон зі Львова [Електрон. ресурс] / І. Яремко.- Режим
доступу:
https://zaxid.net/viktor_chukarin_olimpiyskiy_chempion_zi_lvova_n1239199

11 листопада

ТРИ ЖИТТЯ ХУДОЖНИКА

До 125-річчя від дня народження
Віктора Михайловича Арнаутова
(11.11.1896-22.03.1979)

*Мистецтво - це матеріалізація думок
і емоцій людей.*

Віктор Арнаутов

Арнаутов Віктор Михайлович - художник 3-х континентів, один з основоположників монументального мистецтва США. Походив з родини священика Михайла Арнаутова, викладача Маріупольської Маріїнської жіночої гімназії. Батька художника заарештують у вересні 1937 року. І за «контрреволюційну діяльність» винесуть, що не підлягає оскарженню, вирок - розстріл. Вирок буде приведений в виконання 1 березня 1938 року.

Народився майбутній художник 11 листопада 1896 року. Дитинство і юність пройшли в Маріуполі, де він отримав основи образотворчого мистецтва. Уродженець Токмацького району (центрального району Запорізької області) Віктор Арнаутов, напевно, міг би зробити блискучу військову кар'єру - офіцерські погони він надів в неповні двадцять років - після прискороного, в зв'язку з Першою світовою війною, курсу навчання в Єлисаветградському кавалерійському училищі. Був мобілізований в уланський Литовський полк. За відвагу та мужність молодий прапорщик був нагороджений Георгіївським хрестом. У 1917 році вибраний командиром ескадрону. На початку 1918 р. демобілізувався. Деякий час жив в Сибіру, потім воював на фронтах Громадянської війни на стороні А. В. Колчака на Уралі і в Сибіру. У 23 роки виїхав до Китаю, щоб не розстріляли більшовики. У Харбіні емігрант вчиться малювання в студії «Лотос». Потім, на запрошення генерала Георгія Клерже, який очолював в Громадянську війну штаб козачого отамана Григорія Семенова, вступив на посаду кавалерійського інструктора конезаводу маршала Чжан Дзоліна в Мукдене. Однак, не військова кар'єра приваблювала юнака. Він мріяв малювати.

І тому, перебравшись в середині двадцятих років в Америку, Віктор Михайлович закінчує Каліфорнійську школу витончених мистецтв, а потім, переїхавши в Мексику, бере уроки живопису у всесвітньо відомого художника Дієго Рівери. Ще навчаючись в Каліфорнійській художній школі, В. Арнаутов захопився створенням фресок. Безпосередньо ж у США художник виконав фрески для клініки в Пало-Альто, станції метро, будинку Всесвітньої бібліотеки, Меморіальної вежі в пам'ять пожежних - героїв землетрусу 1906 року і школи ім. Дж. Вашингтона в Сан-Франциско. Йому запропонували очолити групу молодих художників, яким місто замовило розпис внутрішніх стін щойно збудованої вежі Койт, яка згодом стала одним із символів Сан-Франциско. Робота «Міське життя» - рекордсмен серед творів В. Арнаутова за кількістю глядачів: щодня вежу відвідують сотні туристів, і перше, що вони бачать, - розташовану прямо навпроти входу величезну барвисту фреску, що зображає безліч подій, які відбуваються на перехресті в центрі Сан-Франциско. Віктор

Арнаутов, який вважається кращим художником-муралістом того періоду в Сан-Франциско, створює кілька настінних живописних полотен для ряду каліфорнійських установ. В кінці 1930-х років Віктора Арнаутова було обрано головою Ради художників Асоціації мистецтв (Станфорд). Він викладав в Стенфордському університеті (США, штат Каліфорнія, 1936-1962). У 1938 р., під час Великої Депресії, створив мозаїчні панно для Департаменту сільського господарства і будівлі пошти в місті Лінден, штат Техас. З 1962 року - заслужений професор Стенфордського університету.

Починаючи з 1931 року Віктор Арнаутов бере активну участь в мистецьких виставках, з 1967 р. - у республіканських, з 1969 - в міжнародних. У 1940 р. літографія «Останній урожай» зайняла 1-е місце на Міжнародному конкурсі «Золоті Ворота». Персональні виставки митця проходили у таких містах: Сан-Франциско у 1931, 1945, 1946, 1948 рр.; Стенфорд (Каліфорнія, США) – 1949 р.; Київ – 1964 р.; Жданов (Маріуполь), Донецьк – 1965 р.; Горлівка, Краматорськ – 1966 р. Писав пейзажі, портрети, жанрові композиції. У 1950-х входив в Графічну майстерню Сан-Франциско.

У 1961 році Віктор Михайлович вперше відвідує Радянський Союз. Дізнавшись, що в Маріуполі живе його двоюрідна сестра, загоряється бажанням повернутися на батьківщину. У 1963 р. Віктор Арнаутов приймає радянське громадянство. Проживши кілька років у Маріуполі, переїздить до Санкт-Петербурга (Ленінград). В 1974 році, разом з родиною, В. Арнаутов переїздить у селище Вириця Ленінградської області. Продовжує багато та плідно працювати, бере активну участь в республіканських та міжнародних мистецьких виставках. Його роботи придбали декілька музеїв, політичні та мистецькі діячі. В 1964 р. стає членом Ленінградського відділення Спілки Художників. Доробок художника складають картини: «Безробітна мати» (1937), «Сніданок робітника», ліногравюри «Дік Максимір» (1956), «Збирають бавовну» (1957), «Шахтар» (1960), «Пам'ятник жертвам фашизму», «Біля моря» (обидві – 1967) та ін.

Віктору Арнаутову по праву належить перше місце серед художників-монументалістів, які творили у Маріуполі. На думку Олександра Чернова, члена Національної спілки краєзнавців України, – «Віктор Арнаутов – найзначніша, після Архипа Куїнджі, фігура в мистецтві серед вихідців з Маріуполя». У 1964 році в самому центрі міста на боковому фасаді Будинку зв'язку Віктор Арнаутов, в співавторстві з Григорієм Пришедько, виконав мозаїчне панно «Підкорювачі космосу». Це сама відома і впізнавана робота автора загальною площею біля 100 кв. м. Крім того, він оформив фасад ЗОШ № 54. Маріупольські мозаїчні роботи В. Арнаутова, в тому числі фриз в приміщенні аеропорту «Від скіфів до космосу», - єдині на пострадянському просторі. Як пише сам художник в автобіографічному нарисі «Життя заново», в цій мозаїці він хотів втілити всю історію рідного краю - від скіфських пам'яток до виходу людини в космос.

У 1979 році Віктор Михайлович Арнаутов захворів на пневмонію і помер. Він просив поховати його в Маріуполі, поруч з матір'ю. Влада міста чомусь відмовила його вдові. Але Нонна Талепоровська виконала останню волю чоловіка - вона привезла його прах в його улюблене місто і сама, власними руками, закопала урну на кладовищі, поруч з могилою його матері. Де знаходиться могила митця, достеменно невідомо. Після смерті художника 19 кращих творів були передані в дар Державному Російському музею. Його ім'я навечно вписано в історію світового мистецтва. Зберігаються його твори в музеях США, України, в багатьох приватних зібраннях. У 2008 році, в Музеї-квартирі І. І. Бродського в Санкт-Петербурзі, відбулася меморіальна виставка Віктора Арнаутова.

Література

Статті про В. М. Арнаутова

Арнаутов Віктор Михайлович [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <https://artinvestment.ru/auctions/1524/biography.html>

Арнаутов Виктор Михайлович [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://artrz.ru/menu/1804836465/1804782450.html>

Арнаутов Виктор Михайлович [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: https://persons-info.com/persons/ARNAUTOV_Viktor_Mikhailovich

Арнаутов Віктор Михайлович [Текст] : [мариуп. художник, автор монументальних панно] // Художники Донеччини. - Донецьк, 2008. - С. 314-315.

Гольдберг, С. Виктор Арнаутов: жизнь заново [Текст] : [о творчестве и нелегко прожитой жизни художника-монументалиста Виктора Арнаутова] / С. Гольдберг // Приазов. рабочий. - 2013. - 24 мая. - (Судьба).

Кудрина, Л. Свой среди чужих, чужой среди своих [Текст] : к 120-летию Виктора Арнаутова, выдающегося художника-монументалиста / Л. Кудрина // Приазов. рабочий. - 2016 - 2 нояб. - С. 4. - (Юбилей).

Маккей, Ирина. Три жизни художника Виктора Арнаутова [Электрон. ресурс] / И. Маккей. – Режим доступа: <https://portalkultura.ru/articles/world/286590-tri-zhizni-khudozhnika-viktora-arnautova/?print=Y&CODE=286590-tri-zhizni-khudozhnika-viktora-arnautova>

Чернов, Александр. Мариупольскому греку, художнику Виктору Арнаутову - 120 лет! [Электрон. ресурс] / А. Чернов. – Режим доступа: <http://www.greeks.in.ua/news/311.html>

Чернов, А. В. М. Арнаутов. Грустные мысли в предверии юбилея [Текст] : мысли действительно грустные...проблемы действительно вечные : [страницы жизни и творчества мариупольского художника В. Арнаутова] / А. Чернов // Вечерний Мариуполь. - 2011. - 13 апр. - С. 15.

Шак, Владимир. В Сан-Франциско «декоммунизируют» фрески запорожского художника [Электрон. ресурс] / В. Шак. – Режим доступа: <http://uanews.zp.ua/society/2019/08/12/152668.html>

ЛЕОНІД ТАЛАЛАЙ: «Я ВИДИХНУВ ДУШУ У СЛОВО»

*До 80-річчя від дня народження
Леоніда Миколайовича Талалая
(11.11.1941-19.06.2012)*

*Леонід Талалай - за силою
ліризму - з найпронизливіших
українських ліриків.
І - з найглибших
В. Базилевський*

Український поет, член Національної спілки письменників України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, лауреат премії імені Володимира Сосюри та Літературної премії «Князь роси» імені Тараса Мельничука Талалай Леонід Миколайович народився у с. Савинці Савинського району Харківської області в селянській родині. Земля його дитинства - це мальовничий степовий край, помережений вибалками і ярами, з лісом і маленькою Савинкою, що впадає в Дінець, глибокими, колись прозорими, озерами. З початком Другої світової війни батько Леоніда пішов на фронт, під Харковом потрапив у полон, звідки йому пощастило вирватися й повернутися в окуповані Савинці. Згодом дістався до своїх, з ними дійшов до Берліна, але по війні все оте згадалося й таки обернулося йому в'язницею, а родині - вигнанням з усіх усюд. Тільки 1956 року, коли випустили батька й видали паспорти, сім'я переїхала на Донбас, у Горлівку. Тут, у восьмому класі останньої української школи, Леонід Талалай продовжував навчання.

Вірші хлопець почав складати з п'ятого класу, а 1956 року вперше їх надрукували в горлівській міській газеті «Кочегарка». Майбутній поет працював теслею, муляром, каменярем і водночас навчався у школі робітничої молоді, відвідував літературну студію при газеті «Кочегарка», читав вірші на засіданнях обласної літературної студії, чим привернув до себе увагу молодих і маститих літераторів – В. Стуса, І. Дзюби, В. Голобородька та інших. Його добре пам'ятають горлівські літератори старшого віку - у шістдесятих-сімдесятих роках минулого століття Леонід Талалай, разом з Володимиром Демидовим, був одним з визнаних неформальних літературних лідерів міста. До його слова прислухалися, тому що вірші поета говорили самі за себе. Військову службу проходив в Білорусі та Казахстані в ракетних військах, де зазнав опромінення. Сталася аварія, і він дивом виявився у протигазі. Ті, хто його не мав, пішли з життя одразу після нещасного випадку. Та Леонід Миколайович все одно отримав велику дозу опромінення. Довго й тяжко хворів, лікарі навіть діагнозу поставити не могли. Готувався до найгіршого. Це видно і з його поезії того часу. Але поступово, працюючи над собою, одужав.

Життя і творчість Леоніда Миколайовича Талалая тісно пов'язані з донецьким краєм. Тут він почав свою художню діяльність, видавши перші поетичні збірки: «Журавлиний леміш» (1967), «Вітрила тривоги» (1969), «Осінні гнізда» (1971), «Не зупиняйся, мить!»

(1974) тощо, які побачили світ у донецькому видавництві «Донбас». У 1969 році він був запрошений до Донецька, де очолив обласне літоб'єднання, працюючи з творчою молоддю. 1971 року закінчив Літературний інститут імені Горького у Москві.

Незабаром, хвиля арештів захопила українську літературу - за ґратами опинилися В. Стус, В. Захарченко, І. Дзюба, Ю. Бадзьо та багато інших. На допитах у відповідних службах Донецька побував і Леонід Талалай, на якого, з подачі «новітніх чекістів», свої літстудійці - діти! - понаписували наклепницькі свідчення. Через це на рік був затриманий вихід у світ нової збірки (з'явилася у 1974 під назвою «Не зупиняйся, мить!»). Саме тоді Леонід Миколайович вирішив будь-що вирватися до Києва, де було більше таких, як він. Це вдалося 1976 року. Відтоді Леонід Талалай жив в Києві «на творчих хлібах», мав близько десятка ліричних збірок: «Високе багаття», «Вода у пригорщі», «Глибокий сад», «Крилом по землі», «Неурахований час», «Луна озвалась на ім'я», «Така пора», «Вибране», «Потік води живої», «Диво першого» (авторська антологія хорватської поезії), «Безпритульна Течія» та ін. Леонід Миколайович мав світлий і добрий погляд на життя, друзів і чисте сумління: він був один із тих, хто «чесно йшов».

Переїхавши до Києва, Леонід Талалай так ніколи й не відчув себе своїм. У столиці відчуття самотності, відчуженості було в нього завжди, не дивлячись на те, що тут він знайшов багатьох приятелів, знайомих і навіть близьких по духу людей. І серед них - Микола Вінграновський – український письменник-шістдесятник, режисер, актор, сценарист та поет. Після Миколи Степановича Вінграновського, якого не стало у 2004 році, у нього майже не залишилося настільки близьких друзів. Звісно, були однодумці, були гарні приятелі, які його підтримували, але Миколи Степановича, їхнього спілкування, дуже Леонідові Миколайовичу не вистачало. Він часто включав записи Миколи Вінграновського і слухав його голос.

Леонід Миколайович за своє життя освоїв професії теслі, будівельника, кочегара... У молодості він будував корівники. А коли були масові невиплати зарплат, він садив дерева, асфальтував доріжки, викладав їх камінням у багатих людей на острові, робив усі можливі роботи, аби заробити якусь копійчину. Він щороку рубав вручну сокирою дрова, шукаючи їх біля берегів Дніпра. Жартував, що є санітаром Дніпрових берегів. Леонід Миколайович любив цей світ, умів дивуватися, але важко переживав людську підлість і розчарування.

Леонід Талалай був із простої селянської родини, не мав титулів, проте, мав вроджений внутрішній аристократизм. Своєю селянською простою зовнішністю і щирістю він зацікавлював співрозмовників, а своїм аристократизмом мимоволі й ненав'язливо спонукав себе поважати. Доносів не писав, не підставляв друзів, не проголошував пафосних брехливих гасел, ділився останнім із людьми, намагався жити по совісті, допомагав ближньому, любив життя і природу, музику і поезію, людей праці. Жив у гармонії з природою, оточивши себе деревами, квітами і водами Дніпра.

*Мої жита уже докошені,
І пахне палена стерня,
І Золоті ворота осені
Коханій Київ відчиня.
В Дніпрі вечірні небокраї,
І тіні сизої лози,
І тиша втомлена дрімає,
Мов чапля на одній нозі.*

«До болю рідні краєвиди...»

Поетичні рядки молодого поета повнилися повагою до людини праці: «Славлю руки, що стискають мітли, славлю спини зігнуті людські. Це без них не мали б стільки світла, стільки сонця вулиці міські». Ще за часів «розквітлого соцреалізму» у його збірках не було риторики, гасел, навіть у ті злопам'ятні роки, коли без віршів-«паровозів» годі було думати про видання книжок... Тому повне визнання поет здобув вже після Незалежності України, коли відпала необхідність писати про партію та оспівувати її політику. 1993 року за збірку поезій «Вибране» Леонід Талалай отримав найвищу літературну нагороду – Національну премію України імені Тараса Шевченка.

На сьогодні поезія Л. М. Талалая особливих рекомендацій не вимагає, оскільки протягом останньої третини ХХ століття про нього та його творчий метод видруковано десятки рецензій, літературно-критичних статей, у яких висвітлено магічну силу таланту автора, розкрито різні грані складної еволюції письменника, його художнього світу. Творчий доробок цього майстра слова внесений для вивчення до шкільної програми, як взірцевий, як класика української літератури. Аналіз його текстів переконує, що перед нами високохудожня, сповнена емоційної наснаги, філософської глибини, експресивна лірика, яка відображає творчий пошук поета. Відомий літературний критик С. Крижанівський охарактеризував Леоніда Миколайовича, як ліричну, схильну до ясної, прозорої, але, разом із тим, не скутої традиційної форми, особистість. Ліриці поета було властиве загострене емоційне відчуття часу, бачення його мінливості і швидкоплинності, взаємозв'язок у житті людини її минулого, сучасного та майбутнього. У віршах Л. Талалая можна вловити ноту глибокого прихованого болю за понівечену молодість, за роки, викреслені з життя, за вкрадену радість:

*Коли ж на одній з прикарпатських висот
Під свинцевим дощем шаленим
Кинувся батько на дзот -
В серце кулі...
І в мене.
Ті кулі і досі в мені,
Сьогодні їх серцем відчув.
Так,
Я дитиною був на війні,
Був!*

«Я був на війні!»

Однією з важливих тем, до яких звертається автор, є тема природи, краси, часоплину. Його твори приваблюють своєю життєвою вірогідністю, правдою, щирим ліризмом. Напоєні високим життєстверджуючим оптимізмом, живуть і шануються читачами, як дорогоцінне надбання духовної культури.

*Навколо світ помолодів,
Повеселішали дерева,
І під мостами у воді
Таке бездоння березневе!
Така навальна і кипуча
І на бульварах, і на кручах
Себе утверджує весна.*

«Навколо світ помолодів...»

«Талалай із тих поетів, чие слово абсолютно невіддільне від природи, яку він умів читати доглибинно, а не тільки у її зовнішніх виявах», - писав В. Базилевський. Поет умів робити поезію з нічого - з тих же шелестів, шумів, мінливості кольорів: «...при березі кульбабка, що підвелась на довгих лапках і посміхнулась золотим до тебе зубиком своїм», «Голуба струмить волога, і нагнулися гілки, де — щокою до щоки — двійко яблук над порогом», «Як з вирію, біліє наша хата, густий бузок синіє при вікні і листям, як губами немовляти, перебирає у солодкім сні», «Все ближче сурмить зима. Чорніє садок гілками під вітром, що обійма порожніми рукавами», «Перелітна птиця над косою покружля і сяде на пісок, і, крило піднявши, під пахвою вітерцем просушує пушок», «Ріка під кручею дрима, поклавши голову на лікоть», «...сонячна мить по стежці з крайчиком щастя біжить», «...роса розвішує дзвоники». Культуролог, письменник, перекладач Дмитро Чистяк вважає, що поезія Леоніда Миколайовича Талалая піднялася над своїм часом. Як кожному справжньому поету, глибокому лірику, йому була притаманна здатність «ввійти в час і, одночасно, піднятися над ним», його поезія була дуже органічною та доступною для читача. Дмитро Олександрович вважає, що творчість Леоніда Талалая може бути прикладом для молодих поетів. Загалом, за життя поета було видано 17 збірок поезій.

В доробку поета є і поезія для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. До збірки «Хоробрий заєць» увійшли вірші про тварин, птахів, природу, а саме: «Хоробрий заєць», «Котяча рибалка», «Летіло три сороки», «Базар», «Де стояло літо», «Бурулька», «Пісенька про капітанів», «Таємниці».

*Відкрито все на світі
До нашої доби.
Не знаю, що робити
І що мені відкрити,
Які шукать скарби!
Лежу, нудьгую в ліжку,
І чую: - Синку, синку,
Вставай і не лінись,
Відкрий нарешті книжку,
Де стільки таємниць!
«Таємниці»*

Дитячі вірші Леоніда Талалая включено до Антології української поезії для дітей «Зелене Око. 1001 вірш», збірки «Смішинки-гуморинки», до якої увійшли перлини українських класиків, зокрема, Грицька Бойка, Валентина Лагоди, а також найкращі вірші сучасних поетів. В 2011 році побачила світ остання прижиттєва збірка поезій Леоніда Талалая «Безпритульна течія» за сприяння Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» у серії «Третє тисячоліття. Українська поезія», яку започаткувало і почало видавати Чернівецьке видавництво «Букрек». До її складу, за задумом автора й рішенням фонду, увійшли як нові вірші, так і написані в попередні роки. 19 червня 2012 року, внаслідок нещасного випадку, поет відійшов у вічність. Похований на Байковому цвинтарі.

Розмірковуючи про українську поезію, Леонід Талалай в інтерв'ю газеті «Кур'єр Кривбасу» (2001) сказав: «Сьогодні поезія, сумно усміхаючись, полишає наше життя. Полишає поспіхом, ніби побоюється, що раніше за неї відійде останній поет, і не буде кому її оплакати». Поет відійшов. Поезія його оплакує... Він завжди прагнув бути земним і чесним - і як художник, і як мислитель. Таким він лишається нині «наодинці зі світом» (а насправді - разом зі світом!).

Література

Статті про В. Л. Талалая

Базилевський, Володимир. Леонід Талалай (1940-2012): ключі від неіснуючої хати [Електрон. ресурс] / В. Базилевський. - Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2013/03/21/leonid-talalay-1940-2012-kliuchi-vid-neisnuiuch/>

Біографія Леоніда Талалая [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/talalaj-leonid-biografiya/>

Леонід Талалай: поет поза партіями [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://www.057.ua/news/92067/leonid-talalaj-poet-poz-partiami>

Леонід Талалай (1941 р. нар.) [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=2023>

Оліфіренко, Л. «Нумо, тримайся на ритвинах долі» [Текст] : [про поета з Донеччини Л. Талалая та його поезії] / Л. Оліфіренко // Земле рідна, колискова: Українські поети Донеччини. – Донецьк, 2001. – С. 20–21.

Винник Тетяна: «Я видихнув душу у слово» [Електрон. ресурс] / Т. Винник. - Режим доступу: <http://zolotapektoral.te.ua/tetyana-vynnyk-ya-vydyhnuv-dushu-u-slovo/>

Талалай Леонід: біографія [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://litgazeta.com.ua/biografiya-korotko/talalaj-leonid-biografia/>

Талалай Леонід Миколайович. Творчий Шлях [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=1869>

Українська поезія/Талалай Леонід – «Біографія» [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://allpoet.ru/ukr/author/55/0/index.php>

ЗАПОВІДНІ МІСЦЯ ДОНБАСУ

*60 років від часу утворення (1961) Українського
степового природного заповідника (УСПЗ).*

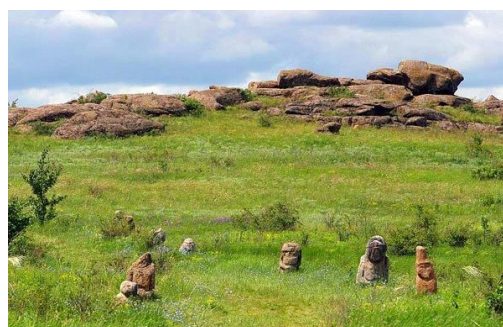

*Люби природу не як символ
Душі своєї,
Люби природу не для себе -
Люби для неї.
Вона - не тільки тема вірша
Або картина, -
В ній є висоти незміримі
Й свої глибини.*

Максим Рильський

Донбас - це не тільки терикони та заводські труби. Насправді, Донеччина – це край контрастів між індустріальними та природними ландшафтами. У ньому є чимало чарівних та затишних куточків з дивовижною природою. А різноманіття краєвиду просто вражає: заплави річок і піщані пагорби, ліси і скелі, степові балки. Тут є місця, де заповідні ліси з віковими соснами та дубами оточують крейдові гори, які омиває красень Сіверський Донець, а повітря кришталеве чисте і цілюще. І нашим основним завданням є збереження первісної степової рослинності та ділянок природної екосистеми.

Перші заповідники Приазов'я створювалися за ініціативою співробітників Маріупольського краєзнавчого музею. Вони склали наукове обґрунтування унікальності територій, які були оголошені заповідниками - «Хомутовський степ» (1926 р.) і «Кам'яні Могили» (1927 р.). До 1947 р. заповідники були складовою частиною Маріупольського краєзнавчого музею, співробітники якого проводили перші дослідження, вели збір матеріалів, відповідали за охорону заповідного режиму. У 1951 р. вони були передані Інституту ботаніки ім. М. Р. Холодного.

У 1961 році, в результаті об'єднання заповідників Приазовської височини, був створений Український степовий природний заповідник (далі УСПЗ), який складається з п'яти філій: «Хомутовський степ» (1926), «Кам'яні Могили» (1927), «Михайлівська цілина» (1928), «Крейдова флора» (1988), «Кальміуський» (2008). УСПЗ був організований шляхом об'єднання чотирьох самостійних існуючих заповідників «Хомутовський степ» (Донецька обл.), «Кам'яні Могили» (Донецька обл.), «Михайлівська цілина» (Сумська обл.) і «Стрілецький (Стрільцівський) степ», який у 1968 р. увійшов до складу Луганського природного заповідника. У 1988 р. на схилах правого берега річки Сіверський Донець було організовано відділення УСПЗ «Крейдова флора» (Донецька обл.). У 2008 р. видано Указ Президента України про утворення п'ятого відділення - «Кальміуський заповідник», яке на теперішній момент перебуває на стадії організації та облаштування. В даний час заповідники «Хомутовський степ» і «Кальміуський заповідник» знаходяться в зоні військового конфлікту.

За фізико-географічним районуванням територія УСПЗ, крім відділення «Михайлівська цілина», відноситься до Донецького північностепового краю Північно-степової підзони Степової зони. «Михайлівська цілина» входить до Середньоруського лісостепового краю Лісостепової зони. Український степовий природний заповідник створено з метою збереження в природному стані ксерофітного варіанту різнотравно-типчаково-ковилових степів, петрофільних степів на гранітах, лучних степів, кретофільної флори, байрачних лісів та крейдяно-соснових борів. Природний заповідник знаходиться у віданні Національної академії наук України, а науково-методичне і господарське управління здійснюється Інститутом ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Площа заповідника становить 2768,4 га (без урахування запланованих територій відділення «Кальміуське»), площа його охоронної зони – 3690,8 га.

Український природний степовий заповідник відомий різними типами степів, байрачними лісами та сосновими борами, чагарниками, луками, болотами. В ньому охороняються 3 лісові, 15 степових та 1 водна формації, які занесені до Зеленої книги України. Тут можна зустріти надзвичайно рідкісні не лише для України, але й для Європи, види рослин та тварин. Особлива гордість Українського степового природного заповідника - ковила, якої тут налічується 14 видів. За цим показником він не має собі рівних у світі. На 23 типах ґрунтів і їх різновидах, що зустрічаються у філіях степового заповідника, виростає 1064 види судинних рослин, з них: у «Хомутовському степу» зростають - 604, «Кам'яних могилах» - 468, «Крейдовій флорі» - 490, «Михайлівській цілині» - 531 види. Серед цих рослин хвощеподібних - 3 види, папоротеподібних - 8 видів, голонасінних - 3 види, покритонасінних - 1050 видів. Із несудинних рослин у заповіднику зростають 103 види мохоподібних, 145 видів лишайників. Також тут нараховується 110 видів справжніх грибів. До Європейського червоного списку занесено 11 видів рослин: астрагал шерстистоквітковий, дрік донський, карагана скіфська, ковила Залеського, ластовень азовський, пирій ковилолистий, гвоздика ланцетна тощо. До Червоної книги України віднесено 58 видів рослин: шафран сітчастий, дельфіній яскраво-червоний, дворятник крейдяний, коручка темно-червона, рябчик руський, косарик тонкі, гісоп крейдяний, зморшок степовий, гніздівка звичайна, півонія тонколиста, сосна крейдяна, ранник крейдяний та ін. У заповіднику охороняються 45 ендемічних видів рослин.

Різноманітний тваринний світ природоохоронних територій. На них мешкають: 54 види ссавців, 199 – птахів, 7 – плазунів, 9 – земноводних і 15 видів риб. Значна кількість рідкісних птахів трапляється лише взимку або при перельотах навесні та восени (сорокопуд сірий, дрофа, підорлик великий, орел степовий, орел-карлик, лунь польовий, кроншнеп великий, змієїд, журавель степовий). Кожен степовий заповідник – це еталон природи, за яким людина повинна час від часу звиряти свою діяльність. Особливо це стосується ґрунтів, фізико-хімічні, гідрологічні, мікробіологічні та інші властивості яких значно погіршились внаслідок сільськогосподарського використання. В Українському степовому природному заповіднику представлено 23 еталонні типи та відміни ґрунтів.

Кожне з відділень Українського степового природного заповідника має свої особливі цінності, є оригінальним і неповторним.

Література

Книги

Донбас заповідний [Текст] : науково-інформаційний довідник-атлас / за заг. ред. С. С. Куруленка, С. В. Третьякова. – Донецьк : Донецька філія Державного екологічного інституту Мінприроди України, 2008. – 168 с.

Заповедная природа Донбасса [Текст]: путеводитель / сост. А. З. Дидова. – 2-е изд., доп. – Донецк : Донбас, 1987. – 168 с.

Памятники природы Донетчины [Текст] : путеводитель / Р. Г. Синельщиков, С. П. Попов, Д. С. Иванишин, Н. Т. Янко. – Донецк : Донбас, 1979. - 95 с.

Симоненко, В. Д. Очерки о природе Донбасса [Текст] / В. Д. Симоненко. - Донецк : Донбас, 1977. – 149 с.

Химченко, В. А. Заповедными тропами Донетчины.[Текст] : фотоальбом-путеводитель. – Донецк : Донбас, 2012. - 168 с.

Червона книга Донецької області: рослинний світ (рослини, що підлягають охороні в Донецькій області) [Текст] / під заг. ред. В. М. Остапка. – Донецьк : вид-во «Новая печать», 2009. - 432 с.

Статті

Вереникин, В. Н. Заповедники и заказники [Текст] : [заповедники: «Хомутовская степь», «Каменные могилы»; заказники: «Великоанадольский лес», «Белосарайская коса», «Бакай Кривой косы» (орнитологический)] / В. Н. Вереникин // Мариуполь: История и современность: путеводитель. – Мариуполь, 2008. – С. 142.

Горы и леса [Текст] : [Святогорье, заповедник «Каменные могилы», Зуевские скалы, Великоанадольский лес, заповедник «Кальмиусский» в районе с. Гранитное; цв. фот.] // Донетчина многоликая и вечная: исторические зарисовки / авт.- сост. Е. Ю. Ясенов. – Донецк, 2012. – С. 52–55.

Костюченко, Олена. Нові пам'ятки природи Донеччини: що це дає довкіллю та людям [Електрон. ресурс] / О. Костюченко. – Режим доступу: <https://acmc.com.ua/novi-pamyatky-pryrody-donechchyny-shho-cze-daye-dovkillyu-ta-lyudyam/>

Природно-заповідний фонд Донецької області [Текст] // Донбас заповідний: наук.-інформ. довід.-атлас. – Донецьк, 2003. – С. 23 – 32.

Степь [Текст] : [цв. фрагмент карт. И. Айвазовского «Ветрянные мельницы в украинской степи», отрывок. из рассказа А. Куприна «В главной шахте». Заповедники «Каменные могилы», «Хомутовская степь»] // Донетчина многоликая и вечная: исторические зарисовки / авт.-сост. Е. Ю. Ясенов. – Донецк, 2012. – С. 55–58.

Український степовий природний заповідник [Текст] : [заснований у 1961 році шляхом об'єднання самостійних заповідників: «Хомутовський степ», «Кам'яні Могили», «Михайлівська цілина», «Крейдова флора»] // Донеччина. Перехрестя цивілізацій. – Донецьк, 2007. – Кн. 2. - С. 26–36.

Український степовий природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/donetska-oblast/volodarskyi-raion/ukrainskyi-stepovyi-pryrodnyi-zapovidnyk>

Український степовий природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.zapovidnyk.org/p/blog-page_7789.html

Український степовий природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://pryroda.in.ua/step/parki-i-zapovidniki/ukr-step-zap/>

Український степовий природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Шакула, О. А. Охрана природы. Заповедники Донецкого Приазовья [Текст] : [«Хомутовская степь» и «Каменные могилы»] // Мариуполь и его окрестности: взгляд из XXI века. Природа Донецкого Приазовья / О. А. Шакула. – Мариуполь, 2006. – Разд. 2: Растительный и животный мир Донецкого Приазовья, гл. 2. – С. 31–40.

ХОМУТОВСЬКИЙ СТЕП

*В степу блукаю я,
І вільно серце б'ється,
Душа ж оновлена моя
І плаче і сміється.
Знайомі всі краї
І рідні всі картини.
За вас, степи-поля мої,
Рідніш нема країни!
Микола Чернявський.*

Хомутовський степ – центральне відділення Українського державного степового природного заповіднику. Розташований на крайньому південному сході Донецької області, майже на кордоні з Ростовською областю, за 20 км від узбережжя Азовського моря. Це – найбільша за площею частина Українського степового заповідника. Хомутовський степ знаходиться на Приазовській береговій рівнині і знижується з півночі на південь, на заході межа заповідника проходить вздовж річки Грузький Єланчик. Природним кордоном на півдні є Оболонська балка. Зі сходу на захід місцевість розсікають розгалужені балки Брандтова, Клімушевська, Красна. Назва степу походить від донського козака на прізвище Хомутов. У 1926 році Маріупольський окружний виконком прийняв постанову «Про організацію місцевого заповідника «Хомутовський степ». Тоді він був переданий Маріупольському краєзнавчому музею, а у 1936 році Хомутовський степ став заповідником обласного значення, 1947 року - отримав статус державного заповідника республіканського значення. Заповідник входить до спеціального реєстру Організації Об'єднаних Націй і занесений до списку природних пам'яток ЮНЕСКО.

Хомутовський степ – це все, що залишилося від колись неосяжного Дикого поля, що займало південну частину України. На його просторах з'являлися, розвивалися і зникали різні народи – скіфи, печеніги, половці, сармати і багато інших, які хвилями минали безкрайний степ, залишаючи на курганах вартівних часу – кам'яних баб. Сьогодні площа заповідника складає 1030,4 га, причому 90 з них є абсолютно заповідною ділянкою, який ніколи не був розораний і на якому 70 років не випасалася худоба і не проводилася косовиця. Заповідник є

природним еталоном для вивчення ґрунтів, флори і фауни. Рослинність Хомутовського степу - типовий південний варіант ковилово-типчакового степу. Переважає типчак. Про ці рослини побутує легенда, яка носить романтичний характер: «За часів давньоруської держави по різні боки гори вночі у степу зупинилися на відпочинок два ворожі табори — русичів і половців. Русичі послали на розвідку молодого воїна на ім'я Ковил, а половці — дівчину — Типчак. Молоді зустрілися на горі і одразу закохалися один в одного. До ранку вони спілкувались, не знаючи мови іншого племені. Коли військові з обох боків попрощалися і побачили, що їхні розвідники закохані, вирішили їх не чіпати і відпустили разом». Таким чином пояснюють існування поруч таких рослин, як ковил і типчак.

У заповіднику нараховується 560 видів рослин, з яких 50 рідкісних та ендемічних, 15 з них занесені до Червоної книги України. Найбільш типові представники флори: катран, тюльпан, фіалка, мигдаль, кермек, ковилі, пирій, костер, тирса, волошка, кашка, горицвіт, дрок, карагана, васильок, мятлик, шавлія і ще сотні інших рослин. Тільки тут можна побачити 12 видів ковили, зокрема: найкрасивішу, Лессінга, волосисту, азовську, Браунера, відокремлену, вузьколисту, дивну, пухнастисту, облудну, українську, шорстку та ін. У заповіднику є реліктові рослини, а також вузько-локальні приазовські та приазовсько-донецькі ендеми: паронихія головчата, ефедра двуколосна, зірочки азовські, вероніка азовська. Ковила незвичайна відома тільки в Хомутовському степу. Збереглися тут і такі рідкісні рослини, як дельфіній яскраво-червоний, калофака волзька, катран татарський.

Хомутовський степ різний у різні пори року. Ранньою весною степ пробуджується від короткого зимового відпочинку. У квітні він жовтіє від квітучого горицвіту волзького, ніжні фарби дає шафран сітчастий, в кущових заростях зацвітає пролісок сибірський. Незабутнє враження справляють у травні десятки гектарів яскраво-червоної півонії тонколистої. Увесь степ вкривається яскравими червоними плямами квітів і стає схожим на червоне море. Особливо великі площі півонії на схилі балки Брандта північної експозиції. У Хомутовському степу росте також три види тюльпанів: Шренка, змієлистий та дібровний. Заслуговує на увагу природна ділянка тюльпана, який перебуває на стадії видоутворення. За нею проводяться спостереження вже протягом 27 років. Найяскравішим степ буває у другій половині травня і на початку червня. У цей час різні ковили надають йому характерне сріблясто-блакитне забарвлення. На цьому тлі виразно виділяються білі шапки катрану татарського, сині кисті шавлії пониклої, рожеві суцвіття залізняка бульбистого, алтея лікувального і багато інших трав. З другої половини червня степ починає втрачати кольори, а в липні трави швидко жовтіють, засихають, і степ на деякий час стає безбарвним. Восени, особливо після дощів, зацвітає ковила волосиста, яка добре переносить літню спеку. Пізно восени життя в степу завмирає. Лише вітер котить по степу висохлі стебла катрану татарського, залізняка гострого, ганяє кулі перекоти-поля, чіпляє їх за чагарники, заганяє в балки і яри. І, нарешті, приходить зима. Увесь степ вкривається білим сніговим покривалом, серед якого можна побачити лише окремі сухі стебла високих рослин.

На берегах Грузького Єланчика характер рослинності зовсім інший. Тут тягнуться щільні зарості очерету, рогози, осоки, пасльону, щавлю, хмелю, ожини, алтею тощо. По схилах річкового долу, по балках і рідше на відкритих степових ділянках можна побачити групові або поодинокі кущі терну степового, жостру проносного, шипшини, глоду, бузини чорної, бруслини бородавчастої і європейської. Трапляються поодинокі екземпляри груші, яблуні, шовковиці, морелі, насіння яких занесли люди і птахи. На вапнякових схилах зустрічаються декілька видів рослин, характерних тільки для Приазов'я: змійовика, бороданя, вушанки азовської, шипшини Хомутовської, яка росте майже без шипів. Цінність рослинності Хомутовського степу полягає в тому, що вона збереглася до наших днів майже без змін.

Різноматіна і фауна заповідника: вовк, лисиця, єнотоподібний собака, полівка, миші, тхір, ласка, ящірка, хом'як, байбак, ховрах та ін. Живе тут і тушканчик великий (земляний заєць). Досить типові для заповідника їжаки - звичайний і вухатий. Останній, як представник східної фауни і рідкісний вид, занесено до Червоної книги України. З ссавців в заповіднику найбільше хижаків і гризунів. Саме завдяки великій кількості різних гризунів, на заповідній

території чимало лисиць. Є також ласка, тхір степовий і перев'язка. Два останніх, як зникаючі корінні види, занесені до Червоної книги. На вапнякових пагорбах, а також в степу можна зустріти найбільшу змію з відомих на Україні видів - полоза жовтобрюхого. Досить численна гадюка степова, яка після розорення цілинних степів стала рідкістю і була занесена в Червону книгу. У Топкому Еланчику, в районі заповідника, зареєстровано до 15 видів риб: звичайні окунь, плотва, язь, сазан, лин, щука і ряд дрібних видів. Є й інші водні тварини - раки, два види жаб, зрідка зустрічається черепаха болотна.

Пернатий світ степу представлений більш ніж 80 видами птахів: куріпка, перепіл, фазан, качки, дрохва, стрепет, шпаки, сорокопуд-жулан, славки, синиці, луні, степовий орел, іволга, кобчик, осоїд та інші. Тут ще можна зустріти степових журавлів-красавок (хоча в заповіднику вони вже не гніздяться), болотних сов. Особливо охоче гніздяться на цілині жайворонки - степовий і чубатий, які своїм співом заповнюють простір південного степу. З хижих птахів тут гніздяться боривітер, шуліка чорний, три види луней і ін. У прибережних заростях топки Еланчик зустрічаються соловей, іволга, зозуля, ремез, козодой, а в очеретяних заростях - качки, чапля руда і деякі інші водно-болотні птахи. Щоразу степ поповнювався новими рослинами і новими тваринами. Деякі з них не прижились, а деякі почувуються тут як удома. Так, тут оселились лебеді і єнотоподібні собаки.

Історія кочових племен тут відчувається у всьому: у пахощах, у повітрі...Всюди відчувається сила степу і сила тих воїнів, які тут боролися за своє місце під сонцем. Адже саме в історії - наші особливості. З'явилися тут і дво-чотириметрові скульптури з каменю, чие виготовлення датується орієнтовно 6-3 ст. до н. е. Це знамениті скіфські баби. У степу зараз їх налічується двадцять. Це частина культу пращурів, воїнів. Ще їх називають символом вічності та небесного світу. Скіфи частіше використовували зображення чоловіка-воїна, який у своїх руках тримав меч (кинджал) та чашу (ріг). Жінка-ідол схрещувала руки на животі – це був символ продовження роду. Існує версія, що баба має стояти обличчям на схід, на височині. На одному кургані могло стояти кілька статуй. У той час вважали, що людина має декілька життів. Поділяються вони на чоловічі та жіночі. Також поділяються на сидячі та стоячі. Сидячі кам'яні баби ставилися тим людям, які помирали своєю смертю, стоячі - тим, хто загинув у бою. Скіфські та половецькі баби були розкидані по всій території Донецького регіону. Спочатку їх знаходили місцеві мешканці, використовували їх у будівництві. Потім, коли археологи почали вивчати цю тему і встановили культурну та історичну цінність скульптур, баб почали віддавати в музеї та заповідники. Скіфські баби, які зараз знаходяться у степу, були знайдені в Маріуполі і завезені саме звідти. У заповіднику є музей (експонати місцевої фауни та флори розділені за чотирма порами року). Тут проводив зйомки фільму «Степ», за однойменною повістю А. П. Чехова, великий український режисер, оскароносець Сергій Бондарчук. Про що свідчить, окрім кінодовідників, неабияких розмірів меморіальна дошка з нержавійки, прикручена до одного з рябих валунів.

Література

Заповідний степ [Текст] : [заповідник «Хомутовський степ». У статті вміщено вірші Б. Мозолецького про степ] // Паросток. – 2009. - № 3/4. – С. 9.

Заповідник «Хомутовський степ» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://rest.guru.ua/ua/sedovo/places/196-homutovskaja_step/

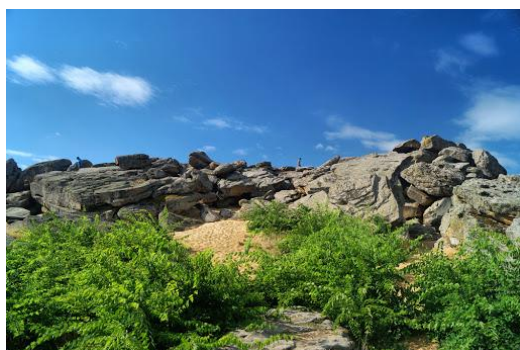
Степова ностальгія. Не так, щоб за Чеховим, але все ж... [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2222393-stepova-nostalgia-ne-tak-sob-za-cehovim-ale-vse-z.html>

Українська самобутність – і в степу [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://incognita.day.kyiv.ua/ukrayinska-samobutnist-i-v-stepu.html>

Хомутовський степ, природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://uateka.com/uk/article/geography/nature/1154>

Шакула, О. Заповіднику «Хомутовская степь - 85» [Текст] : [26 августа 1926 года, территория «Хомутовская степь» была объявлена заповедной] / О. Шакула // Приазов. рабочий. – 2011. – 27 авг. (№ 157). – С. 5.

КАМ'ЯНІ МОГИЛИ

*Так до вподоби цей куточок милий,
Де все дитинство пройдене моє.
Це незабутні «Кам'яні Могили»,
І радий я, що цей куточок є.*
С. Єрмаков

Заповідник «Кам'яні Могили» - відділення Українського державного степового природного заповідника Національної академії наук України. Розташований на кордоні Донецької та Запорізької областей, неподалік від села Назарівка Нікольського району. Заснований заповідник 5 квітня 1927 року, як особлива природоохоронна територія місцевого значення. Його площа становить близько 404 га, з них: 304 га - на території Донецької області, 100 га відноситься до Запорізької обл. Кам'яні могили по праву можна назвати дивом природи. У 2008 році це неймовірне явище було внесено до списку «Сім чудес України». Цей заповідник можна порівняти із невеличкою країною, де є своя архітектура і свої визначні місця. Сотні кам'яних скульптур утворюють мальовничі краєвиди із ярів, ущелин, гrotів і долин. «Кам'яні могили» – це потужні скельні виходи, які умовно можна розділити на західну та східну гряди. Східна – більша за розмірами, схили тут крутіші, із глибокими ущелинами. Висота каміння західної гряди, де обриси спокійніші, досягає 318 метрів – це і є найвища точка заповідника. Сьогодні за фізичною структурою і хімічним складом гряди Кам'яних Могили є цілком унікальними. Саме каміння займає близько третини площі всього заповідника, решту застеляють степові простори. На те, що у степах Приазов'я знаходиться справді унікальна ділянка землі, вчені звернули увагу давно. Та розкриття реальної цінності об'єкта ще попереду – дослідження тривають безперервно.

Назва «Кам'яні Могили» (давньослов'янською – кам'яні кургани) закріпилась за цією місцевістю з часів заселення Приазов'я переселенцями катеринівської доби. «Кам'яні Могили» називали колись «Беш-таш». Давня тюркська назва місцевості перекладається як «п'ять каменів». П'ять найбільших скелястих вершин названі кожна своїм іменем: Південна, Панорама, Гостра, Витязь і Жаба. Є також менші: Скорботна Вдова, Ворота сонця, Ведмедиця з Ведмежам, Динозавр. Та найбільше уваги привертає камінь на вершині гори Гострої. Плита рожевого граніту прикрашена загадковими письменами. За найпоширенішою версією, вони позначають місце вівтаря скіфського бога Ареса - покровителя воєн. Верхи п'ятиглавого пасма, що за старих часів називалося Могила Бешташ, овіяні шлейфом легенд. Наприклад, у центрі – двоголова гора Витязь, схил якої на тлі неба нагадує профіль богатиря в бойовому шоломі. В цьому місці народилася одна з історій, улюблених туристами, про

місцевих Ромео й Джульєтту – молодого русича на ім'я Ковил і половецьку дівчину Типчак. Вони полюбили одне одного, але батьки були проти їхнього союзу. Щоб ніколи не розлучатися, молоді, взявшись за руки, кинулися вниз із гори й розбилися. З крапель їхньої крові вирости трави типчак і ковила, які нерозлучно ростуть тепер поруч і щовесни квітнуть одне для одного.

Вік гранітів Кам'яної Могили – близько 2 млрд. років. Унікальні виходи рожевого граніту на рожевій поверхні утворилися через занепокоєння вулкана. У нього вийшло не тільки розкрити земну кору, але і підняти її на тисячі метрів. Це утворення абсолютно унікальне і не має світових аналогів по фізичній структурі і хімічному складу. Сам заповідник розташувався у верхів'ях річки Каратиш, на Приазовській височині. Граніти мають рожевий колір, але їхню поверхню на 95% вкриває 60 видів лишайів і 20 видів мхів. Гори видаються чорними, тим більш, у порівнянні з сонячними степами. Тому місцева річка отримала назву Каратиш – чорний камінь. Стародавні кам'яні скульптури, названі «скіфські «баби», на перший погляд косі фігури, незрозумілі смуги і безликі гранітні брили. Але від граніту йде тепло ще тліючого життя, так як смуги можуть перетворитися на сумні очі, якщо ви придивитесь, або ж в зброю, амулети і в що завгодно, що ви здатні побачити. Тут, крім плям темно-жовтого та блідо-зеленого, є вкраплення червоного і рожевого граніту, які утворюють цікаві накреслення. Під кам'яними брилами покоїться близько 30% площі заповідника, решту території захопив квітучий степ, жодного разу не зворушений руками людини. Сама історія і природа просто підкорює своєю красою і загадковістю.

Завдяки геоморфологічним, геологічним, кліматичним і ґрунтовим особливостям, в заповіднику створилися найрізноманітніші умови для рослинного і тваринного світу. Верхів'я і схили гранітних горбів, внаслідок вікового вивітрювання і розмивання, мають численні, дуже своєрідні форми. Тут багато гуртів, скель з химерними обрисами. Вони постійно обдуваються вітрами і нагріваються від літньої спеки. Серед них є тіністі ущелини, рівні щебенисті плоскогір'я. Рослинність Кам'яних Могили належить до петрофітного (кам'янистого) варіанту різнотравно-типчаково-ковилових степів. Кам'янисті степи займають в заповіднику значні площі, на яких рясніє реліктовий вид - ковила гранітна. У заповіднику охороняються 11 видів ковили, які всі входять до Червоної книги України.

Навесні і влітку можна спостерігати декілька моментів квітання. Впродовж травня квітнуть аврinia скеляста і сон чорніючий. На початку травня в балках квітне терен (степова слива), у степу – мигдаль малий (висота до 50 см.). В середині травня квітне глід. Найгарніше тут наприкінці весни, коли починають квітнути степова слива і мигдаль малий, горицвіт, тюльпани гранітні і гіацинтники Паласа, на галявинах – барвінок малий і чистяк весняний, у степу – горицвіт волзький і горицвіт весняний, на схилах – ковила. Від кінця травня до початку липня квітнуть лабазник шестипелюстковий, шпашник низький (дикий гладіолус), залізняк клубневий, колючий роман напівбарвистий. А ближче до літа – червоніють суніці, розпускаються дикі гладіолуси, шалфей та ще багато рослин, занесених до Червоної книги України. У липні з'являються гриби, здебільшого – печериці. Величезні простори пахучих трав зеленіють протягом всього літа. Дивовижна краса краєвидів на світанку, коли розливаються пісні жайворонків, а лагідне сонце виблискує на ранковій росі. Тут б'ють джерела із прохолодною водою. У заповіднику і на його околицях є три джерела. На східному кордоні заповідника, біля високих скель, на 20 га розлилося озеро глибиною до 6-7 м.

Різноманітний і цікавий тваринний світ заповідника. Добре прижилися на заповідній території лисиці, які в глибоких ущелинах і природних гротах під навісом гранітів виводять численне потомство. Її чисельність тут інколи в 3-4 рази вища, ніж на сусідніх територіях. Серед хижаків, крім лисиці, зрідка зустрічається тхір степовий, - рідкісний вид, занесений до Червоної книги. Увечері починають полювати кажани, серед яких є рідкісні види. Після заходу сонця можна побачити їжаків, які вдень відсипаються, а в сутінках виходять на полювання. Під час гону в заповіднику в одному місці скупчуються по 15-30 особин зайця-русака. У балки на водопій, для пологів і виховання молодняку приходять невеличкі табуни кіз (по 3-4 особини). У сезон полювання і під час сільськогосподарських робіт (жнива,

оранка) до заповіднику приходять невеличкі стада кабанів (по 5-7 особин). Під час гону до тижня тут можуть затримуватись вовки. В заповіднику налічується близько 3000 безхребетних. З плазунів тут живе гадюка степова - вид, занесений до Червоної книги України, ящірка прудка і водяний (шахматний) вуж. Чимало ящірок, а в долині річки Коротиш - кілька видів земноводних.

Особливо багатий заповідник птахами, так як є чудовим притулком для них. Степ наповнюється пташиним співом ранньої весни, вже на початку березня прилітають жайворонки. У траві під кущами гніздяться вівсянки. На гранітних брилах і відслоненнях можна побачити ряд видів кам'янок. Особливо красива маленька кам'янка-танцюристка, яка в'є гнізда в тріщинах скель. На плоских гранітах відкладає яйця козодой. Біля річки також чимало птахів. В очереті живуть очеретянка, на лузі - чайки (із загону куликів). На воді зустрічаються дикі качки. На початку ХХІ ст. в заповіднику з'явився журавель-красень. Цікаво, що під час перельотів, особливо навесні, тільки сюди залітають шпаки рожеві. Зустрічаються тут синиця велика, синиця-реміз, іволга, зозуля. Скелясті виходи полюбляє дремлюга. З куриних – куріпка сіра і фазан. Під час міграцій тисячі ластівок (сільська, міська, берегова), бджолоїдок, шпаків (звичайний і рожевий), дроздів (горобинник і деряба), плисок (жовта і біла), вівсянок (звичайна, садова, просянка), щевриків (польовий і лучний) затримуються в заповіднику для відпочинку. Над заповідником пролітають дрохва, сірий і степовий журавлі, голуби (сизий, вітютня, синяк). Чимало тут і хижих птахів. Над заповідником полюють сотні соколоподібних (кобчик, зимняк, сарич, чиглок).

Заповідник цікавий не лише своєю мальовничою природою, але і з точки зору історії. Здавна «Кам'яні могили» були культовим місцем. Тут скрізь розкидані стародавні поховання, через це заповідник називають «містом мертвих». Довкола скіфські кургани та жертівники, що можуть розповісти багато цікавого. По всьому заповіднику можна побачити скіфські та половецькі «кам'яні баби», які немовби вартові захищають і оберігають це місце. Як стверджують історики, саме тут відбувалися легендарні битви дружини русичів з татарами. Зокрема, на думку багатьох істориків, Кам'яні могили є місцем історичної битви на Калці в 1223 році та місцем захоронення скіфських царів. За версією академіка М. Кудряшова, висунутою в 1954 р., укріплений табір Мстислава Романовича під час битви між монголо-татарами і ратниками Київської Русі був розташований на цих скелястих схилах. Тут зібрались і князі, які не загинули у бою, і тут же вони потрапили у полон. З 24 князів вціліли лише Мстислав Галицький і Данило Волинський (відомий нам як Данило Галицький). Дані про кількість полеглих в бою різняться. Під час Другої світової війни населення сусідніх міст ховалось і переховувало худобу від німців в Кам'яних Могилах. За свідченням місцевих мешканців, над Кам'яними Могилами висаджували радянських парашутистів з раціями для збору інформації про ворога.

До 775-річчя пам'ятної битви на Калці збудовано капличку. В 1998 р. встановлено дерев'яний Уклінний Хрест, який в 1999 р. замінили на гранітний. Впродовж 1983-2000 рр. художниками створено близько 500 картин та етюдів, тематика яких пов'язана з минулим і сьогоденням заповідника. Працювали в заповіднику і фотохудожники – В. Дембицький, В. Пашенко, І. Крупка. Про Кам'яні Могили написані художні твори, складено вірші, журналістами та працівниками заповіднику надруковано кілька сотень публікацій на природоохоронну і історичну тематику. У 1999 році Спілка козаків України «Військо Запорізьке» оголосила заповідник козацькою святинею. З 19 січня 2000 р. біля Уклінного Хреста щороку відбувається посвята в козаки тих, хто гідно витримав кандидатський термін.

Література

Гук, О. Каменная могила [Текст] / О. Гук // Сто великих тайн и загадок Украины. – Киев, 2010. – С. 380–383.

Заповедник «Каменные могилы» [Текст] // Донетчина многолика и вечная: исторические зарисовки / авт. - сост. Е. Ю. Ясенов. – Донецк, 2012. – С. 79–82. – (Чудеса Донетчины).

«Каменные могилы» станут туристическим магнитом Украины [Текст] : [в Донецкой области запущен проект-магнит «Заповедник «Каменные могилы»] // Приазов. рабочий. – 2020. – 22 июля (№ 52). – С. 3.

Кам'яні могили [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/kamyani-mohyly/>

Кам'яні могили - Український степовий природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainainkognita.org.ua/uk/kamennyye-mogilyi-ukrainskiy-stepnoy-prirodnyiy-zapovednik/>

Назарівка. Заповідник «Кам'яні могили» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrainaincognita.com/donetska-oblast/nazarivka-zapovidnyk-kamyani-mogyly>

Некрасовский, Юрий. У чуда природы – юбилей [Текст] : 90-летие Каменных могил отметят конференцией и новым праздником – Днем степи / Ю. Некрасовский // Ильичевец. – 2017. – 13 мая (№ 47). – С. 17.

Низовский, А. Каменные могилы [Текст] / А. Низовский // 100 великих чудес Украины. – Киев, 2007. – С. 360–363.

Понятишин, Надія. Заповідник «Кам'яні могили» – Місто мертвих серед безкраїх степів живої природи [Електрон. ресурс] / Н. Понятишин. – Режим доступу: <http://vsviti.com.ua/nature/37370>

Светлова, Валентина. «А, говорят, у камня сердца нет...» [Текст] : [выставка под таким названием была посвящена одному из самых таинственных мест в мире – заповеднику «Каменные могилы»] / В. Светлова // Приазов. рабочий. – 2012. – 22 февр.

Третьак, А. Кам'яні могили [Текст] : [історія походження Кам'яних Могили, таємниця могили, назви споруд] / А. Третьак // Допитливий малечі про цікаві речі. Подорож по Україні. – Київ, 2013. – С. 34.

Шовчко, Вікторія. Заповідник «Кам'яні могили» [Електрон. ресурс] / В. Шовчко. – Режим доступу: <https://zabytki.in.ua/uk/1107/zapovidnik-kam-yani-mogili>

КРЕЙДОВА ФЛОРА

*Рясним зелем заклечана,
В байраках і гаях.
Донеччино, Донеччино, -
Весніє на вустах.
В степу далеке марево
Спливає, наче сон.
Небес блакитне маєво
І сивий терикон.*

Станіслав Жуковський

Відділення Українського степового природного заповідника НАН України заповідник «Крейдова флора» – це унікальний природоохоронний об’єкт, особливістю якого є сильно пересічена місцевість і велика кількість крейдових схилів. «Крейдова флора» розташована на правому крутому березі найбільшої у Донецькій області річки Сіверський Донець поблизу села Крива Лука, між с. Закітне (Лиманський район) та с. Пискунівка (Слов’янський район). Тут, практично в первозданному вигляді, зберігся унікальний ландшафт - чи не єдине місце в Україні, де цивілізація не наклала свій згубний відбиток на первозданну природу краю. Біло-зелені тони, що переважають в заповідній зоні, є результат крейджаних оголень, які утворилися багато млн років тому в Донецькому басейні. І тільки тут збереглися рідкісні представники флори, які виростають на пластах крейджаних відкладень.

Особливістю «Крейдової флори» є наявність майже всіх природних компонентів: гір, скель, луків, ярів, балок, степів, лісів (хвойних та листяних), площа яких розподілена між крейдово-сосновими борами, байрачними дібровами і штучними лісопосадками білої акації. Рослинність тут реліктова, також є і такі дерева, що зростають на одному і тому ж місці споконвічно. Загальна довжина цього масиву понад Сіверським Дінцем становить близько 10 км. На згадані особливості рослинного світу мальовничих крейджаних крутосхилів вздовж елементів гідрографічної мережі басейнів Дінця, Дону і Нижньої Волги, дослідники звернули увагу ще в позаминулому столітті. Однак, і понині, чимало фактів лишається нез’ясованими, зокрема, про походження, час та умови виникнення крейджаної рослинності, про екологічні особливості цих унікальних територій.

Ця місцевість цікава не тільки ландшафтом крейджаних оголень і унікальною степовою рослинністю, а й історичними подіями. 180-65 млн. років тому на півночі нашого регіону хлюпалося тепле внутрішнє море. Спочатку дрібне в юрський період, воно стає більш глибоким в крейджаний. Саме в цей період йшло накопичення товщі опадів на шельфовому схилі материка. На пам’ять про те море залишилися потужні крейджані товщі, прорізані майже по всій протяжності сучасним Сіверським Дінцем, який створив живописні та неповторні природні ландшафти. Унікальний складний гористий рельєф із глибокими, крутосхилими ярами й балками, ґрунти, що сформувалися на крейдових породах, стали передумовою існування хвойних і листяних лісів, різнотравно-типчаково-ковилових та кретофільних і чагарникових степів та луків. Все це формує надзвичайно яскраві красиви.

Особливістю відділення «Крейдова Флора» Українського степового заповідника є те, що це одна з найбільших раритетних ділянок крейдової рослинності, які є цілком самобутніми для даного регіону, однак у сучасній мережі природоохоронних об’єктів представлені недостатньо і підлягають охороні. Єдиним місцем в Україні, де бори з крейджаною сосною охороняються законом, є саме заповідник «Крейдова флора». Унікальність місцевості полягає і в тому, що тут багато крейджаних схилів, спадаючих до річки Сіверський Донець та роз’єднаних ярами. Завдяки цьому створюються умови для різних видів флори і фауни.

Рослинний світ «Крейдової флори» різноманітний і цікавий. У заповіднику зустрічаються як звичайні, так і рідкісні рослини. Тут росте близько 490 судинних видів, з яких 487 – покритонасінні (квіткові), 1 – хвощеподібні, 1 – папоротеподібні. Рослинний покрив представлений різнотравно-злаковими фітоценозами з кострицею борознистою (*Festuca sulcata*), пирієм повзучим (*Elytrigia repens*), ковилами Лессінга і волосистою (*Stipa Lessingiana*, *S. capillata*), шавліями пониклою та степовою (*Salvia nutans*, *S. stepposa*), стоколосом прибережним (*Bromus inermis*).

Значне місце в цьому відділенні посідають ліси (344 га), одна половина яких – червонокнижна сосна крейдяна, а інша – байрачні діброви. Український степовий природний заповідник – єдиний в Україні, де ці типи лісів охороняються. У цьому місці уживаються гірські, хвойні і широколисті ліси. Цілий ряд крептофільних видів рослин занесені до Червоної книги України: дворятник крейдяний, дрік донський, иссоп крейдяний, громовик донський, погремок крейдяний, ранник крейдяний, шоломниця, сосна крейдяна. З «червонокнижних» видів слід також назвати коручку темно-червону, рябчика російського і гніздівку звичайну. Після введення охоронного режиму, в заповідній зоні почалися відновлювальні процеси, які практично повернули первинний рослинний світ, збільшили зростання лісистості на 90 гектарах. І зараз всі зміни відбуваються тільки внаслідок природного відновлення соснових борів, що ростуть на крейдяних скелях. Це єдина ділянка в Україні, де охороняється реліктова рослина – сосна крейдяна. До Європейського червоного списку занесені ковила Залеського, ранник крейдяний, иссоп крейдяний, дзвінець крейдяний, пірій ковилолистий, шивереція подільська. До Бернської конвенції занесені серпій донський, сальвінія плаваюча, шивереція подільська.

Видове різноманіття фауни заповідника налічує всього 294 види. Серед яких найчастіше можна побачити таких: зайця-русака, бобра звичайного, сліпака звичайного, норку американську, лисицю звичайну, борсука, кабана, козулю, лося, білку, куріпку сіру, фазана, пугача, лебедя-шипуну, лелеку білу, чаплю сіру і велику білу, мідянку, вужа звичайного і водяного та ін.

На території заповідника розташований геологічний пам'ятник природи – відслонення верхньокрейдових відкладень «Закітнянський розріз». У багаточисельних балках і ярах відслонюються відкладення верхньої крейди: туронський, коньякський, сантонський і кампанський яруси. Відслонення мають наукове значення, оскільки тут майже повністю представлені всі світи верхньокрейдових покладів. Крейдовий період почався 145 млн. років тому, а завершився 66 млн. років тому, триваючи таким чином, близько 79 млн. років. Назва періоду походить від білої крейди, якою складена основна товща відкладів. Близько 90 млн. років тому море знову захопило обширні території Європи і Північної Америки, а глибина верхньокрейдового морського басейну, що вкривав у той час сучасний Донбас, досягла декількох сотень метрів. І в крейді не рідкість виявлення залишків морської фауни: амонітів, белемнітів, іноцерам, морських їжаків й інших мешканців давнього моря.

Місцина наче магнітом притягує ботаніків та поціновувачів дикої природи. Байрачні ліси, найчистіша річка з її водоплавними мешканцями і незаймані, недоторкані цивілізацією крейдяні перевали – все це вабить туристів. Але, нажаль, екскурсії в заповіднику не проводяться. Використовується він тільки з природоохоронною та науково-дослідницькою ціллю.

Література

Єдиним місцем в Україні, де бори з крейдяною сосною охороняються законом, є саме заповідник «Крейдова флора» в Слов'янському районі [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://slavinfo.dn.ua/novosti/novosti-regiona/edinim-mistsem-v-ukrajini-de-bori-z-krejdyanoyu-sosnoyu-okhoronyayutsya-zakonom-e-same-zapovidnik-krejdova-flora-v-slov-yanskomu-rajoni>

Заповідник «Крейдова флора» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.reactor.cc/post/4137289>

Лавриненко, Євгеній. Крейдяна флора [Електрон. ресурс] / Є Лавриненко. – Режим доступу: <http://donbass.name/3880-kreydyana-flora.html>

Мордатенко, Л. П. Крейдова флора [Електрон. ресурс] / Л. П. Мордатенко. – Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=2394

Степной природный заповедник «Меловая флора» [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <https://www.shukach.com/ru/node/52108>

КАЛЬМІУСЬКИЙ ЗАПОВІДНИК

*Шлях шукаючи по зорях
На небесному копрі,
Поспішає він до моря,
Омиваючи старі
Терикони і кургани
В ореолі сивини,
Заліковуючи рани
Давнини-старовини.
Іван Низовий*

Кальміуський заповідник, наймолодший з відділень Українського степового природного заповідника, являє собою кам'янистий степ із відслоненнями гранітів, що присутні не тільки у вигляді скель на схилах долини річки Кальміус, але також як плоскі гранітні відслонення на вододільних височинах. Загальна площа заповідника складає 579,6 га. Вік гранітів становить 560 млн. років. Назва заповідника походить від назви основного водотоку району його розташування - річки Кальміус. Її схилами розкидані скали та каміння - відшарування гранітів, що піднімаються у вигляді стовпів та пласких гранітних брил, рясно вкриті мохами та лишайниками. Граніти вражають своїми формами, що нагадують лісових звірів.

Існує досить багато маловідомих, але мальовничих містечок. Яскравим прикладом цього є балка Хан-Тарама. Вона розташована поблизу селища Гранітне Волноваського району (до 11 грудня 2014 року Тельманівського / Бойківського району). Вона є складовою відділення «Кальміуське» - частини Українського степового природного заповідника. Це місце з надзвичайними краєвидами, приємними трав'яними ароматами, свіжим повітрям. Балка Хан-Тарама являє собою кам'янистий степ, по якому протікає струмок, що впадає у річку Кальміус. На схилах балки лежать гранітні глиби – свідки багатьох історичних подій. Вони тихо спостерігають, пильнують і стежать за оточуючим світом, супроводжуючи місцевість протягом століть. Поряд із назвами балок Кравецька, Журавльова, Гірка, Гектова, Зелена - «Хан-Тарама» звучить незвично - чи не так? Балка відома під іншою назвою – Кривава, бо у часи Золотої Орди тут зішлись війська Русі та татар. Тепер на цьому місці щовесни квітнуть дикі півонії, занесені до Червоної книги України. Звичайна рослинність балки представлена полином, шавлією, астрагалом блідим, маренкою гранітною. Та окрім диких півоній, тут ростуть й інші рідкісні рослини – ранник гранітний, тюльпан гранітний, ковила волосиста та ін.

На території заповідника зростають лучно-степові, степові, петрофітні степові, лучно-болотні та водні види. У флористичний список входять полин, шавлія, ранник, тюльпан

гранітний. Уздовж річки росте очерет і водні трави. Багато рослин занесені до Червоної Книги України: грабельки Бекетова, чебрець кальміуський, чебрець несправжньоюгранітний, ранник донецький, ранник гранітний, шипшина донецька, шафран сітчастий, гіацинтка Палласа, тюльпан гранітний, тюльпан змієлистий, сон лучний, ковила гранітна, найкрасивіша, волосиста, Лессінга, карагана скіфська, калофака волзька, дельфіній червоний. На території Кальміуського відділення Українського степового заповідника було знайдено 55 видів лишайників та ліхенофільних грибів. Найчисельнішою екологічною групою є епіліти (32 види), меншою кількістю видів представлені епігеї. Це перші ліхенологічні дослідження на території Кальміуського відділення. Серед представників тваринного світу тут зустрічалися чаплі, журавлі, дикі качки, перепілки, вужі, зайці, єноти.

Балка була гарним варіантом для єднання з природою. Її дивовижні види заворожували погляд, однак, наразі, поїздки туди доведеться відкласти на невизначений період. З 2014 року заповідник знаходиться у зоні бойових дій, територія постраждала від обстрілів. Зараз «Кальміуське» все ще перебуває в зоні конфлікту, село Гранітне - безпосередньо на лінії розмежування. Наразі немає можливості взяти під охорону степову рослинність середньої течії ріки Кальміус, що включає багато червонокнижних видів.

Література

Балка Хан-Тарама [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://muzey-dokm.pp.ua/balka-han-tarama.html>

Кальміуський заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

СТРІЛЬЦІВСЬКИЙ (СТРІЛЕЦЬКИЙ) СТЕП

*...Буває часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, – що воно за диво, –
Оці степи, це небо, ці ліси –
Усе так гарно, чисто, незрадливо...
Ліна Костенко*

Заповідник «Стрільцівський степ», що входить до складу Луганського природного заповідника, створено ще 1923 року. Він проіснував, як окрема організація, до 1960 р., після чого був включений до складу Українського степового природного заповідника НАН України. Надалі, 1968 року, при створенні Луганського природного заповідника його було виведено зі складу УПСЗ. Наразі «Стрільцівський Степ» є одним із трьох відділень Луганського природного заповідника. Відділення Луганського природного заповідника розташоване біля крихітного с. Криничне (57 жителів) Міловського району на південних відрогах Середньоруської височини. Територія заповідника - частина вододілу (абсолютні висоти до 120-150 м) між балками Глиняною і Крейдяним яром, що впадають у долину р. Черпаха. Із 1805 року ця територія входила до складу угідь кінного заводу, в 1936 році стає заказником місцевого значення, а в 1948 р. переведена в розряд державних заповідників. Це

невелика ділянка (площа 4 км²) колись великих Старобільських барвисто-типчаково-ковилових степів та дикої степової фауни.

Це ділянка цілинного різнотравно-типчаково-ковилового степу. На теренах заповідника встановлено 590 видів судинних рослин, серед яких переважають злакові, утворюючи дивно ефектні у своїй невинності пейзажі. Тут домінують ковила Лессінга, ковила волосиста, ковила вузьколиста, ковила Іоанна, типчак, стоколос прибережний тощо. З рідкісних видів трапляються пирій ковилолистий, серпій донський, тюльпан Шренка, брандушка весняна. На схилах ярів і балок поширені степові чагарники: карагана кушова, зіновать руська, таволга звіробоелиста, терен степовий, мигдаль низький, таволга Литвинова. У межах відділення зареєстровано понад 40 видів ссавців, 157 - птахів, 9 - плазунів, 5 - земноводних та ін. До Європейського червоного списку віднесено 13 видів тварин, до Червоної книги України - 62 види, до Додатку II Бернської конвенції - 156 видів.

Споконвічно Стрільцівський Степ був профільованим резерватом по охороні бабака європейського. Крім заповідника в Україні, його популяція збереглася лише на півночі Харківської області. Бабаки всією родиною на зиму впадають у сплячку, живуть у норах, навколо яких у процесі будівництва і наступних розчищень згодом утворюються горбки висотою до 80 см і діаметром до 5 м. Крім бабаків, у Стрільцівському Степу водяться: ховрах крапчастий, хом'як звичайний, тушканчик, лисиця, їжак звичайний, їжак вухатий, тхір степовий; трапляються ласка, горностай, перев'язка звичайна. З птахів багато жайворонків, чисельна куріпка сіра, трапляються перепел, лунь степовий, боривітер, кібчик, сова болотяна, сова вухата, дуже рідко — стрепет, дрофа (на прольоті).

На території заповідника і в охоронній зоні розташовані два ставки. У північно-східній частині заповідника, у балці Фермерській, існує невеликий ставок, який наповнюється за рахунок снігових вод і влітку, зазвичай, висихає, тому була побудована гребля ставка. Другий ставок знаходиться в охоронній зоні заповідника у південній межі, у притоку балки Великі Терни. Побудований був ще до створення заповідника, коли ці землі належали Стрілецькому кінному заводу, тому і дістав назву 21-го, оскільки знаходився на території 21-ої сотні кінного заводу. Частково наповнювався за рахунок ґрунтових вод і влітку не пересихав. У верхів'ї Крейдяного яру є джерело з солоною водою. Досить повноводне джерело питної води є в охоронній зоні в приуслівій частині Крейдяного яру. Пріоритетним завданням заповідника є збереження еталонних угруповань різнотравно-дерниннозлакових степів з рідкісними видами рослин. «Стрільцівський степ» - цінна пам'ятка природи, де протягом ряду років ведуться стаціонарні дослідження степової рослинності.

Література

Луганський природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wikizero.com/uk/>

Луганський заповідник: Стрільцівський степ, Провальський степ, Станично-Луганський степ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://geoknigi.com/book_view.php?id=497

Стрільцівський Степ (заповідник) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

Стрільцівський степ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://lpznanu.wixsite.com/lpznanu/striltsivka>

МИХАЙЛІВСЬКА ЦІЛИНА

*Мій рідний степе в золоті яворів,
Де і вночі пізнаю камінь кожний!
І запах трав, і пил твоїх доріг
Вдихаю в тебе глибоко й тривожно.
І мить як вік, і світла кожна п'ядь,
І обрій дивним сяйвом осіяний!
І хмари, наче лебеді, летять,
Ламають білі крила об кургани.
Борис Мозолевський*

Природний заповідник «Михайлівська цілина» - єдиний природний заповідник на території Сумської області. Розташований заповідник на території Лебединського та Недригайлівського районів Сумської області в басейні річки Сула. Він був створений з метою збереження та відтворення степових природних комплексів, що мають важливе природоохоронне, наукове значення. Початком заповідної справи області стало оголошення 13 липня 1928 р. постановою № 64 Президії Сумського окружного виконавчого комітету цієї унікальної території заповідником місцевого значення. У 1947р. заповідник отримав статус загальнодержавного значення. Пізніше, у 1951 р., заповідник передано у підпорядкування Академії Наук УРСР, а саме, Інституту ботаніки. У 1961 році. «Михайлівська цілина» стала північною філією Українського степового природного заповідника.

«Михайлівська цілина» - це 880 гектарів заповідних земель, яких жодного разу не торкався плуг. Тут ніколи не жили люди, і, навіть, під час війни тут не проходили армії. Дивно, що в XXI столітті все ще існують такі місця. Як же сталося, що величезні площі не були освоєні під сільське господарство? Справа в тому, що з 1741 року землі належали графу Капністу, конезаводчику, і на безкрайніх луках паслися породисті рисаки. З приходом радянської влади земля стала державною, і в 1928 році був офіційно створений заповідник «Михайлівська цілина». Цей невеликий куточок неораного степу, репрезентує особливі, лучні степи, які в минулому були поширені в лісостеповій частині України, зокрема, на Сумщині.

Він був створений з метою охорони та збереження єдиної на Україні ділянки типового лугового степу, а також унікальних лісових та водно-болотних природних комплексів Українського Полісся. Раніше, луговий степ був досить поширений в лісостепу України, однак з часом він був розорений і зберігся тільки тут. Заповідник має найпотужніший у світі шар чорноземів товщиною до 3 м. Тому не дивно, що рослинний світ «цілини» досить різноманітний. Оригінальний, своєрідний та неповторний природний заповідник вражає безкрайнім степом, величезною різноманітністю рослин, тварин, комах і птахів. Всього тут зареєстровано 503 види рослин, серед яких багато рідкісних. Деякі з них знаходяться на межі зникнення і занесені до Червоної Книги України. Так як період цвітіння у різних трав відрізняється, заповідник близько 10 разів змінює своє «забарвлення». Повітря тут неймовірно чисте, наповнене ароматами квітів.

Найбільш поширеними в цій місцевості є різнотравнево-тирсові та різнотравнево-типчаково-тирсові рослинні угруповання, які ростуть на сході та південному сході заповідника. В цій «цілині» розповсюджені дзвоники, широколисті злаки (куничник, пирій, стоколос безостий) та ін. Часто трапляються звичні для українців: волошка, льон, ромашка, а

бувають і рідкісні рослини: анемона лісова, астрагал, брандучка, голубчик боровий, горицвіт весняний, дельфіній клиноподібний, ковила, півники угорські, сон широколистий, чин панонський, шавлія (лучна та поникла), шолудивник степовий та ін. Хто хоч раз побував тут, не може забути барвистого цвітіння степового різнотрав'я. Починаючи з ранньої весни і до пізньої осені, степ змінює свої кольори. З настанням теплих весняних днів першими з'являються досить великі бузковорожеві квіти брандушки різнокольорової. Цей рідкісний червонокнижний вид ще зрідка можна зустріти на Сумщині, але найбільша його популяція знаходиться на Михайлівській цілині. Кольорова гама степу постійно доповнюється і змінюється. На початку літа степ розквітає синіми барвами: квітують шавлії лучна та поникла.

Неповторної краси надають степу шовкові остюки ковили тонколистої та ковили пірчастої, яку ще називають ковила Іоанна. Де ще можна побачити сріблясті хвилі ковили? Лише на незайманих куточках. «Де плуг пройшов - там тирса не росте, Де зорано - там не гніздиться стрепет» - писав славетний український поет М. Т. Рильський, який приїздив до Михайлівської цілини в 1960 р. і був вражений красою цієї перлини. Аж 13 видів рослин та грибів заповідника занесені в «Червону книгу України»! Озера та болота, які часто заливають дощі, також присутні на території заповідника. Завдяки природоохоронному режиму флора Михайлівської цілини значно збільшилася.

В тваринному світі Михайлівської цілини мало великих тварин, що пов'язано з незначними розмірами ділянки. Заходять у заповідник козулі, дикі свині, специфічних степових копитних тут немає. Одним із своєрідних степових видів є тушканчик великий (земляний заєць), занесений до Червоної книги України. Знаходять тут притулок і зайці-русаки, лисиці. Можна побачити в степу сліпака звичайного. Численні в степу птахи.

На сьогоднішній день Лебединський краєзнавчий музей організовує одноденні екскурсії по території заповідника. Найближчим часом планується розробка масштабних туристичних стежок і розвиток зеленого туризму в регіоні. Заповідник "Михайлівська цілина" – одне з унікальних місць, що увійшло до числа семи чудес природи Сумщини.

Література

Михайлівська цілина. Український степовий природний заповідник [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.turystam.in.ua/2011-11-07-10-46-51/204-2012-06-13-14-44-17/4014-2012-09-28-04-58-26>

Михайлівська цілина – перлина незайманого степу [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pek.sm.gov.ua/index.php/uk/664-mikhajlivska-tsilina-perlina-nezajmanogo-stepu>

Пасічник, Іван. Михайлівська цілина [Електрон. ресурс] / І. Пасічник. – Режим доступу: <https://we.org.ua/malovnychi-kutochky-ukrayiny/sumska-oblast/myhajlivska-tsilyna/>

Природний заповідник «Михайлівська цілина» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://discover.sm.ua/locations/prirodnyj-zapovednik-mihajlovskaa-celina>

Природний заповідник «Михайлівська цілина» [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://zruchno.travel/ObjectEntity/ObjectEntity?idCrm=6f30a547-ac53-dc29-e7ae-5899b101c3e8&lang=ua>

Іменний покажчик

А

Азаров Ю. П.	20
Александров І. О.	22
Аленін С. П.	13
Андієвська Е. І.	16,38-43
Андраш М. Я.	23
(справж. Андрочников)	
Арабаджи В. А.	30
Арнаутов В. М.	33,77-79
Арцеулов К. К.	21
Астахова П. Г.	32,67-69
Атросенко В. І.	23
Ахрмеєв В. С.	11

Б

Байдебура П. А.	14
Береговий Г. Т.	17
Берілов М. Т.	19
Бессонов П. О.	30
Білозерова Л. С.	16
Божко С. З.	18
Божко О. Ф.	24
Бойко В. Г.	23
Болдирев В. С.	24
Борота В. С.	25
Бондарчук П. Ф.	21
Бочаров О. І.	36
Бровун М. М.	24
Булгаков В. В.	18
Бурачек М. Г.	15

В

Вакулович В. О.	33
Вальх Б. С.	34
Вангельєв В. О.	35

Г

Гайворонський	11
(Гайдарівський) В. А.	
Герасимов М. С.	35
Герасимчук Д. І.	20
Герланець І. Я.	9
Гінзбург О. М.	23
Гнедаш В. Б.	24
Гончаров Є. І.	19
Горбачов В. В.	22

Грамматиков В. А.	32
Григорович Л. А.	16
Гришко М. С.	14
Гром О. П.	25
Губенко В. К.	32
Гужва В. Ф.	25
Гуров О. О.	17

Д

Демінський О. Ц.	21
Деєдов В. М.	21
Дзюба І. М.	24, 53-57
Димитров В. О.	35
Димітріу А. М.	
(літ. псевд. Мармарініс)	20
Динник О. М.	12
Дібров В. Г.	26
Добровольський В. М.	11
Докучаєв В. В.	14
Донцов Б. Н.	28

Є

Єкасьов Б. П.	19
Єрмакова Т. О.	
(публ. під прізви. Шевченко)	26
Єфименко Р. Ф.	33

Ж

Жариков М. Л.	33
Жариков Л. М.	23
Жердєв М. П.	19
Жихарєв М. С.	29
Жнакін В. В.	29
Журавка Г. Ф.	12
Журавський Д. І.	36
Журба Є. О.	16

З

Загн'єтов І. В.	23
Заїка В. І.	17
Зайцев В. І.	19
Замковий В. П.	18
Заруба А. Л.	11
Захаров В. Г.	31
Захарова Г. М.	29
Захарченко В. І.	10
Збандут І. В.	13

Зіпир Н. П.....	31
Зоц І. О.....	30
Зубарєв О. Г.....	27
Зусін В. Я.....	12

I

Іванов В. Г.....	11
Іванов М. О.....	17
Іванченко В. Г.....	19
Івко В. М.....	26
Ігнатій (Ігнатій Гозадіно).....	13
Іонов О. В.....	13

K

Казачков Є. О.....	25
Калінічев С. С.....	34
Кальченко А. О.....	26
Карабєн-Фортуна К. Г.....	34
Карант В. Г.....	21
Карпов В. Ф.....	33
Катрич (Сугалова) Т. І.....	22
Качур В. В.	31
Кизим Л. Д.....	25
Кириченко І. В.....	22
Кіор В. І.....	30, 62-66
Климова (Назембло) Н. Г.....	21
Ковтунов Г. І.....	31
Коленков О. В.....	18
Колесникова Л. М.....	35
Комендант Ю. С.....	23
Конжунков О. В.....	27
Коновал Т. О.....	35
Кончаловський П. П.....	13
Косматенко А. Д.....	30
Коссе С. М.....	35
Костюченко Ю. А.....	28
Кот Ю. М.....	11
Кофанов В. І.....	15
Коцюбинський Ф. А.....	14
Кравчук А. Т.....	22
Крахмальова Н. В.....	15
Куїнджі А. І.....	12
Кулага І. І.....	28
Курилов В. І.....	34
Курінний О. В.....	20
Кушнарєнко В. М.....	29

Л

Ластовенко Б. Я.....	22
Латишев Г. О.....	34
Легчиліна Т. С.....	33
Лелюшенко Д. Д.....	32

Лепорський В. В.....	11
Лисов І. С.....	32
Литвиненко Л. М.....	10
Лифенко С. П.....	24
Логачов В. С.....	25
Лопатинський Я. Б.....	33
Лукін А. Л.....	15

M

Манжура І. І.....	32
Марягін Г. О.....	17
Мацука А.....	9
Медовар Б. І.....	16
Меотіс-Данченко Г. І.....	29
Мерцалов О. І.....	9
Митрофанов В. В.	10
Михальчук В. І.....	12
Мишанич С. В.....	26
Мищенко А.....	9
Мірошніченко А. К.....	29
Молчанов О. С.....	28
Московченко Г. С.....	14
Мухін В. Є.....	24

N

Нестеренко Д. Я.....	32
Нефедов Є. А.....	28
Ніколін А. Г.....	20
Нільсен В. О.....	9
Новгородцев П. І.....	21
Носенко Ю. Л.....	31

O

Олійник В. М.....	19
Оптов Г. А.....	26
Орликов Є. Й.....	26

P

Павлюк С. В.....	15
Пак В. М.....	31
Пантазі М. Ю.....	9
Пархоменко І. І.....	21
Пастур К. С.....	9
Пирожєнко С. М.....	18
Пономарьов В. В.....	23
Приходько І. Ф.....	15
Прокоф'єв С. С.....	18, 44-48
Присянок В. І.....	32
Проценко А. Д.....	13
Прошин О. В.....	13
Прядкін Л. Ф.....	16

Р

Рахлін Н. Г.....	10
Рибинець В. Р.....	11
Роянов В. О.....	26

С

Саливон Б. П.....	20
Самвелян (Лесин) М. Г.....	33
Саравас П. Г.....	30
Саренко Є. В.....	16
Сасько Г. М.....	31
Сахаров О. С. (справж. Цукерман).....	20, 49-52
Серов М. П.....	12
Силантьєв К. В.....	15
Синиченко Н. О. (справж. Лукашова).....	17
Синчалов Б. М.....	23
Сичов К. В.....	15
Сірій В.....	20
Скрипник В. П.	9
Сливка П. П.....	9
Смирнов В. С.....	25
Соболевська Г. К.....	24
Соколовський М. Г.....	34
Стаханов О. Г.	9
Стебун І. І. (справж. Кацнельсон).....	11
Степаненко П. Д.....	35

Т

Талалай Л. М.....	33, 80-84
Талалай Р. П.....	30
Талашко В. Д.....	15
Татаринов В. М.....	35
Титов Є. В.....	13
Торін В. (Леонід Єфремович Ільєвич).....	13
Труфанов М. П.....	34

У

Узун Г. Г.....	28
----------------	----

Ф

Федоров О. М.....	25
Фіалко О. Б.....	22

Х

Хапланов М. В.....	32
Хартахай Ф. А.....	16
Харчевников В.....	9
Харченко Н. М.....	31
Хасхачих Г. Д.....	33
Хаткіна В. Н.....	28
Хижняк Н. В.....	18

Ц

Цехмістро О. І.....	22
Циплаков П. М.....	35

Ч

Чапні В. Ф.....	21
Черкасенко С. Ф.....	36
Черкашин Г. О.....	31
Чконія Д. С.....	13
Чукарін В. І.....	33, 70-76
Чупа О.....	27, 58-61

Ш

Шамарін О. Є.....	21
Шапошніков С. М.....	14
Шапурма А. А.....	12
Швець В. О.....	30
Шевченко А. В.....	29
Шевченко В. П.	10
Шевченко О. І.....	26
Шемчук Л. С.....	29
Шендель В. С.....	22
Шестаков М. К.....	12
Шибньов Д. В.....	32
Шутов В. В.....	24

Щ

Щербина М. Ф.....	35
-------------------	----

Ю

Юречко В. І.....	29
Ютілов Ю. М.....	28

Я

Ягубкін О. Г.....	18
Яруцький Л. Д.....	34

Список скорочень

АМІ НУ ОМА - Азовський морський інститут Національного університету Одеська морська академія
АН України – Академія наук України
ВАТ – відкрите акціонерне товариство
ВДНГ – Виставка досягнень народного господарства
ДонНТУ - Донецький національний технічний університет
ЗАТ – закрите акціонерне товариство
КНП – Комунальне некомерційне підприємство
МДУ – Маріупольський державний університет
МСПУ – Міжрегіональна спілка письменників України
НРУ – Народний Рух України
НАНУ - Національна академія наук України
НААНУ - Національна академія аграрних наук України
НПУ ім. Т. Г. Шевченка – Національна премія України ім. Т. Г. Шевченка
НСКУ – Національна спілка краєзнавців України
НСПУ – Національна спілка письменників України
НСЖУ – Національний союз журналістів України
НСКУ – Національна спілка кінематографістів України
НСПУ – Національна спілка письменників України
НСКУ – Національна спілка композиторів України
ПАТ – Приватне акціонерне товариство
ПДТУ – Приазовський державний технічний університет
УАН – Українська академія наук
УСПЗ - Український степовий природний заповідник
ЧАЕС – Чорнобильська атомна електростанція

***Хроніка знаменних і пам'ятних дат
Цього року виповнюється***

Гордість Донбасу: люди і долі

Емма Андієвська: «Я сама зроблю собі Україну»

До 90-річчя від дня народження
Емми Іванівни Андієвської (19.03.1931)

Симфонія життя

До 130-річчя від дня народження
С. С. Прокоф'єва (23.04.1891-05.03.1953)

Життя в танці

До 135-річчя від дня народження
Олександра Семеновича Сахарова
(13.05.1886-25.09.1963)

Своє українство він узяв з Донеччини

До 90-річчя від дня народження
Івана Михайловича Дзюби (26.07.1931)

Олексій Чупа: «У мене своя Донеччина»

До 35-річчя від дня народження
Олексія Андрійовича Чупи (30.08.1986)

Поетична спадщина урумського поета

До 70-річчя від дня народження
Валерія Івановича Кіора (08.10.1951)

Легендарна гімнастка

До 80-річчя від дня народження
Поліни Григорівни Астахової
(30.10.1936-06.08.2005)

Віктор Чукарін - людина легенда

До 100-річчя від дня народження
Віктора Івановича Чукаріна
(09.11.1921-25.08.1984)

Три життя художника

До 125-річчя від дня народження
Віктора Михайловича Арнаутова
(11.11.1896-22.03.1979)

Леонід Талалай: «Я видихнув душу у слово»

До 80-річчя від дня народження
Леоніда Миколайовича Талалая
(11.11.1941-19.06.2012)

Заповідні місця Донбасу

60 років від часу утворення (1961) Українського
степоного природного заповідника (УСПЗ)

Хомутовський степ

Кам'яні могили

Крейдова флора

Кальміуський заповідник

Стрільцівський (Стрілецький) степ

Михайлівська цілина

Іменний показчик

Список скорочень

Довідкове видання

Донеччина: історія та сьогодення
краєзнавчий календар знаменних і пам'ятних дат на 2021 рік

Інформаційно-бібліографічні матеріали

Укладач
Гуляєва Ольга Петрівна

Оформлення	Ю. В. Шалаєва А. О. Гром
Редагування	В. Ф. Ганжеєва
Відповідальний за випуск	Ю. С. Василенко

